

**Міжнародна науково-
практична конференція**

.....
**International scientific
and practical conference**

**30 червня 2025 р.
м. Дніпро, Україна**

.....
**June 30, 2025
Dnipro, Ukraine**

**Розвиток науки та освіти в умовах
трансформаційних процесів**

.....
**Development of science and
education in the context of
transformational processes**

Міжнародна
науково-практична
конференція

**Розвиток
науки та освіти в умовах
трансформаційних процесів**

Матеріали

30 червня 2025 р.

м. Дніпро, Україна

International
scientific and practical
conference

**Development of science
and education in the context
of transformational processes**

Proceedings

June 30, 2025

Dnipro, Ukraine

Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 30 червня 2025 р.). Research Europe, 2025. 114 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів", яка відбулася 30 червня 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Матеріали конференції опубліковані мовою оригіналу та в обсязі, наданому авторами. Збірник відформатовано та підготовлено до публікації в уніфікованому стилі без змін змісту окремих тез доповідей. Автори несуть повну відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації, поданої в їхніх матеріалах.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2025
© Research Europe, 2025

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630>

Development of science and education in the context of transformational processes : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Dnipro, 2025, June 30). Research Europe, 2025. 114 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Development of science and education in the context of transformational processes", which took place on 30 June 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, proper citation of the authors is required when using any scientific ideas or materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Божко Н. В.

Цифровий виклик для професійної

освіти: як змінюється методика навчання. 10

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ

.....

SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION

Дідур А. В.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій

в процесі формування педагогічної толерантності

майбутніх педагогів професійного навчання. 13

Літовченко Т. А., Черненко А. Г.

Особливості навчання та підготовки фахівців з

неврології в умовах трансформаційних змін освіти. 15

Melnyk, H., Melnyk, V.

A hybrid fuzzy-generative framework for automated assessment

of implicit student competencies using Moodle chat logs. 18

Федонюк М. А., Федонюк В. В.

Застосування методів ІКТ при вирішенні

навчальних завдань екологічного спрямування. 23

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Карнаухова А. В., Кураченко Ю. М.

Формування діалогічного мовлення дітей старшого

дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів. 26

Мазур І. А.

Формування патріотичних цінностей у дошкільників
через партнерську взаємодію з батьками. 30

Шайнога Т. С.

Включення елементів сенсорної інтеграції у роботу
практичного психолога закладу дошкільної освіти. 34

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Анісімов В. А.

Інституційна ефективність закладу
освіти: управлінські аспекти у період змін. 38

Колісник М. В.

Магія книги: вплив читання на
розвиток інтелекту та креативності. 40

Корчук Т. Я.

Формування здорового способу життя
учнів з особливими освітніми потребами. 43

Толочик І. Л.

Основні принципи харчування дітей
молодшого шкільного віку. 46

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Glushanytsia, N.

National identity in contemporary Ukrainian. 50

Гривнак Б. Л.

Роль органів студентського самоврядування у
захисті прав студентів (на прикладі Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу). 52

Каук П. В., Крупеня В. І., Каук О. І.

Сучасний стан нормативно-правової бази застосування
штучного інтелекту в освіті та медицині в Україні. 56

Тимчук А. Т.

Графічна грамотність майбутніх педагогів професійної
освіти як чинник професійного становлення. 60

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Жукова А. Р.

Емпатія як фундаментальна складова гуманістичної
парадигми в методології сучасної педагогічної науки. 63

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Заводна Л. М., Мазурок М. В., Полицяк Н. І.

Військові фемінітиви: мовна реальність сучасної України. 68

Каменщук Т. Д.

Державна підтримка осіб з особливими освітніми потребами
в умовах воєнного часу: на прикладі Вінниччини. 72

Луцак М. І.

Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів. 75

Ніколайчук К. В.

Вплив психотравматичних ситуацій на мовленнєвий
розвиток дітей в умовах сучасної України. 79

Семигіна Т.

Соціальна робота в Україні: професія у вирі війни та змін. 82

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

.....

SECTION 8. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Доценко Д. В.

Механізми управління розвитком
підприємства на засадах маркетингу. 87

Кулиняк І. Я.

Контент-аналіз як інструмент дослідження
туристичної спеціалізації країни. 91

Савош Г. П., Пихтін М. О.

Особливості економічної культури
підприємств в Україні в сучасних умовах. 95

Сторожук А. В., Хлебінська О. І.

Впровадження ISO 9001:2015 в українських
стартапах: виклики та ефективність. 99

Khmelyarchyk, M., Pavlyshyn, A.

Access to finance and investment potential of Ukrainian
enterprises in international comparisons: a cluster analysis. 102

Шестак Я. І., Завгородня Є. О., Харченко О. А.

Інформаційні технології економічної
діагностики торгівельних підприємств. 104

СЕКЦІЯ 9. ІНОЗЕМНІ МОВИ

. . . . .

SECTION 9. FOREIGN LANGUAGES

Monastyrova, L.

Writing tasks as a tool to teach speaking. 111

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Божко Н. В.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри педагогіки,

методики та менеджменту освіти,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

УДК 37.02:37.018.43

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.01>

ЦИФРОВИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

У XXI столітті ми спостерігаємо масштабну трансформацію усіх сфер суспільного життя, зокрема й освіти. Глобальні тенденції цифровізації, зміни ринку праці, вимоги до нових компетентностей і вплив кризових ситуацій (зокрема війна в Україні) змушують переосмислити традиційні підходи до професійної освіти. Саме тому сьогодні виникає потреба в оновленні методики професійного навчання у контексті цифрової трансформації.

Цифровізація освіти - це не лише про нові технології, а про зміну освітньої парадигми, ролі викладача, принципів взаємодії та змісту підготовки майбутніх фахівців. У доповіді розглядаються основні виклики, що постають у цьому процесі, а також окреслюються перспективні напрямки розвитку методики професійного навчання в умовах цифрової епохи [1].

Цифрова трансформація в освіті передбачає глибоку інтеграцію ІКТ у всі етапи навчального процесу - від організації занять до моніторингу навчальних результатів. Вона включає: перехід до гнучких та індивідуалізованих освітніх траєкторій; змішане та дистанційне навчання; використання хмарних сервісів, освітніх платформ і застосунків; розвиток цифрової грамотності як базової компетентності [2].

Зміна парадигми вимагає від викладача нових підходів до викладання: викладач перестає бути єдиним джерелом знань, натомість виконує роль фасилітатора, наставника, координатора індивідуальних і групових навчальних маршрутів. Особливо актуальним є формування здатності студентів самостійно знаходити, оцінювати, систематизувати та застосовувати знання у практичних ситуаціях [3].

Сучасна методика професійного навчання має відповідати вимогам цифрового суспільства. Серед ключових завдань: інтеграція електронних освітніх ресурсів

(Moodle, Google Classroom, Zoom, Canva, Padlet тощо); використання віртуальних лабораторій, тренажерів, симуляторів; застосування цифрових інструментів для формувального оцінювання (Kahoot, Quizizz, Mentimeter); впровадження методів проєктного, кейс-методу та проблемно-орієнтованого навчання.

Окремої уваги заслуговує концепція цифрової компетентності педагога, яка включає здатність ефективно використовувати ІКТ у викладанні, забезпечувати безпечне цифрове середовище, організовувати зворотний зв'язок та створювати адаптивний цифровий контент.

Незважаючи на очевидні переваги цифровізації, існують і суттєві проблеми, зокрема [1]:

- нерівний доступ до ресурсів - студенти та викладачі в різних регіонах мають неоднакові можливості доступу до якісного інтернету, технічного забезпечення та цифрових платформ;

- недостатня підготовка педагогічних кадрів - багато викладачів не мають достатньої цифрової грамотності або досвіду роботи в онлайн-середовищах;

- психолого-педагогічні труднощі - зниження мотивації студентів під час дистанційного навчання, цифрове перевантаження, емоційне вигорання;

- проблема оцінювання - відсутність ефективних механізмів об'єктивного онлайн-контролю знань призводить до спотворення результатів навчання.

У відповідь на виклики цифрової доби, методика професійного навчання має розвиватися в таких напрямках [2]:

- створення адаптивних освітніх середовищ, що підлаштовуються під індивідуальні потреби студентів;

- розвиток мікронавчання (microlearning), що дозволяє засвоювати матеріал малими порціями в зручному форматі;

- активне використання штучного інтелекту в освітньому процесі: персоналізовані підказки, адаптивні тести, аналітика навчальних досягнень;

- залучення студентів до цифрових професійних спільнот, участь вебінарах, форумах;

- підтримка безперервного професійного розвитку викладачів через цифрові тренінги, сертифікаційні курси, обмін досвідом у педагогічних спільнотах.

Цифрова трансформація професійної освіти - це виклик, але водночас і можливість. Вона вимагає системного підходу: оновлення методик викладання, технологічної модернізації освітнього середовища та інвестицій у розвиток людського капіталу - викладачів і студентів.

Лише за умови поєднання технологічного прогресу з педагогічною майстерністю можливо досягти якісного оновлення професійної освіти, зробивши її гнучкою, адаптивною та здатною відповідати потребам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Демянчук М., Боднарук І. Цифровізація освіти як вектор підготовки фахівців XXI століття. *Viae Educationis*. 2022. №4. С. 74-81. DOI: <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.09>.
2. Осадча К., Букша М., Манжула О. Цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. *Освітологічний дискурс*. 2023. вип. 1(40). С. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.11>.
3. Рожкова А.Ю., Опанасенко В.П., Чубенко В.А. Цифрова трансформація викладання професійно орієнтованих дисциплін у системі професійної освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. №19. С. 1-23. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15686789>.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Дідур А. В.,

УДК 378.015.3:004.738.5:37.013.42

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Толерантність в умовах глобалізації та мультикультуризації стала невід'ємною базовою характеристикою особистості людини в суспільстві. Толерантність – одна із загальнокультурних компетентностей, якою має володіти бакалавр освіти, випускник сучасного ЗВО. Це призвело до особливого підвищення інтересу дослідників до проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти. Зміст педагогічної толерантності та технології її формування у майбутніх педагогів розглядають у наукових працях О. Волошиної [1], Ю. Гордієнко [2], В. Делянченко [4], Г. Люльки [4] та ін.

Наукові дослідження, присвячені питанням формування педагогічної толерантності у системі професійної підготовки, показують актуальність цієї проблеми на сьогоднішній день й завідчують відсутність обґрунтування *потенціалу інформативно-комунікаційних технологій в цьому процесі*. Тоді як конструкт дисциплін проаналізованих навчальних планів, згідно з якими відбувається підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в ЗВО, чітко демонструє, що дисципліни розкриваються більшою мірою в аспекті диференціації, оскільки покликані сформувати базу професійної компетентності майбутнього вчителя. Дослідження змістової складової основних освітніх програм бакалаврату дало змогу встановити їхній дефіцитарний стан. Конструкт дисциплін навчального плану сам по собі не забезпечує трансфер предметного змісту у сферу професійної педагогічної діяльності майбутніх бакалаврів. Водночас цей конструкт має потенційні можливості у розв'язанні проблеми формування педагогічної толерантності. Своєрідними "зонами можливостей" є: самостійна робота студентів,

що апелює до інтегративності та міждисциплінарності на основі використання цифрових технологій; технологізація реалізації змісту дисциплін; використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій.

З огляду на це було розроблено міждисциплінарні мережеві навчально-методичні комплекси. Міждисциплінарні мережеві навчально-методичні комплекси включають такі матеріали: робочу програму дисципліни; методичні рекомендації щодо виконання практичних та лабораторних робіт; завдання для самостійної роботи студентів; тести для контролю та самоконтролю; зразкові питання для підготовки до іспиту чи заліку; методичні вказівки щодо виконання курсової роботи (якщо вона входить до навчального плану); бібліографічний список та інтернет-ресурси; електронний курс лекцій; матеріали для додаткового поглибленого вивчення дисципліни; критерії оцінки результатів навчання.

Інтеграція мережевого міждисциплінарного навчально-методичного комплексу також забезпечується визначенням міждисциплінарних цілей та завдань навчання; проведенням горизонтальної та вертикальної інтеграції дисциплін; виявленням міждисциплінарних зв'язків усередині окремих блоків та між основними блоками дисциплін; виділенням курсів, які формують основні фундаментальні поняття; структуруванням та упорядкуванням мережі дисциплін та семантичних понять тощо.

Проблема формування оціночних засобів у системі міждисциплінарної інтеграції сучасного ЗВО має два основні аспекти розвитку. Перший аспект – формування фонду оціночних засобів із позицій міждисциплінарної інтеграції. Другий аспект – співвідношення професійних і загальнокультурних компетентностей студентів, що є основою міждисциплінарної інтеграції. Основні якості оціночних засобів з урахуванням міждисциплінарної взаємодії базуються на урахуванні контролю якості формування компетентностей. Проектовані оціночні засоби повинні відповідати не лише вимоги структурованості включеного до них навчального матеріалу, а й його системності, інтегративності.

Відомо, що компетентності формуються та розвиваються не тільки через засвоєння змісту освітніх програм, але, значною мірою, освітнім середовищем ЗВО, особистісним впливом викладачів, які користуються авторськими освітніми технологіями та процесом міждисциплінарної взаємодії. Особливо результативними в цьому процесі виявляються такі форми оціночного контролю, як колоквіуми, дебати, ділові ігри, педагогічні кейс-технології, форми дистанційної та інтерактивної мережевої взаємодії студента та педагога тощо.

Список використаних джерел

1. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2016. № 3. С. 4–6.

2. Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.

3. Делянченко В. М. Педагогічна модель процесу формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6112/1/педагогічна%20модель%20процесу%20формування%20толерантності%20у%20майбутніх.pdf> (дата звернення: 30.01.2025).

4. Люлька Г. А. Педагогічна толерантність як професійна якість сучасного вчителя початкових класів. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 435-437.

Літовченко Т. А.,

д-р мед. наук,
професор, завідувачка кафедри
неврології та дитячої неврології,
Навчально-науковий інститут
післядипломної освіти,
Харківський національний
медичний університет, м. Харків

Черненко А. Г.,

PhD (медицина), асистент кафедри
неврології та дитячої неврології,
Навчально-науковий інститут
післядипломної освіти,
Харківський національний
медичний університет, м. Харків

УДК 378.147:616.8

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.02>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З НЕВРОЛОГІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ОСВІТИ

Сучасні трансформаційні процеси в освіті, зумовлені як воєнними обставинами, так і цифровими змінами, суттєво впливають на організацію післядипломної медичної підготовки. Зокрема, навчання фахівців з неврології вимагає адаптації традиційних підходів до нових умов. Кафедра неврології та

дитячої неврології Навчально-наукового інституту післядипломної освіти Харківського національного медичного університету активно впроваджує комбіновані освітні моделі, що базуються на принципах адаптивності, міждисциплінарності та гнучкості. Такі підходи забезпечують ефективність і доступність навчального процесу навіть за умов обмеженого фізичного доступу до клінічної бази.

Підготовка лікарів-неврологів у післядипломній освіті реалізується через поєднання дистанційного та гібридного навчання. Дистанційна форма використовується під час тематичних циклів удосконалення і включає лекції, семінари, самостійну роботу на платформах Moodle та Google Meet. Для спеціалізації та інтернатури застосовується гібридний формат, який дозволяє поєднувати онлайн-заняття з очним тренуванням практичних навичок. Освітній процес ґрунтується на впровадженні таких інноваційних підходів, як обернене навчання, кейс-методика та проблемно-орієнтоване навчання. Зокрема, курсанти попередньо опрацьовують теоретичний матеріал, а під час синхронної взаємодії з викладачем працюють над клінічними кейсами, аналізують діагностичні стратегії та терапевтичні рішення.

Структура навчального процесу вибудовується за трикомпонентною моделлю: попередня підготовка за допомогою відеолекцій, інтерактивних підручників і діагностичних алгоритмів; семінарські заняття з розбором клінічних ситуацій у режимі реального часу; та практична рефлексія – самостійна робота курсантів з клінічними завданнями, тестами і дискусіями у навчальних форумах. Значну роль у підвищенні якості навчання відіграють такі освітні інновації, як мікронавчання – подання матеріалу у формі коротких модулів, адаптованих до реального клінічного досвіду; оцінювання в реальному часі за допомогою вбудованих у Moodle тестів; імітаційні сценарії з елементами рольової гри; а також можливість навчання з будь-якого пристрою через інтеграцію із мобільними платформами.

Результати анкетування слухачів (2024–2025 роки, $n = 127$) підтверджують ефективність зазначеного підходу: 87 % респондентів відзначили зручність і доступність формату, 71 % повідомили про покращення засвоєння матеріалу, 78 % схвально оцінили використання кейс-методів. Лише 6 % зазначили суттєві технічні труднощі, переважно пов'язані з якістю інтернет-з'єднання або обмеженими технічними ресурсами. До основних переваг обраної моделі належать гнучкість графіка, інклюзивність для лікарів із різних регіонів та осіб з інвалідністю, а також мотиваційний ефект активної участі в інтерактивному навчальному середовищі.

Водночас, актуальними залишаються виклики, пов'язані з необхідністю підвищення цифрової грамотності як у слухачів, так і у викладачів, високими

вимогами до методичного супроводу, а також потребою в технічному забезпеченні процесу. Попри це, впроваджена система дозволяє курсантам ефективно формувати клінічні компетентності без відриву від професійної діяльності, адаптуючи здобуті знання до практики.

Таким чином, післядипломна освіта з неврології потребує переосмислення традиційної педагогіки в напрямку використання гнучких і персоналізованих форматів навчання. Гібридна модель із цифровими компонентами не лише забезпечує безперервність професійного розвитку в умовах війни, а й формує якісні компетенції на основі сучасних освітніх підходів. У подальшому кафедра планує розширення елементів адаптивного навчання та індивідуалізації освітньої траєкторії курсантів із урахуванням потреб системи охорони здоров'я та викликів часу.

Список використаних джерел

1. Recommendations of the international medical informatics association (IMIA) on education in biomedical and health informatics: second revision / J. Bichel-Findlay et al. International journal of medical informatics. 2022. P. 104908. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2022.104908>.
2. E-learning perspectives in higher education institutions / V. Milićević et al. Technological forecasting and social change. 2021. Vol. 166. P. 120618. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120618>.
3. Online learning in health professions education. part 1: teaching and learning in online environments: AMEE guide no. 161 / H. MacNeill et al. Medical teacher. 2023. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1080/0142159x.2023.2197135>.
4. Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів: Наказ МОЗ України №446 від 22.02.2019. Офіційний вісник України. 2019. № 26. С. 257.
5. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.

Melnyk, H.,

УДК 004.8:378.147

PhD in Economics, Associate
Professor of the Department
of Applied Mathematics and IT,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University, Chernitsi

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.03>

Melnyk, V.,

PhD in Physics and Mathematics,
Assistant of the Department
of Mathematical Modeling
Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University, Chernitsi

A HYBRID FUZZY-GENERATIVE FRAMEWORK FOR AUTOMATED ASSESSMENT OF IMPLICIT STUDENT COMPETENCIES USING MOODLE CHAT LOGS

In today's rapidly evolving higher-education landscape, the ability to assess and nurture students' *soft competencies* — such as critical thinking, effective communication, and emotional intelligence — has become as crucial as measuring their mastery of domain-specific knowledge. Traditional assessment methods (multiple-choice tests, static assignments) excel at evaluating factual recall and procedural skills, but they fall short of capturing these nuanced, non-cognitive attributes. At the same time, modern learning management systems (LMS) generate rich streams of student–instructor and peer-to-peer interactions in discussion forums and real-time chats. These text-based artifacts contain latent signals about learners' reasoning patterns, argumentation strength, and collaborative behaviors.

Recent advances in Natural Language Processing (NLP), in particular transformer-based sentence embeddings (e.g., BERT, RoBERTa) and sentiment-analysis networks, offer powerful means to extract semantic and affective features from free-form text. Concurrently, fuzzy logic provides a principled framework for modeling human-centric, linguistically expressed concepts — such as “high argumentation” or “moderate engagement” — that naturally resist crisp numerical thresholds. Moreover, generative neural architectures (variational autoencoders, generative adversarial networks) enable data augmentation in low-resource scenarios, synthesizing diverse “virtual” student responses to bolster model robustness.

This paper proposes a *hybrid fuzzy-generative framework* for the automated evaluation of students' implicit competencies, leveraging:

1. *NLP feature extraction*, including sentiment probabilities and topic-model distributions from open responses and chat logs;
2. *Fuzzy inference rules*, which map numerical indicators (e.g., sentiment scores, lexical diversity) into intuitive linguistic categories ("low", "medium", "high");
3. *Generative modeling*, which augments scarce labeled examples by producing synthetic embeddings representing various competency levels.

By integrating these components, our approach aims to produce more flexible, transparent, and context-aware assessments of soft skills directly within the LMS environment. We validate the framework on real-world Moodle chat-log data collected via an university's portal, comparing its outputs against expert human ratings. Results demonstrate improved agreement (Cohen's $\kappa > 0.75$) and classification accuracy (+12 pp) compared to baseline methods lacking either the fuzzy or generative component.

Natural Language Processing (NLP) has been extensively applied to analyze student-generated text in educational contexts. Bird's foundational work with the NLTK toolkit demonstrates core techniques — tokenization, part-of-speech tagging, and parsing — that underpin modern text analytics pipelines for learner data [1]. More recently, Shaik surveys advancements and persistent challenges in adopting transformer-based and neural architectures (e.g., BERT, GPT) for automated feedback analysis, highlighting issues of data sparsity and domain adaptation in educational settings [3].

Accurate extraction of aspect terms like "clarity" or "argument strength" is essential for competency inference. Gandhi et al. show that a hybrid CRF + bi-LSTM model outperforms standalone methods in this task, informing our feature-engineering pipeline [4], while Richardson's review highlights the value of combining quantitative surveys with open-text prompts [2]. Although robust NLP workflows and feedback instruments exist [1, 4, 2], they typically use hard thresholds or classifiers; Shaik calls for more flexible, interpretable mechanisms [3], and to our knowledge no prior work unites fuzzy inference with generative augmentation for implicit competency modeling. Our approach addresses this gap by uniting state-of-the-art NLP extraction, fuzzy-rule interpretation, and synthetic data generation within a single framework.

A research protocol was developed to create and evaluate a hybrid fuzzy-generative framework for assessing implicit competencies through analysis of student chat logs (Figure 1).

Figure 1. Research protocol flowchart for the hybrid fuzzy-generative framework for implicit competency assessment using Moodle chat logs.

I. Data Collection and Preprocessing

- *Source Platform:* We export anonymized chat and forum logs from Moodle, capturing student ID, role, timestamp, and raw message text.

- *Preprocessing Pipeline:*

1. Cleaning: strip HTML tags and special characters, remove stop-words via NLTK routines [1].
2. Normalization: lowercase, lemmatize with WordNet, and segment sentences.
3. Deduplication: eliminate duplicate posts and system notifications.

II. NLP Feature Extraction

1. Semantic Embeddings: fine-tuned BERT generates 768-dimensional embeddings representing message semantics.

2. Aspect Extraction: a bi-LSTM + CRF tagger [4] identifies key terms tied to soft competencies (e.g., “argumentation,” “collaboration”), recording frequency and confidence.

3. Sentiment & Engagement: a bidirectional LSTM classifier outputs positive/neutral/negative sentiment scores; we also compute message length, response latency, and reply density.

The resulting feature vector for each student session concatenates embeddings, aspect metrics, sentiment probabilities, and engagement indicators.

III. Fuzzy Inference Design

- *Membership Functions:* define linguistic variables (e.g., Sentiment_Positive $\in$ {Low, Medium, High}) with triangular functions over normalized ranges.

- *Rule Base:* expert-crafted IF–THEN rules combine variables, for example:

IF (Sentiment_Positive IS High) AND (Argument_Frequency IS Frequent) THEN Critical_Thinking IS High

- *Defuzzification:* use the centroid method to convert aggregated fuzzy outputs into crisp scores (0–100) for each competency dimension.

IV. Generative Model Training

- *Conditional VAE Architecture:*

- Encoder: maps the concatenated semantic embeddings and auxiliary features to a latent Gaussian distribution.

- Latent Sampling & Decoder: reconstructs the original feature vector, enabling synthetic example generation.

- *Loss Components:* combine reconstruction loss (MSE) with KL divergence regularization.

- *Data Augmentation:* generate synthetic feature vectors for underrepresented competency levels to enhance training diversity and model robustness.

To assess the efficacy of the proposed hybrid fuzzy–generative framework, we conducted experiments on a dataset comprising anonymized chat logs from two

undergraduate courses hosted in Moodle. A total of 1 200 discussion threads and 4 500 individual messages were sampled, each annotated by three expert raters according to predefined soft-skill levels (low, medium, high) for critical thinking and collaboration. Inter-rater agreement exceeded 0.80 (Fleiss' κ), ensuring reliable ground truth for subsequent comparison.

Following the preprocessing and feature-extraction pipeline described above, we evaluated three configurations: (1) a baseline using only transformer-based embeddings with a support-vector machine classifier; (2) a fuzzy-only model applying the Mamdani inference system without generative augmentation; and (3) the full fuzzy-generative framework incorporating synthetic examples from the conditional VAE. All models were trained on 70 % of the data and tested on the remaining 30 %, with five random splits to control for sampling variability.

The fuzzy-generative approach achieved a mean classification accuracy of 84.3 % for critical thinking and 81.7 % for collaboration, outperforming both the fuzzy-only model (75.1 % and 72.4 %, respectively) and the embedding-only SVM baseline (68.9 % and 66.5 %). Cohen's κ also improved markedly, rising from 0.56 (baseline) and 0.68 (fuzzy-only) to 0.77 under the full framework, indicating substantial agreement with expert judgments. An ablation study further demonstrated that removing the VAE component led to a 9.2 pp drop in average accuracy, confirming the value of generative augmentation under low-resource conditions.

Error analysis revealed that the combined model was particularly effective at distinguishing medium and high competency levels, where embedding-only classifiers often conflated subtle linguistic cues. Examples of misclassifications primarily occurred in brief messages lacking explicit argumentative structure, suggesting future work to integrate discourse-level features. Overall, the results validate the proposed methodology's ability to provide flexible, transparent, and accurate assessments of implicit competencies from student chat interactions.

The experimental evaluation demonstrates that integrating fuzzy inference with generative augmentation substantially enhances the automated assessment of implicit competencies. The full hybrid framework achieved an average accuracy of 84.3 % for critical thinking and 81.7 % for collaboration, reflecting a marked improvement over both the embedding-only SVM baseline (68.9 % and 66.5 %) and the fuzzy-only variant (75.1 % and 72.4 %). The increase in Cohen's κ to 0.77 further indicates strong concordance with expert ratings, confirming that the fuzzy rules effectively translate numerical text features into human-interpretable competency levels and that the conditional VAE successfully alleviates data sparsity where certain

competency profiles were underrepresented. In particular, the ablation study revealed a 9.2 pp drop in accuracy without synthetic examples, underscoring the value of generative data augmentation in low-resource educational contexts.

Error analysis suggests that the hybrid model excels at discriminating between medium and high competency tiers by leveraging nuanced sentiment and aspect-term indicators, whereas brief or off-topic messages still pose challenges. These misclassifications point to opportunities for incorporating discourse-level features — such as coherence structure or reply-network metrics — to further refine inference in cases where individual message content is insufficient.

Collectively, these results validate the proposed methodology as a flexible, transparent, and scalable approach for assessing soft skills directly within LMS environments. By combining state-of-the-art NLP embeddings, expert-driven fuzzy logic, and generative model augmentation, the framework not only matches human judgment with high fidelity but also offers a principled path toward continuous improvement and broader applicability across disciplines.

References

1. Bird S. Natural Language Processing with Python. 1st. ed., O'Reilly, 2009. P. 504.
2. Richardson J.T.E. Instruments for obtaining student feedback: a review of the literature // Assessment & Evaluation in Higher Education. — 2005. — Vol. 30, No. 4. — pp. 387—415.
3. Shaik T. Review of Trends and Challenges in Adopting NLP Methods for Education Feedback Analysis // IEEE Access — 2022. — Vol. 10. — pp. 56720—56739.
4. Gandhi H. Extracting aspect terms using CRF and bi-LSTM models // Procedia Computer Science. — 2020. — Vol. 167. pp. 2486–2495.
5. H. Melnyk, V.Melnyk. Sentiment Analysis for Student Feedback: proceedings of the 2nd International Conference on Innovative Solutions in Software Engineering (ICISSE), Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 29–30 Nov. 2023. — pp. 99–100.

Федонюк М. А.,

УДК 574:911.2

канд. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри екології,
Луцький національний технічний
університет, м. Луцьк

Федонюк В. В.,

канд. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри екології,
Луцький національний технічний
університет, м. Луцьк

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІКТ ПРИ ВИРІШЕННІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Сучасний екологічний моніторинг та вирішення завдань прикладного екологічного спрямування потребують від фахівців знання основ інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) на професійному рівні та уміння користуватися актуальними прикладними сервісами, додатками, програмами для вирішення фахових завдань.

Серед першочергових завдань екологічного спрямування, які можна вирішувати з використанням методів та засобів ІКТ, назвемо наступні: 1) аналіз динаміки землекористування, лісистості, типів ландшафтних комплексів та їх екологічного стану у територіальних громадах; 2) вивчення режиму гідрологічних об'єктів; 3) дослідження регіональних проявів сучасних кліматичних змін; 4) аналіз поширення і проявів несприятливих чинників антропогенного характеру у природно-ландшафтних комплексах, серед яких пожежі, паводки, забруднення ґрунтів, атмосферного повітря та водних об'єктів; 5) вивчення екологічних наслідків ведення бойових дій в Україні.

У працях науковців кафедри екології Луцького національного технічного університету велика увага приділялася дослідженню можливостей та переваг окремих сервісів у сфері ІКТ з метою їх використання в освітній екологічній діяльності. Цій тематиці присвячені роботи Мерленка І.М., Федонюк В.В., Мерленко Н.О. [1], Федонюк В.В., Іванціва В.В., Жадько О.А., Федонюка М.А., Панкевича С.Г. [2], Федонюк В.В., Іванціва В.В., Федонюка М.А., Панькевича С.Г. [3], Федонюк В.В., Жадько О.А., Іванціва В.В., Федонюка М.А. [4], Федонюк В.В., Картавої О.Ф., Іванціва В.В. [5], Федонюка М.А., Федонюк В.В. [6], Fedoniuk V., Zhadko O., Vovk O., Fedoniuk M., Ivantsiv V. [7], Fedoniuk V., Fesyuk V., Fedoniuk M. [8],

Fedoniuk V., Fesyuk V., Fedoniuk M. [9] та інших авторів. Виникає закономірне питання щодо можливості застосування напрацьованих методик оцінки сучасних екологічних проблем у вказаних роботах для розробки навчальних завдань, реалізації тем курсових та кваліфікаційних робіт та інших елементів освітнього процесу, присвячених комплексному вивченню впливу антропогенних чинників негативного характеру на біоту, на природно-ландшафтні комплекси, в тому числі – лісові, гідрологічні. У праці Федонюк В.В., Іванців В.В., Федонюк М.А., Панькевича С.Г. [3] вперше було детально описано застосування методів ІКТ у одній з навчальних дисциплін екологічного циклу, що читається у вищій школі екологам.

На особливу увагу заслуговує можливість виконання здобувачами групових проєктів вказаного спрямування, що дозволить не лише закріпити навички командної роботи, лідерські якості, вміння співпрацювати та комунікувати, але і поглибити якість виконання навчальних завдань і виведе їх на вищий науковий рівень. Так, на кафедрі екології запропоновано тематику міждисциплінарної курсової роботи для здобувачів – майбутніх екологів, в якій передбачено виконання дослідження проявів екологічних змін у природно-ландшафтних комплексах та у господарських системах з наступним порівнянням одержаних результатів та формулюванням спільних комплексних висновків.

Список використаних джерел

1. Мерленко І.М., Федонюк В.В., Мерленко Н.О. Адаптація до сучасних кліматичних змін агрономічних технологій в Північно-Західному Поліссі. *Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення*: Збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції. Херсон, 10-11 червня 2021 року. Херсон: ДВНЗ "ХДАУ", 2021. С.228 – 230.

2. Федонюк В.В., Іванців В.В., Жадько О.А., Федонюк М.А., Панкевич С.Г., Залеський І.І. Екологічна оцінка стану біоценозів природно-заповідних об'єктів Луцька. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія "Сільськогосподарські науки"*. Вип. 4 (104). 2023. С. 186 – 204. URL: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/agri/article/view/1345> DOI: <https://doi.org/10.31713/vs4202315>.

3. Федонюк В.В., Іванців В.В., Федонюк М.А., Панькевич С.Г. Приклади використання інтернет-ресурсів у практичному курсі дисципліни "Заповідна справа". *Інформаційні технології і засоби навчання*. К.: 2015, N 2 (46). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_46_2_13.

4. Федонюк В.В., Жадько О.А., Іванців В.В., Федонюк М.А. Порівняльний аналіз комфортності погоди протягом курортного сезону в національних природних

парках Волині. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. К.: Видавничий дім "Гельветика", 2023. № 4 (49). С. 232 – 237. URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2023/4/31.pdf>.

5. Федонюк В.В., Картава О.Ф., Іванців В.В. Економічне оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу регіональних ландшафтних парків України. *Актуальні проблеми економіки*. К.: ТОВ "Наш формат", 2016. № 1 (175). С. 209 – 216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_1_25.

6. Федонюк М.А., Федонюк В.В. Проблеми теплового забруднення селітебних територій: дослідження та моніторинг. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування: науково-технічний журнал*. Івано-Франківськ, ІФНТУНГ, № 1 (15). 2017. С.231-239. URL: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/5308>.

7. Fedoniuk V., Zhadko O., Vovk O., Fedoniuk M., Ivantsiv V. Monitoring of Climate Changes and the State of Natural Complexes of the Cheremsky Nature Reserve. *Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment*. 17th International Scientific Conference. Publisher: European Association of Geoscientists & Engineers. Source: Conference Proceedings, 7-10 Nov. 2023, Volume 2023. P. 1 – 5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2023520175>.

8. Fedoniuk M.A., Kovalchuk I.P., Fesyuk V.O., Kirchuk R.V., Merlenko I.M., Bondarchuk S.P. Differences in the assessment of vegetation indexes in the EO-Browser and EOS landviewer services (on the example of Lutsk district lands). *Geoinformatics*. Publisher: European Association of Geoscientists & Engineers. Source: Conference Proceedings, May 2021, Volume 2021, p.1 – 6. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215521134>.

9. Fedoniuk V., Fesyuk V., Fedoniuk M. Analysis of the dynamics and precipitation regime in the cross-border region Poland-Belarus-Ukraine (2010-2018). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. Dnipro: 2023. 32 (2). P. 241 – 253. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112323>.

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Карнаухова А. В.,

УДК 373.2.016:[808.1:81'23]:793.7

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, м. Київ

Кураченко Ю. М.,

вихователь,
Центр розвитку дитини
"Сонечко", м. Малин

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРАХ ЗА СЮЖЕТАМИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Дошкільний вік – важливий етап у становленні та розвитку особистості. Цей період характеризується пізнанням дитини навколишнього світу, оволодінням багатства рідної мови, вмінням комунікувати з людьми, діяти спільно, пізнавати нове, по-своєму бачити і розуміти.

У Державному стандарті дошкільної освіти виокремлено освітній напрям "Мовлення дитини", яка передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, а саме: формування у дітей мовленнєвої, комунікативної та художньо-мовленнєвої компетентностей. Вони полягають у взаємодії з однолітками і дорослими, здатності спілкуватися з іншими людьми, розуміти їхні потреби та бажання, а також висловлювати свої власні, вміти знаходити спільну мову з іншими, навіть якщо вони мають різні інтереси, висловлювати свою думку та переконувати інших, а також сприймати та розуміти, виражати свої емоції та враження щодо художніх творів [4, с. 22].

Загальновідомо, що ігрова діяльність для дітей дошкільного віку є провідною. Вважаємо, що саме в мовленнєво-ігровій діяльності відбувається розвиток і вдосконалення мовлення за допомогою творчих ігор та ігор за правилами. Саме тому педагогам і батькам необхідно усвідомити, що розвиток мовлення дитини відбувається не лише через наслідування мовлення дорослих, а й завдяки активному мовленнєвому вправлянню, практиці, накопиченні власного досвіду відповідного реагування та використання мовлення в життєвих

ситуаціях, різних подій. Тобто, маємо забезпечити дитині старшого дошкільного віку можливості для вище зазначеної діяльності повсякчас, цьому сприятиме діалоговий формат міжособистісної взаємодії з педагогом і однолітками [1, с. 8].

Ми вважаємо, що проблема вивчення формування діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку є на часі, оскільки широке поширення діджиталізації в сім'ї та закладах дошкільної освіти обмежує безпосереднє спілкування, внаслідок чого збагачується пізнавальна сфера до гаджетів, але гальмується активна мовленнєва сфера. На нашу думку, ця проблема вимагає вирішення інтегрованого, інноваційного підходу, що потребує розроблення системи ігор для роботи з художніми творами та формування діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Проблема формування діалогічного мовлення знаходить своє практичне втілення у низці досліджень: лінгвістів і лінгводидактів щодо методики розвитку мовлення дошкільників (Н. Гавриш, А. Богуш, Н. Луцан); діалогічна взаємодія як умова розвитку комунікативної компетентності (Н. Голота, А. Карнаухова); проблема розвитку мови та мовлення (С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський); різні види діяльності і теорії мовленнєвої діяльності (Т. Піроженко); вплив гри на розвиток мовлення дітей (Н. Водолага, Н. Луцан, В. Любашина) та ін.

Однією з невід'ємних складових в дошкільному віці є формування одного з видів зв'язного мовлення – діалогічного мовлення, яке має важливе значення для інтелектуального розвитку, формування особистісних якостей, як ініціативність, доброзичливість, креативність. Діалог – це природний спосіб спілкування та розвитку, він допомагає нам ділитися думками, пізнавати нове, розуміти інших та формувати власну думку. У розвинених формах діалог є більш складним, ніж просто розмова в повсякденних ситуаціях. Він вимагає від учасників уважності, критичного мислення та здатності аргументувати свою точку зору.

Суб'єкт-суб'єктна діалогова взаємодія є не лише способом спілкування, але й засобом пізнання світу дитиною і розумінням дорослими пізнавальних запитів, вражень, уявлень, що забезпечує дитині можливість виступати соціально активним учасником взаємодії з іншими людьми в подальшому [2, с. 75].

Кожен діалог складається з діалогічних єдностей – сукупності реплік. Це може бути вираженням думок та їх сприйняття, реакції на них, що знаходять відображення у структурі цього акту мовлення.

У педагогічному словнику окреслено дефініцію поняття "діалог" (від грецького *dialogos* – розмова, бесіда):

1) В художній літературі: є розмовою між двома або кількома особами в художньому творі, в театральних виставах.

2) У педагогіці: є формою уникнення різних конфліктних ситуацій шляхом обміну думками та узгодження спільної позиції [3, с. 340].

В педагогічній теорії та практиці польського педагога та лікаря Я. Корчака, серед його ідей дитиноцентризму (особистісно-орієнтована модель взаємодії дитини та дорослого), важливе місце відведено діалогу. Поняття "діалог" визначено основою комунікації та провідним методом дослідження, ціннісно-сисловою рівністю дорослого та дитини. Я. Корчак вважав, що правда має діалогічну природу, вона не може з'явитися в голові однієї людини, а лише в процесі виховання, діалогічної взаємодії [5, с. 53].

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що головною властивістю діалогу під час виховання дітей дошкільного віку є: заклик до партнерської взаємодії, до співучасті, до взаєморозуміння, до спільного пошуку рішень, спільної діяльності. Таким чином, комунікація забезпечує і самостійну творчу активність особистості й особистісний розвиток індивіда загалом.

Отже, діалог – це взаємодія, розмова двох осіб, яка складається із реплік: запитань і відповідей. Зміст діалогу доповнюється невербальними засобами виразності: мімікою, жестами, а також інтонацією та ситуацією в якій перебувають співрозмовники.

Поняття "діалогічне мовлення" ми маємо розглядати в контексті поняття комунікація, яке містить не лише мовленнєвий, а й психологічний, соціально-культурний аспекти. Комунікація як діяльність потребує розвитку компетентностей, творчих мовленнєвих вмінь.

У дітей старшого дошкільного віку мовлення стає засобом спілкування, воно є розгорнутим. Найбільш сприятливою для розвитку комунікації є ситуація, в якій партнерові по грі або дорослому потрібно щось роз'яснити, переконати. Відповідно особистісно-орієнтованого підходу, розвиток діалогічного мовлення в дошкільному віці відбувається за умови включення супроводу активного мовленнєвого середовища паралельно в декількох системах: "дитина – дитина", "дитина – дорослий", "дитина – однолітки".

Спілкування дитини з дорослим є першоджерелом формування мовлення, основною і важливою умовою формування психологічних якостей і здібностей дитини: мовлення, мислення, пам'яті, емоційної сфери, уяви. Від якості і частоти спілкування залежить рівень сформованості особистості.

Але, не менш важливим фактором розвитку мовлення є спілкування і однолітків, де діти засвоюють соціальний досвід, вибудовують відносини за певними правилами.

Діалогічне мовлення – це процес безпосередньої взаємодії двох або більше учасників спілкування, яке визначається висловлюваннями і репліками, взаємними зауваженнями, враженнями та побажаннями.

Діалогічне мовлення характеризується такими особливостями:

- *Ситуативність*. Діалогічне мовлення тісно пов'язане з конкретною ситуацією, у якій воно відбувається. Часто суть діалогу можна зрозуміти лише враховуючи ситуацію в якій він відбувається;

- *Емоційна забарвленість*. Діалогічне мовлення часто емоційно забарвлене. У діалозі співрозмовники висловлюють свої думки, почуття та емоції, адже діалог містить фрази "Словника емоцій": здивування, захоплення, незадоволення та інше;

- *Спонтанність*. Діалогічне мовлення є спонтанним, тобто не може бути заздалегідь сплановано. У процесі діалогу співрозмовники реагують один на одного, відгукуються на репліки один одного.

Виходячи із зазначених особливостей діалогічного мовлення, варто розвивати у дітей старшого дошкільного віку вміння з ініціативою розпочати діалог, вчасно реагувати на репліки та зацікавити співрозмовника до продовження розмови.

Виходячи з вищевикладеного, для формування діалогічного мовлення дітей необхідно зробити акцент не на накопичення знань, умінь та навичок, а на їх застосування в життєдіяльності, на розкриття та вдосконалення можливостей та здібностей, що дозволяє впевнено налагоджувати соціальні відносини.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо о Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 8. URL: <http://surl.li/dqzuj> (дата звернення: 05.06.2025).

2. Голота Н. М., Карнаухова А. В. Діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як умова ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. *International Science Journal of Education & Linguistics* 1(3). 2022. С. 70-79. URL: <http://surl.li/lywsj>.

3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 365 с. URL: <http://surl.li/vagr> (дата звернення: 22.06.2025).

4. Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція 2021). URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/867852> (дата звернення: 15.06.2025).

5. Мисько В. Діалог з дитиною як складова педагогіки дитиноцентризму Януша Корчака. *Pedagogika. Współczesne tendencje w nauce i edukacji : Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo Praktycznej*. Kraków, "Diamond trading tour", 2016. С. 51–57. URL: <http://surl.li/nfrdu> (дата звернення: 22.06.2025).

Мазур І. А.,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Дніпровська академія неперервної
освіти, м. Дніпро

УДК 373.2.015.31:172.15]:316.362.1-055.52-055.62

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.04>

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ПАРТНЕРСЬКУ ВЗАЄМОДІЮ З БАТЬКАМИ

У сучасних умовах розвитку суспільства виникає потреба в оновленні змісту дошкільної освіти в Україні та пошуку ефективних шляхів підвищення її якості. Однією з ключових освітніх задач, починаючи з дошкільного віку, стає формування самостійної, відповідальної особистості, яка усвідомлює власну роль у житті країни, проявляє небайдужість до її майбутнього та готова у разі потреби стати на захист своєї Батьківщини.

Досягнення цієї мети можливе лише за умови налагодження тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, насамперед між педагогами та батьками, адже саме їх спільна діяльність створює основу для цілісного виховного впливу.

Ефективність дошкільної освіти значною мірою визначається рівнем взаємодії між педагогами та батьками. Сім'я виступає первинним соціальним інститутом, який здійснює основний вплив на виховання, розвиток і навчання дитини. Водночас сучасні батьки нерідко виховують дітей інтуїтивно, без належного урахування вікових та індивідуальних особливостей, що зумовлено недостатнім рівнем педагогічної обізнаності. Саме тому тісна співпраця між родиною та закладом дошкільної освіти є необхідною умовою для забезпечення наступності у виховному процесі та створення сприятливого середовища для всебічного розвитку дитини.

Відповідно до Державного стандарту "Базовий компонент дошкільної освіти" (2021), здобуття дитиною дошкільної освіти у закладі освіти або іншому суб'єкті освітньої діяльності не звільняє батьків від відповідальності за її догляд, виховання, розвиток та навчання. Активне залучення родини до освітнього процесу в закладі дошкільної освіти підкреслює важливість усвідомленої участі кожного з батьків у формуванні особистості дитини, її світогляду, моральних якостей, а також у зміцненні фізичного і психічного здоров'я. Базовий компонент

чітко окреслює спільну відповідальність держави, родини та фахівців дошкільної освіти за всебічний розвиток і виховання дітей дошкільного віку [1].

Одним із пріоритетних напрямів дошкільної освіти є патріотичне виховання, як складова гармонійного розвитку особистості. А важливу роль у цьому процесі відіграє партнерська взаємодія між педагогами та батьками, оскільки лише за умов єдності впливів можна досягти глибокого засвоєння патріотичних цінностей.

Патріотизм — це складне соціально-моральне почуття, яке формується змалечку через емоційне переживання належності до своєї країни, мови, культури. У дошкільному віці діти здатні засвоювати елементарні уявлення про рідний край, родину, народні традиції, державну символіку. Саме в цей період закладаються основи громадянської свідомості, що згодом розвиватиметься протягом усього життя.

Виховна роль родини є визначальною, адже батьки — перші носії національних цінностей. Водночас педагог є фахівцем, який організовує освітній процес відповідно до державних стандартів. Співпраця цих двох інститутів соціалізації дозволяє гармонізувати впливи та забезпечити цілісність патріотичного виховання.

У процесі співпраці педагогів із батьками з питань патріотичного виховання дітей дошкільного віку активізується інтерес дітей до спостереження, осмислення та обговорення власних і чужих вчинків, емоцій і поглядів. За умови належної підтримки з боку дорослих, діти починають виявляти більшу зацікавленість до вивчення національних традицій, виявляють повагу до державних символів та прагнуть дізнатися більше про історію українського народу.

Вибір ефективних форм і методів взаємодії між педагогами та родинами має базуватись на принципах діалогічності. На цьому акцентують увагу вітчизняні науковці, зокрема І. Бех, Н. Бібік, Т. Якимович та інші, які підкреслюють важливість налагодження доброзичливих, позитивних і довірчих стосунків у процесі спільного виховання [2; 3].

Педагогіка партнерства орієнтована на лідерство, що базується на проактивній позиції, свободі вибору та усвідомленій відповідальності за прийняті рішення. Її основою є формування рівноправних, горизонтальних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. Особливе значення при цьому має соціальне партнерство, яке ґрунтується на принципах рівності, добровільної співпраці та зобов'язання дотримуватись спільно узгоджених рішень. Для досягнення цілей педагогіки партнерства широко використовуються інтерактивні форми спілкування, в основі яких лежить відкритий діалог як ключовий інструмент взаємодії.

Серед різних методів взаємодії з батьками, варто звернути увагу на батьківські збори, але не у формі традиційних доповідей, а як відкриті діалоги, дискусії, круглі столи та практикуми, де батьки мають можливість не лише отримати інформацію, а й обмінятися думками, поставити запитання, висловити свої позиції. Такий підхід формує атмосферу довіри та взаємоповаги.

Також доцільно проводити різноманітні заходи, що сприяють розвитку творчості та ініціативності, такі як створення сімейних проєктів та святкування традиційних подій. Залучення родин до спільної роботи над темами на кшталт *"Історія моєї родини"*, *"Традиції нашого краю"*, *"Мій рідний дім"* стимулює пошукову діяльність, сприяє збереженню родинної пам'яті та формуванню у дітей усвідомлення приналежності до спільноти, регіону, держави. А організація заходів до Дня Вишиванки, Дня захисників і захисниць України, Різдвяних свят або Свята Козацтва з активною участю батьків (рольові ігри, костюми, виступи) дозволяє створити спільний виховний простір, де дитина відчуває цінність родини та єдність з національною спільнотою.

Ще одним способом взаємодії між дошкільним закладом освіти та батьками у контексті національно-патріотичного виховання є використання анкетування. Ця форма дає змогу педагогам зібрати зворотний зв'язок, з'ясувати рівень обізнаності батьків у питаннях патріотичного виховання, виявити їх очікування, потреби та можливі труднощі. Також це сприяє створенню індивідуального підходу до кожної родини.

Проведення такої форми роботи, як майстер-клас, передбачає спільну творчу діяльність дітей і дорослих, що сприяє налагодженню емоційного контакту між родиною та закладом освіти. Учасники майстерень разом можуть виготовляти українські віночки, оздоблювати контурні карти України, вишивати елементи традиційного орнаменту, готувати національні страви тощо. Подібні активності не лише збагачують знання про українські звичаї й культурну спадщину, а й формують у дітей позитивне емоційне ставлення до власної національної ідентичності.

Однією з ефективних форм є створення міні-музею у закладі дошкільної освіти. Важливою складовою створення таких осередків є активна участь батьків, які виступають повноцінними партнерами в освітньому процесі. Вони можуть надавати цінні експонати — родинні реліквії, предмети побуту, старовинні іграшки, фотографії, елементи національного одягу, тим самим збагачуючи зміст

експозицій. Разом із дітьми та вихователями батькам доцільно долучатися до оформлення музейного простору, виготовляти наочність та декор. Окрім цього, вони можуть проводити майстер-класи з народних ремесел, розповідати про традиції свого роду, презентувати родинні цінності. Тож залучення батьків до створення міні-музею сприяє активізації їх інтересу до патріотичного виховання, розширює можливості для родинного спілкування, а також формує у дітей глибокі емоційні зв'язки з рідним краєм. Така практика стимулює розвиток цінностей любові до Батьківщини через особистісний досвід і сімейні історії.

Аналіз теоретичних засад і практичного досвіду свідчить, що ефективне формування патріотичних цінностей у дітей дошкільного віку є можливим за умови цілеспрямованої партнерської взаємодії між педагогами закладу дошкільної освіти та батьками вихованців. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на принципах суб'єкт-суб'єктних відносин, добровільності, відкритості, взаємоповаги та взаємної відповідальності сторін.

У процесі патріотичного виховання доцільним є застосування інноваційних інтерактивних форм роботи, які забезпечують не лише інформування батьків, а й їх активне включення у виховний процес. Участь батьків у таких заходах сприяє формуванню у дітей емоційно-ціннісного ставлення до рідної землі, традицій та історичної спадщини українського народу.

Отже, партнерська модель взаємодії між родиною і закладом дошкільної освіти виступає вагомим чинником у реалізації завдань національно-патріотичного виховання, забезпечуючи наступність, цілісність і ефективність педагогічного впливу на розвиток особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (2021) URL: https://mon.gov.ua/statistics-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 19.06.2025).
2. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Світ виховання. № 1 (20). 2007 С. 23–34.
3. Бікі І., Якимович Т. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. Педагогічні інновації у фаховій освіті. 2019 Вип. 10. С. 6. (Шкільний світ). 2014. № 11. С. 11–25.

Шайнога Т. С.,

УДК 159.9:373.2

практичний психолог-методист,
спеціаліст вищої категорії,
Комунальний заклад дошкільної освіти
комбінованого типу №4 Криворізької
міської ради, м. Кривий Ріг

ВКЛЮЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У РОБОТУ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Упродовж останніх років тема сенсорної інтеграції все активніше входить у практику психологів, дефектологів, логопедів та педагогів закладів дошкільної освіти. І це закономірно: сучасна дитина зростає в умовах інформаційного перевантаження, обмеженої рухової активності, тривожного середовища та порушеного тілесного досвіду — усе це призводить до порушень сенсорної обробки. Як результат — підвищена збудливість, труднощі з концентрацією, емоційна нестабільність, проблеми в комунікації, затримки мовлення та навчання.

Сенсорна інтеграція є несвідомим процесом, що відбувається у головному мозку; вона організує інформацію, отриману за допомогою органів чуття (зір, слух, смак, нюх, дотик, рух, сила тяжіння та розташування у просторі); наділяє значенням відчуття, фільтруючи інформацію і відбираючи те, на чому слід сконцентруватися; дозволяє нам обдумано діяти і реагувати на ситуацію, в якій ми знаходимося (адаптивна відповідь); формує основу для теоретичного навчання та соціальної поведінки [1].

Порушення сенсорної інтеграції або безпосередньо впливає на процес навчання, що відбувається в мозку, або призводить до порушень поведінки, які заважають шкільному розвитку, наприклад при вестибулярних порушеннях дитина не може запам'ятати, що означає надруковане слово або як написати це слово самостійно. У дітей дошкільного віку порушення сенсорної інтеграції можуть проявлятися у проблемах з координацією; поганою концентрацією уваги або труднощами зосередження на завданнях; у проблемах, пов'язаних з навчанням, у труднощах з навичками самообслуговування, такими як зав'язування взуття, застібання гудзиків тощо; у надмірній чутливості до дотиків, звуків та незвично високому або низькому рівні активності [2].

Роль практичного психолога закладу дошкільної освіти в такому контексті є особливо важливою:

- найчастіше першим помічає нетипові реакції дитини на звук, дотик, рух або соціальну взаємодію;

- має можливість інтегрувати сенсорну підтримку у щоденне життя дитини в садочку — ненав'язливо, в ігровій формі, через прості вправи та ритуали;
- може стати ланкою між педагогом, батьками та дитиною в питаннях сенсорної грамотності.

Розвиток сенсорної інтеграції у дітей дошкільного віку є необхідною умовою для формування базових навичок саморегуляції, соціальної адаптації, розвитку мовлення, дрібної та великої моторики, а також пізнавальної активності. Враховуючи значну кількість дітей із сенсорними особливостями, практичний психолог у закладі дошкільної освіти має можливість інтегрувати елементи сенсорної підтримки у свою роботу як на рівні діагностики, так і на рівні корекційно-розвиткової роботи.

Одним з етапів професійної діяльності психолога є щоденне включене спостереження за дітьми у природному середовищі. Поведінка дитини під час рухливих ігор, реакція на сенсорні стимули (звуки, світло, дотики), схильність до гіпо- або гіперчутливості можуть свідчити про потребу у впровадженні сенсорних інтервенцій. За наявності таких ознак психолог може застосовувати *первинний сенсорний скринінг* у вигляді опитувальників для батьків та вихователів або індивідуального обстеження поведінкових реакцій.

Завдяки міждисциплінарній співпраці психолог може *ініціювати створення сенсорного простору* в ЗДО: куточків саморегуляції ("тихе гніздечко"), сенсорних маршрутів (доріжки з різною фактурою, балансувальні елементи), сенсорних коробок або наборів для індивідуального використання.

Такі середовища стають ефективними для дітей із підвищеним рівнем тривожності, перевантаженням або труднощами в адаптації до групових форм роботи.

Сенсорні *вправи можуть бути логічно включені у заняття* з емоційного розвитку, формування довільної уваги, зняття психоемоційного напруження: вправи на глибокий тиск ("обійми себе", "закутаємось у ковдру"), тактильні ігри ("відшукай скарб у коробці з рисом"), вестибулярна стимуляція (гойдальні рухи, повільне обертання, повзання), пропріоцептивні вправи (перетягування канату, м'яке стискання предметів).

Такі дії сприяють зниженню сенсорного збудження, стабілізації нервової системи, підвищенню включеності в групову роботу.

На основі спостережень та даних опитування психолог може здійснювати *індивідуальний супровід* дітей, які мають сенсорні особливості, що впливають на їхню адаптацію в ЗДО. Психолог підбирає відповідні вправи, формує міні-програми з регуляційними перервами, консультує педагогів щодо сенсорних тригерів або стимулів, які варто уникати.

Психолог є посередником між дитиною та дорослими, які щодня взаємодіють із нею. Саме тому важливим аспектом є *інформування педагогічного колективу та батьківської спільноти* щодо ознак сенсорних труднощів, а також методів м'якої підтримки дитини. Це можуть бути індивідуальні консультації, групові зустрічі, роздаткові матеріали з прикладами вправ або правил реагування на "сенсорні кризи".

Нижче подаємо опис декількох вправ, які практичний психолог може використовувати як у структурі розвиткового заняття, так і під час індивідуального або групового супроводу.

Вправа "Чарівний мішечок"

Сенсорна спрямованість: тактильна система.

Мета: розвиток тактильної дискримінації, формування словесного опису предметів, зосередження.

Опис: Дитина на дотик досліджує предмети, що знаходяться в непрозорому мішечку (гудзики, камінці, шишки, м'які іграшки тощо), і намагається вгадати, що саме вона тримає. За можливості — описує предмет за формою, текстурою, температурою.

Тривалість виконання: 5–7 хвилин.

Очікуваний ефект: стимуляція тактильного аналізатора, розвиток мислення, зниження сенсорної тривожності.

Вправа "Сенсорна доріжка"

Сенсорна спрямованість: пропріоцептивна та тактильна системи.

Мета: розвиток відчуття меж тіла, сенсомоторної координації, зняття м'язового напруження.

Опис: Дитина проходить босоніж або в шкарпетках по створеній доріжці, що включає поверхні з різною текстурою: м'яка тканина, крупи в мішечках, пупирчата плівка, масажні килимки.

Тривалість виконання: 5–10 хвилин.

Очікуваний ефект: активізація пропріоцептивної системи, зниження збудження, стабілізація нервової системи.

Вправа "Обійми себе"

Сенсорна спрямованість: глибокий тиск (пропріоцепція).

Мета: зниження психоемоційного напруження, формування тілесної усвідомленості.

Опис: Дитина обіймає себе руками, стискає себе на видиху, може закутатись у тканину (сенсорна обгортка). Вправа супроводжується спокійним диханням.

Тривалість виконання: 2–3 хвилини.

Очікуваний ефект: зменшення тривожності, стабілізація стану, підтримка саморегуляції.

Вправа "Пісочне малювання"

Сенсорна спрямованість: тактильна, зорово-моторна координація.

Мета: розвиток творчості, релаксація, стимуляція дрібної моторики.

Опис: Дитина малює пальцями або пензликом на тонкому шарі піску. За бажанням — створює сюжети, розповідає історії за малюнками.

Тривалість виконання: 10–12 хвилин.

Очікуваний ефект: зменшення збудження, розвиток мовлення, покращення настрою.

Вправа "Камінці емоцій"

Сенсорна спрямованість: візуальна, тактильна.

Мета: розвиток емоційної грамотності, пізнання себе, зниження внутрішньої напруги.

Опис: Дитині пропонуються гладкі камінці або фішки різного кольору. Вона обирає той, що відповідає її настрою або емоції, тримає його в руках, описує або мовчки "проживає".

Тривалість виконання: 5 хвилин.

Очікуваний ефект: розвиток емоційного усвідомлення, формування навичок самозаспокоєння.

Вправа "Тістечко з м'ятої газети"

Сенсорна спрямованість: пропріоцептивна, тактильна.

Мета: розвиток м'язового відчуття, моторного планування, творчого мислення.

Опис: діти зминають папір у кулі (начебто роблять тістечка), перетворюють на уявну їжу, прикрашають ("поливають шоколадом" — малюють фломастером тощо).

Тривалість виконання: 10 хвилин.

Очікуваний ефект: активізація пропріоцептивної системи, зниження збудження, стабілізація нервової системи.

Таким чином, включення елементів сенсорної інтеграції в діяльність практичного психолога закладу дошкільної освіти дає змогу забезпечити цілісний розвиток дитини, враховуючи її нейропсихологічні потреби, підвищити рівень її емоційного благополуччя та сформувати базові навички саморегуляції. Така практика також сприяє формуванню більш гнучкого, інклюзивного середовища в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Айрес Дж. Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку з практичними рекомендаціями для батьків та спеціалістів / Е. Джин Айрес за участю Джеффа Роббінса ; пер. з англ. Т. Колеснік. — Київ : Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. — 280с.

2. Данилюк І.В., Бурлако Н.І. Сенсорна інтеграція та її значення для розвитку дитини. Психологічний часопис. 2024. №10 (2). С. 7-26. DOI: 10.31108/1.2024.10.2.1 (дата звернення: 24.06.2025).

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Анісімов В. А.,

УДК 37.014.24:005.21

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Міжнародний гуманітарний
університет, м. Одеса

ІНСТИТУЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ У ПЕРІОД ЗМІН

У сучасних умовах суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій загальноосвітня галузь України зазнає істотних змін, які безпосередньо впливають на управління закладами загальної середньої освіти (ЗЗСО). Інституційна ефективність стає одним із ключових індикаторів здатності ЗЗСО адаптуватися до викликів часу, зберігаючи при цьому якість освітніх послуг.

Інституційна ефективність ЗЗСО є на сьогоднішній момент широким поняттям, яке охоплює такі компоненти, як якісна організаційна структура, ефективні управлінські процеси, високий кадровий потенціал, якість надання освітніх послуг, а також ефективна взаємодія з ключовими стейкхолдерами.

У світовій практиці підкреслюється, що інституційна ефективність – це, передусім, здатність закладу освіти послідовної реалізації місії та цілей через постійний процес самовдосконалення, інновації та підвищення результативності [1; 2].

У період трансформацій управління закладами загальної освіти має бути не лише адаптивним, а й проактивним, спроможним передбачати зміни та формувати стратегії реагування.

Втім, безконтрольна автономія та повна відсутність зовнішнього контролю можуть спричинити значне погіршення якості освіти, яка має залишатись пріоритетним напрямком освітньої політики попри політичні, економічні чи соціальні виклики. У зв'язку з цим важливо забезпечити баланс між управлінською самостійністю закладів освіти та ефективними механізмами зовнішнього моніторингу і підтримки. Такий підхід дозволяє зберегти гнучкість управління, водночас гарантуючи дотримання єдиних стандартів якості, прозорість процесів і відповідальність перед суспільством.

Одним із головних чинників підвищення інституційної ефективності є управлінська компетентність керівників закладів освіти. На нашу думку, її головними складовими є: стратегічне мислення та вміння формулювати бачення

ефективного розвитку закладу, здатність до аналітичної оцінки внутрішнього й зовнішнього середовища, навички делегування повноважень, комунікаційна гнучкість, володіння сучасними інструментами управління змінами, а також навички кризового менеджменту.

Останні особливо актуальні в умовах нестабільного середовища, коли керівник повинен оперативно приймати управлінські рішення, забезпечувати безперервність освітнього процесу, зберігати командну згуртованість і підтримувати мотивацію педагогічного колективу, у тому числі, через створення ефективної соціально-психологічної служби для учнів та батьків.

Сучасні підходи до управління якістю у ЗЗСО передбачають не лише контроль за результатами, а й активне залучення стейкхолдерів до процесів стратегічного планування. Управління має ґрунтуватися на принципах прозорості, підзвітності та орієнтації на результат.

У цьому контексті важливою є цифрова трансформація освітнього середовища — застосування електронного документообігу, цифрових платформ моніторингу, автоматизованих систем аналізу освітніх даних.

Аналіз практики функціонування ЗЗСО свідчить про те, що в умовах реформування системи освіти інституційна ефективність значною мірою залежить від рівня децентралізації та автономії закладу [3]. Надання управлінської автономії дає змогу керівництву ЗЗСО швидше приймати рішення, ефективніше розподіляти ресурси та відповідальніше підходити до оцінювання результатів діяльності.

Окрему увагу слід приділити формуванню внутрішньої системи забезпечення якості освіти як інтегральної складової ефективного управління. Така система повинна включати регулярне самооцінювання, залучення батьківської та учнівської громадськості до оцінки якості освітніх послуг, прозоре визначення цілей і критеріїв оцінювання.

Таким чином, інституційна ефективність ЗЗСО в умовах трансформаційних процесів визначається здатністю закладу до стратегічного розвитку, гнучкого управління ресурсами, впровадження інновацій та якісної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу.

Ефективне управління освітнім закладом має ґрунтуватися на чітко визначених механізмах, які враховують особливості освітнього середовища, нові вимоги до якості освіти та соціальні запити суспільства [4].

У підсумку, підвищення інституційної ефективності ЗЗСО вимагає комплексного підходу до управління, системного аналізу, професійного розвитку управлінського персоналу та впровадження механізмів стратегічного управління. Успішне функціонування ЗЗСО як ефективної інституції можливе лише за умови гнучкого реагування на виклики часу, впровадження інноваційних підходів до управління та постійного моніторингу досягнутих результатів.

Список використаних джерел

1. Everything you need to know about Institutional Effectiveness. URL: https://www.creatrixcampus.com/blog/everything-you-need-know-about-institutional-effectiveness?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.06.2025).
2. Guide to institutional effectiveness. UTICA College. URL: https://www.utica.edu/academic/Assessment/new/202102/Guide%20to%20IE.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.06.2025).
3. Райчева Л.І., Нестерова К.С. Принцип автономії закладу вищої освіти: можливості, ризики та моделі реалізації. *Розвиток міста*. 2025. № 2(06). С. 175 – 180.
4. Нестерова К.С., Осипова Л.А. Модернізація управління ефективністю вищої освіти: основні виклики та провідні тенденції. *Управління змінами та інновації*. 2025. №13. С. 98-101.

Колісник М. В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель зарубіжної літератури, Опорний заклад "Хорольська гімназія Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області", м. Хорол

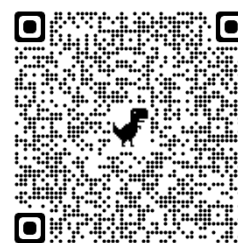
УДК 028:159.953/.954

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.05>

МАГІЯ КНИГИ: ВПЛИВ ЧИТАННЯ НА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУ ТА КРЕАТИВНОСТІ

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 березня 2023 р. №190 – р Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки, листа Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В.Остроградського від 13.03.2023 №01-22/285 "Про реалізацію Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" в ОЗ "Хорольська гімназія" розроблено Стратегію розвитку читання на період 2023 - 2025 роки.

Стратегія визначає мету, цілі та основні завдання підвищення читацької активності здобувачів освіти.

МЕТА СТРАТЕГІЇ ОЗ "ХОРОЛЬСЬКА ГІМНАЗІЯ": підвищення читацької компетентності здобувачів освіти.

ЦІЛІ СТРАТЕГІЇ ОЗ "ХОРОЛЬСЬКА ГІМНАЗІЯ": популяризація читання серед учнівської молоді; залучення батьківської спільноти до родинних читань; формування інклюзивної культури читання дітей з особливими освітніми потребами.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОЗ "ХОРОЛЬСЬКА ГІМНАЗІЯ":

- ✓ зацікавити здобувачів освіти читанням;
- ✓ розвивати цей інтерес до створення постійної потреби у читанні;
- ✓ навчити дітей обирати літературу, ураховуючи вікові та особистісні інтереси;
- ✓ формувати у здобувачів освіти навички аналізу художнього твору;
- ✓ організовувати дослідницьку роботу школярів;
- ✓ працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку здобувачів освіти;
- ✓ участь у літературних конкурсах з метою популяризації читання.

Чому підвищення читацької компетентності є таким важливим?

По-перше, це запорука успішного навчання з будь-якого предмету. Без сформованої читацької компетентності учень не зможе повноцінно засвоїти матеріал з математики, історії, біології чи будь-якої іншої дисципліни.

По-друге, це інструмент для формування життєвих компетентностей. Уміння читати та розуміти інструкції, договори, новини, аналітичні статті – це те, що допомагає орієнтуватися в сучасному світі, приймати виважені рішення, бути активним і відповідальним громадянином.

По-третє, це шлях до розвитку особистості. Читання розширює кругозір, збагачує словниковий запас, розвиває уяву, емпатію, сприяє формуванню ціннісних орієнтирів.

Які ж форми роботи використовують педагоги ОЗ "Хорольська гімназія" для підвищення читацької компетентності здобувачів освіти?

Протягом 2023 – 2025 років проведено заходи:

- День читання книг. Дитяча виставка книг "Мандрівка у світ книги" (класні керівники 1 – 11 класів).
- Фотофлешмоб "#У_світі_за_книжковою_маскою" (Логвиновська А.В., учитель української мови та літератури).
- Тиждень кольорового читання (учителі початкових класів).
- Тиждень зарубіжної літератури "Літературна квестляндія" у рамках Тижня іноземних мов (секція зарубіжної літератури; Колісник М.В., Кулик Н.І., учителі зарубіжної літератури).
- Всесвітній день казки в ОЗ "Хорольська гімназія" (учителі початкових класів).
- Всесвітній день поезії. Відеопроєкт "Фрідріх Шиллер "Ода до радості" (Колісник М.В., учитель зарубіжної літератури).
- Всесвітній день поезії. Засідання літературної кав'ярні (Манжос В.М., учитель української мови та літератури).
- Всесвітній день поезії. Ілюстроване слайд-шоу до поезії Ліни Костенко "Крила" (Логвиновська А.В., учитель української мови та літератури).
- Створення книжкових інсталяцій "Бібліопортал магії читання" (Логвиновська А.В., учитель української мови та літератури).
- Міжнародний день дитячої книги в ОЗ "Хорольська гімназія" (бібліотекарі, класні керівники 1 – 11 класів).

- Участь в обласному конкурсі соціальної реклами читання від Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

- Районний конкурс "Кращий читач Хорольщини" (керівники: Пономаренко В.В., Рибас Л.М., Кулик Н.І.).

- Тематичний захід "У світі Гаррі Поттера: експекто патронум!" (Логвиновська А.В., учитель української мови та літератури).

- ВІДЕОРЕПОРТАЖ фотовиставки "ВЕЖА ЧИТАННЯ "ЧИТАЄ РОДИНА – ЧИТАЄ УКРАЇНА" до Міжнародного дня читання книг (Колісник М.В., заступник директора з навчально – виховної роботи; класні керівники 1 – 11 класів).

- Літературний вечір "ЧИТАННЯ ПІД ШУРХІТ ОСІННЬОГО ЛИСТЯ" (Хорольська центральна публічна бібліотека, Логвиновська А.В., учитель української мови та літератури).

- НОВОРІЧНИЙ ФОТОЧЕЛЕНДЖ "Зимові канікули: читання під ялинкою" (січень 2025 року, Колісник М.В., заступник директора з навчально – виховної роботи; класні керівники 1 – 11 класів).

- Гостини до Хорольської публічної бібліотеки на літературну зустріч з чудовою дитячою письменницею Людмилою Марковою (Устименко Н.А., учитель початкових класів, 2В клас).

- Онлайн - зустріч з сучасною українською дитячою письменницею Ольгою Володимирівною Савельєвою (Кулик Н.І., учитель зарубіжної літератури, 7В клас).

- Літературний журнал "НІ, Я ЖИВА, Я БУДУ ВІЧНО ЖИТИ" до Всесвітнього дня поезії (Рибас Л.М., бібліотекар, Хименко Л.Г., учитель початкових класів, 4А клас).

За підсумками роботи оформлено стіннівку "Репортаж подій у рамках виконання Стратегії розвитку читання "Читання як життєва стратегія" на 2023 – 2025 роки в ОЗ "Хорольська гімназія" за допомогою онлайн – інструменту графічного дизайну Canva https://www.canva.com/design/DAGp7lRtgVM/imfx85VX7NyNUuxBl4dTnQ/view?utm_content=DAGp7lRtgVM&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=uniqueLinks&utm_id=hbcf19f8ffb.

Кожна прочитана сторінка – це маленький крок до особистісного зростання, до формування власного світогляду, до здатності бачити світ у всій його багатогранності. Читаючи, ми не лише пізнаємо нове, а й пізнаємо себе, навчаємося співчувати, аналізувати, мріяти.

Тож хай книга стане вашим вірним супутником, а читання – джерелом неперевершених вражень і постійного розвитку. Відкривайте нові горизонти, занурюйтесь у захопливі сюжети та дозволяйте словам торкнутися найпотаємніших струн вашої душі. Адже саме в читанні криється справжня магія – магія пізнання, магія розвитку й магія безмежних можливостей.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80>.

Корчук Т. Я.,

УДК 796.022-796.035

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Луцький національний технічний

університет, м. Луцьк

Науковий керівник:

Полухтович Т. Г.,

канд. пед. наук, доцент кафедри

соціогуманітарних технологій,

Луцький національний технічний

університет, м. Луцьк

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. Сучасна система освіти дедалі більше орієнтується на всебічний розвиток особистості, визнаючи здоров'я не лише як фізичний стан, а як комплексне поняття, що охоплює психічне, емоційне та соціальне благополуччя. Особливої уваги в цьому контексті потребують учні з особливими освітніми потребами (ООП), які часто стикаються з додатковими бар'єрами у навчанні, спілкуванні та повсякденному житті. Через наявність різних порушень розвитку або здоров'я, ці діти мають підвищений ризик виникнення проблем як фізичного, так і психоемоційного характеру. Інклюзивна освіта, яка передбачає навчання дітей з ООП у звичайних загальноосвітніх закладах, створює умови для їхньої повноцінної участі в освітньому процесі. Вона забезпечує рівні можливості для формування здорового способу життя, сприяє розвитку навичок самостійності, відповідальності за власне здоров'я та інтеграції в соціальне середовище. Таким чином, інклюзія не лише розширює доступ до якісної освіти, а й виступає важливим чинником збереження та зміцнення здоров'я дітей з ООП [1, 2].

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних підходів до формування здорового способу життя учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти, з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, потреб та можливостей, а також створення сприятливого освітнього середовища, що сприяє збереженню, зміцненню здоров'я та успішній соціалізації таких учнів.

Результати дослідження. Інклюзивне освітнє середовище є фундаментом для успішного навчання та розвитку учнів з особливими освітніми потребами.

Його ключовою характеристикою є забезпечення всебічної доступності — архітектурної (безбар'єрний простір, пандуси, ліфти), інформаційної (адаптовані навчальні матеріали, альтернативні способи подачі інформації) та соціальної (сприятливий мікроклімат, толерантне ставлення, підтримка з боку однолітків). Важливу роль у створенні такого середовища відіграє мультидисциплінарна команда фахівців, до складу якої входять вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, логопед, реабілітолог та інші спеціалісти. Їхня спільна робота дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до кожного учня, враховуючи його потреби та можливості. Особливе значення має використання адаптованих програм фізичного виховання, які сприяють розвитку рухової активності, а також заходів психоемоційної підтримки, що допомагають формувати позитивну самооцінку, емоційну стабільність і мотивацію до навчання. Таким чином, інклюзивне середовище не лише забезпечує освітній процес, а й активно сприяє формуванню здорового способу життя учнів з ООП [3, 4].

Формування здорового способу життя учнів з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу, що охоплює фізичний, психоемоційний, освітній та соціальний аспекти. У сфері фізичного виховання важливу роль відіграє адаптивна фізкультура, яка враховує індивідуальні можливості кожної дитини та сприяє розвитку рухової активності, координації, витривалості. Індивідуальні комплекси вправ дозволяють забезпечити безпечне та ефективне фізичне навантаження, що позитивно впливає на загальний стан здоров'я. Психологічна підтримка реалізується через тренінги емоційної регуляції, які допомагають дітям краще розуміти та контролювати свої емоції, а також через арт-терапію, що сприяє зниженню тривожності, розвитку креативності та самовираження. Освітні заходи, зокрема інтерактивні уроки, проєкти та конкурси, формують у дітей знання про здоров'я, розвивають критичне мислення та навички прийняття рішень. Соціальна інтеграція забезпечується через спільні заходи з однолітками, участь у шкільному житті, інклюзивні табори, що сприяє розвитку комунікативних навичок, почуття приналежності та впевненості в собі. Такий багатовимірний підхід дозволяє створити умови для гармонійного розвитку та зміцнення здоров'я учнів з ООП [6, 7].

У Волинській області активно впроваджується інклюзивна освіта, що свідчить про позитивну динаміку у створенні рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх освітніх потреб. Станом на 2024/2025 навчальний рік в області функціонує понад 300 інклюзивних класів у закладах загальної середньої

освіти, де навчається понад 500 учнів з особливими освітніми потребами. Це свідчить про зростання рівня довіри батьків до інклюзивної моделі навчання та готовність шкіл до роботи з дітьми, які потребують додаткової підтримки. Для забезпечення якісного супроводу таких учнів в області створено 19 інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які надають комплексну психолого-педагогічну, корекційно-розвиткову допомогу, проводять оцінювання розвитку дитини та розробляють рекомендації для освітнього процесу. Прикладами ефективної реалізації інклюзивної освіти є такі заклади, як Луцький ліцей №27, який має досвід роботи з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату; Ківерцівський ліцей №1, де впроваджуються індивідуальні програми розвитку; та Нововолинський ліцей №8, що працює з учнями з порушеннями слуху та зору. Ці школи демонструють успішні практики адаптації освітнього середовища, співпраці з фахівцями та створення умов для повноцінного розвитку кожної дитини [5].

Висновок. Формування ЗСЖ в умовах інклюзії — це комплексний процес, що потребує системного підходу. Індивідуалізація освітнього процесу, підтримка фахівців та позитивний мікроклімат сприяють збереженню здоров'я та соціалізації учнів з ООП.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про освіту" : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
2. Закон України "Про повну загальну середню освіту" : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 6. Ст. 41.
3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 545. Урядовий кур'єр. 2017. № 133.
4. Міністерство освіти і науки України. Інклюзивна освіта: статистика та аналітика [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inkluzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 27.06.2025).
5. Державна служба якості освіти України. Звіт про інклюзивну освіту у Волинській області 2024/2025 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/Zvit_Regionalniy_Volin_2024-2025-na-sayt.pdf (дата звернення: 27.06.2025).
6. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід у вихованні : навчальний посібник. Київ : Либідь. 2003. 280 с.
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Університет "Україна". 2012. 256 с.

Толочик І. Л.,
канд. біол. наук, доцент
кафедри біології, здоров'я
людини та фізичної терапії,
Рівненський державний
гуманітарний університет, м. Рівне

УДК 613.9-057.874
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.06>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сьогоднішній день спостерігається тенденція щодо порушення харчування дітей молодшого шкільного віку у багатьох школах Рівненської області. Перед педагогами постала серйозна проблема розробки програм безпечного, якісного та раціонального харчування у молодшій школі, оскільки нова українська школа повинна сприяти гармонійному розвитку дітей у всіх його аспектах.

Питання раціонального харчування, його особливостей та харчування молодших школярів розкрито в працях Зубара Н. М. Москвяк Н. В. Резнікової А. Л., Маменко М. Є., Єрохіної О. І. Розборської Л. В. Федоренко В. І., Шкуро В. В., Парац А. Н. та ін [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Правильно організоване харчування дітей молодшого шкільного віку як вдома, так і в школі є запорукою їх нормального гармонійного розвитку та профілактики захворювань органів травлення (гастритів, дуоденітів, дискінезії жовчовивідних шляхів, холециститів, колітів, виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки), які у дітей цього віку у структурі захворюваності займають 12-18% [2, с. 233]. Такий стан захворюваності, перш за все, зумовлений спадковою схильністю, але її прояву сприяють несприятливі фактори і особливо неадекватне харчування, глистяні інвазії і т.д. Основними принципами харчування дітей цієї вікової категорії є: відповідність енергетичної цінності харчового раціону енергетичним витратам організму, задоволення потреби в основних харчових речовинах (білках, жирах і вуглеводах, солях, вітамінах, мікроелементах), оптимальний режим вживання їжі (з врахуванням біоритмів організму). Організм дитини тратить енергію на підтримання життя у стані спокою (основний обмін), перетравлювання їжі (специфічна динамічна дія їжі), м'язову і психічну діяльність. Білки входять у склад клітин організму і необхідні для побудови нових клітин і тканин у процесі росту та розвитку, для забезпечення імунобіологічної стійкості (резистентності) організму. Жири в основному є енергетичним матеріалом, беруть участь в обміні речовин, побудові нервових клітин, забезпеченні імунітету. Найважливішими для організму є рослинні жири (багаті полі ненасиченими жирними кислотами), коров'яче масло. Вуглеводи є основним джерелом енергії, входять до складу клітин, беруть участь в обміні речовин, сприяють нормальному окисненню білків і жирів. Для дітей 7-11 років потреба у білках складає 80 г (у тому числі тваринних біля 50 г),

в жирах – 80 г (у тому числі тваринних 18 г), у вуглеводах – 360 г. Загальна енергетична цінність їжі для цієї вікової категорії у межах 550кДж (1 кДж=2,388ккал) [5, с. 355]. Мінеральні речовини необхідні для росту і розвитку кісткової, м'язової, кровотворної систем. Вони беруть участь в обміні речовин, входять у склад гормонів, регулюють кислотно-лужну рівновагу в організмі. Особливо важливими є кальцій, фосфор, калій, магній, залізо, йод, фтор і інші. Найбільш багаті солями молоко і молочні продукти, горіхи, боби, овочі, фрукти. Солями фосфору багаті м'ясо, риба, вівсяна крупа, квасоля, горох. Калій є у картоплі, квасолі, яблуках, залізо у печінці, нирках, вівсяній крупі, бобових, житньому хлібі, яблуках. Магнію найбільше в житньому хлібі і вівсяній крупі. Йод у морських водоростях (морській капусті), воді, йодованій солі [3, с. 47]. Вітаміни регулюють обмінні процеси, впливають на ріст і розвиток організму, сприяють функції нервової системи, виробленню імунітету, приймають участь у процесі кровотворення. Особливо важливим для школярів є вітаміни С, групи В, жиророзчинні – А, D, Е. Основними джерелами вітамінів є свіжі овочі, фрукти, ягоди, цибуля, капуста, зелень [4, с. 66]. Вітамін С дуже нестійкий, швидко руйнується при зберіганні овочів і їх кулінарній обробці. Ось чому у шкільному харчуванні є обов'язкова вітамінізація перших страв після їх варіння аскорбіновою кислотою (вітамін С). Вітаміни групи В є в м'ясі, печінці, молоці, свіжому сирі, сої; вітаміни А – у риб'ячому жирі, вершковому маслі, молоці, сметані, печінці, помідорах; вітамін D – у печінці тріски, тунця, риб'ячому жирі, яєчному жовтку, він утворюється в організмі під впливом ультрафіолетових випромінювань з провітаміну, який міститься у шкірі; вітамін Е – у рослинних (пшениця, кукурудза, овес) і тваринних (печінка, яйця) продуктах, але найбільше його у рослинному маслі [2, с. 110]. Одним із важливих принципів організації раціонального харчування школярів є режим прийому їжі (рис. 1, 2).

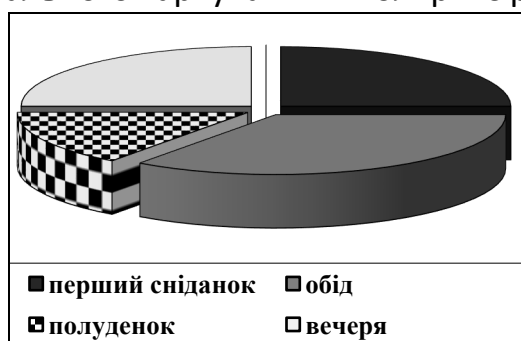

Рис. 1. Режим прийому їжі та її енергетична цінність при 4-кратному годуванні, %

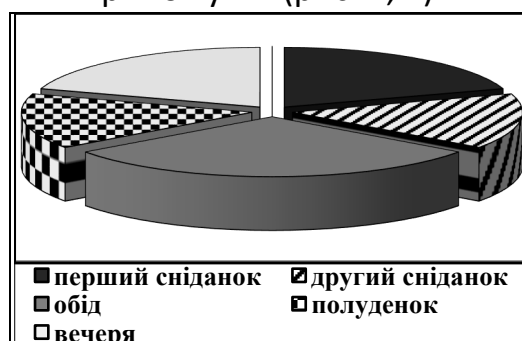

Рис. 2. Режим прийому їжі та її енергетична цінність при 5-кратному годуванні, %

Меню шкільного харчування на тиждень або на 12 днів складається з таким розрахунком, щоб кожна основна страва, крім молока і молочних продуктів, готувалися не частіше одного разу на тиждень. При цьому на сніданок дають

гарячу страву і гарячий напій, на обід – закуску, I і II страву, солодке, на полуденок – 200 мл молока чи молочних продуктів і "легка вечеря". У результаті досліджень розраховано добовий набір продуктів для молодших школярів. Розрахунок добового набору продуктів (у грамах), їх хімічний склад для гарячих сніданків і обідів учнів 6-11 років та груп продовженого дня подано у табл. 1,2.

Таблиця 1

Добовий набір продуктів

№	Назва продуктів	Кількість, г
1.	Молоко і молочні продукти	215
2.	Творог напівжирний	20
3.	Сметана	6
4.	Сир	7
5.	М'ясо	80
6.	Риба	40
7.	Яйця	30
8.	Хліб житній	40
9.	Хліб пшеничний	75
10.	Мука пшенична	8
11.	Макаронні вироби	7
12.	Крупи	20
13.	Бобові	5
14.	Цукор та кондитерські вироби	30
15.	Масло вершкове	20
16.	Масло рослинне	8
17.	Картопля	140
18.	Овочі	210
19.	Свіжі фрукти або сік	50
20.	Сухофрукти	3,5
21.	Кава (сурогат)	1,7
22.	Мука картопляна	1,3
23.	Дріжджі	0,7
24.	Сіль	8

Таблиця 2

Хімічний склад набору продуктів

№	Назва складових продуктів	Кількість, г
1.	Білки	44
	в тому числі тваринні	27
2.	Жири	43
	в тому числі рослинні	11
3.	Вуглеводи	193
Енергетична цінність, кДж 303,3		

Таким чином, це кількісне співвідношення перемножують на кількість учнів, і тоді отримують повний набір продуктів на добу для приготування різноманітних страв. Їжу слід вживати тільки свіжоприготовану, не залишаючи її для збереження. У всіх школах рекомендується профілактичне (ощадливе) харчування, яке досягається використанням спеціальної кулінарної обробки продуктів: м'ясо і рибу відварюють або готують у рубленому вигляді на пару; забороняється смаження; крупи і овочі розварюють до м'якшув. У рецептурі страв вилучається кістковий бульйон, оцет замінюють лимонною кислотою, а кулінарний жир і маргарин – вершковим маслом. Забороняється також приготування таких справ, як макарони по-флотськи, творог зі скислого молока, морси, соуси, студні.

Список використаних джерел

1. Зубар Н. М. Основи фізіології та гігієни харчування: підручник. Київ: Центр учбової літератури. 2010. 336с.
2. Москвяк Н. В. Гігієнічна оцінка фактичного харчування молодших школярів. *Гігієна населених місць*: зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 55. С. 230–234.
3. Резнікова А. Л., Маменко М. Є., Єрохіна О. І. Стан йодного забезпечення дітей молодшого шкільного віку на сході України. *Клінічна ендокринологія та ендокринна хірургія*. Київ, 2007. №3. С. 46–49.
4. Розборська Л. В. Основи фізіології і гігієни харчування: опорний конспект лекцій. Умань: УНУС. 2016. 124с.
5. Федоренко В. І., Москвяк Н. В. Гігієнічна оцінка середньодобового набору продуктів молодших школярів. *Гігієна населених місць*: зб. наук. праць. Київ, 2007. Вип. 49. С. 353–357.
6. Шкуро В. В., Парац А. Н. Особливості харчування дітей молодшого шкільного віку у навчальних закладах різного типу. *Довкілля та здоров'я*. Київ, 2007. №4. С. 26–31.

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Glushanytsia, N.,

УДК 316.752:008(477)

PhD in Pedagogy, Docent,
Associate Professor of the Department
of Foreign Philology and Translation,
National university of life and
environmental sciences of Ukraine, Kyiv

NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN

Identity is who a person sees himself. Identity is formed under the influence of family, cultural values and traditions, social environment and personal life experience. In modern Ukrainian society, several types of identity are distinguished. Civic identity, a person's belonging to a certain state, and is associated with an active civic position. In general, civic identity is inherent in people under 60 who live with memories of the USSR. This is explained by the fact that their youth, the best years of their lives were spent in this country and they identify it with their youth. People with an anti-Ukrainian identity, mostly pro-Russian or pro-Hungarian, consider Ukraine an artificially created state that has no right to exist. Ukrainian ethnic identity is associated with the historical past of Ukraine. Pro-European identity is the identification of a person with Europe, support for Ukraine's direction towards integration into the European Union. It is dominated by economic factors. There are also individuals who deny their relationship to a certain culture, country, that is, the lack of identity. Ukrainian national identity is a unique concept that combines the past, present, and future.

Ukrainian scientists emphasize that the priority task of higher education institutions is to train highly qualified specialists and form a national identity, promote the enrichment and renewal of the nation's intellectual fund, and educate the elite [4]. In accordance with the Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2019 No. 286/219 "On the Strategy of National and Patriotic Education", the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9, 2020 No. 932 "On Approval of the Action Plan for the Implementation of the Strategy of National and Patriotic Education for 2020-2025", one of the main vectors of activity of the entire Ukrainian society is national and patriotic education.

Scientists [5] offer ways to form a national identity, a comprehensively developed harmonious personality. Namely, various forms of educational activities in

higher educational institutions, approved by the Department of Foreign Languages and Applied Linguistics of the National Aviation University. In the context of distance learning, scientists suggest organizing virtual excursions, video events, podcasts, a literary video salon, watching and discussing films, a video collage with excursion audio accompaniment and give recommendations for their implementation.

Ukrainian scientists, having analyzed the implementation of transformational measures regarding higher pedagogical education, determine that the most important vector for the development of higher pedagogical education in Ukraine in the period 2022-2026 is integration into the European and global space, considering national interests [6].

Researchers of national identity conclude that the crisis of national identity is global in nature. It is caused by the globalization of the economy, urbanization, a sharp turn in the development of transport and communications, and population migration. Scientists study the problem of preserving the history of the development of cultures, and myths as unique markers of myth-making and the history of continents. The negative side of the rapid development of science is the threat to national identity, the global tendency to lose one's history and culture [3], [1], [2]. Shostak O. identified the theoretical and methodological foundations of understanding national identity in philosophy, cultural studies, history, and literary studies, traced the ways of modeling national identity in modern literature, and identified a model of spatial, linguistic, cultural-religious, and gender identity as important elements of the national identity of indigenous peoples [7].

Thus, the study of national identity allows us to make the following conclusions: Ukraine is at the stage of searching for its own national identity, Ukrainians are experiencing a crisis of national identity; Ukraine's integration into world structures will contribute to the establishment of the Ukrainian nation in the world; the European vector of Ukraine's development involves the creation of political, economic, cultural and spiritual foundations for development in an independent Ukrainian state, which will ensure that Ukrainian society achieves the economic and social standards of Western European countries. The prospect of further scientific research is studying the possibility of Ukrainians' participation in building a European identity.

References

1. Березнікова Н.І. Кітчізація творчості Шермана Alexie / Н.І. Березнікова // *Варіативність концепту національної ідентичності у сучасному мультикультурному середовищі: колективна монографія* / за заг. ред. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2020. С.200-217.
2. Березнікова Н. І. Маркери індивідуального саморозвитку в колективній ідентичності сучасної корінної молоді Північної Америки (на прикладі оповідання Шермана Алексі Search Engine). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, (46 (3)), 2020. С.24-28.

3. Білоконь Г. М. Найважливіша етноконсолідуюча ознака ідентичності. Білоконь Г. М., Білоконь Я. С. Найважливіша етноконсолідуюча ознака ідентичності // Національна ідентичність в мові і культурі: зб. наук. праць / за заг.ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. – К.: Талком, 2018. С.98-100.

4. Колісниченко А. В., Харицька С. В. Проблема адаптації форм виховних заходів до сучасних вимог дистанційного навчання. *Перспективи та інновації науки*. № 8(13), 2022. С.306-315.

5. Харицька С., Колісниченко А. Інтегрування засад національної ідентичності у виховний процес у закладах вищої освіти. Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст: матеріали V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Умань, 20 жовтня 2022 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини [та ін.]; [редкол.: О. І. Безлюдний, Т. Л. Годованюк, І. С. Постоленко [та ін.]; відпов. за вип. І. Ю. Гурський]. Умань: Візаві, 2022. С. 198-201.

6. Чернов М. М., Конопляник Л. М., Пришупа Ю. Ю. Педагогічна вища освіта України 2022-2026 рр.: вектори розвитку. *Академічні візії*, (15), 2023.

7. Шостак О. Г. Художні вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження / автореф. дис. ... д-р філ. наук : 10.01.04. Київ, 2021. 39 с.

Гривнак Б. Л.,
канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти
і газу, м. Івано-Франківськ

УДК 378.1:65.018
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.07>

РОЛЬ ОРГАНІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАХИСТІ ПРАВ СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НАФТИ І ГАЗУ)

У сучасну епоху постійних змін, цифрових новацій та модернізації вищої освіти зростає увага до активної участі студентів у процесах, що формують їхній університетський досвід. Студентське самоврядування має не лише розважальну функцію, а й відіграє важливу роль у покращенні якості вищої освіти, правовому захисті та соціальній підтримці молоді.

Водночас, його можливості часто залишаються недостатньо реалізованими через низький рівень обізнаності серед самих студентів. Тому вивчення ефективності

діяльності органів студентського самоврядування та їхньої здатності реально впливати на захист прав здобувачів вищої освіти сьогодні є вкрай важливим.

Органи студентського самоврядування (далі – ОСС) є важливою складовою сучасної системи управління в закладах вищої освіти, яка базується на засадах демократичності, залучення та відкритості. Їх діяльність сприяє налагодженню конструктивної взаємодії між студентами та адміністрацією навчальних закладів, відкриваючи можливості для участі молоді в організації університетського життя та ухваленні рішень, що впливають на якість освіти та умов навчання. Завдяки ОСС створюються сприятливі умови для розвитку ініціативності, лідерських якостей, відповідальності та активної громадянської позиції серед студентів.

У період змін та оновлення системи вищої освіти України, що поступово наближається до європейських стандартів і принципів управління, значення ОСС зростає. В умовах впровадження нових моделей навчання, розвитку електронного урядування, посилення академічної доброчесності та розширення автономії університетів, ОСС стає ключовим механізмом узгодження інтересів студентів та адміністрації.

Право студентів на участь у самоврядуванні закріплено в статті 40 Закону України "Про вищу освіту". Ця норма гарантує здобувачам освіти можливість брати участь в управлінні закладом вищої освіти через свої представницькі структури.

ОСС мають законодавчо визначені повноваження представляти студентів перед адміністрацією навчальних закладів, органами державної влади та громадськістю, впливати на організацію навчального процесу, брати участь у розподілі стипендій, а також вирішувати соціально-побутові й культурні питання.

Вони мають право бути залученими до роботи у вчених радах, стипендіальних та інших колегіальних комісіях. Університети, зі свого боку, зобов'язані створити умови для ефективної роботи студентського самоврядування: надати приміщення, ресурси, фінансову підтримку та враховувати думку студентів під час ухвалення рішень, які їх безпосередньо стосуються.

У Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (далі – ІФНТУНГ) діяльність ОСС чітко визначена спеціальним нормативним документом – "Положенням про органи студентського самоврядування ІФНТУНГ". У ньому докладно викладено структуру самоврядних органів, їх функції, механізми звітності та правила взаємодії з адміністрацією університету.

Документ також передбачає можливість реального впливу студентського самоврядування на ключові аспекти університетського життя, зокрема освітню політику, розподіл стипендій, академічну мобільність і розвиток студентського простору. Отже, студентське самоврядування в ІФНТУНГ виконує не лише представницьку функцію, а й має реальні важелі для участі в управлінні університетом.

Організаційна структура органів студентського самоврядування ІФНТУНГ передбачає кілька рівнів представництва: на рівні університету, інститутів/факультетів, студмістечка, академічних груп та спеціальності.

Вищим представницьким органом є Конференція студентів, яка ухвалює стратегічні рішення та обирає наглядові й виборчі комісії. Виконавчий рівень представлений Студентським парламентом Університету (далі – СП ІФНТУНГ), до складу президії входять: голова, перший заступник, заступники голови з різних напрямків, секретар.

До складу правління: голови студентських рад інститутів, голови секторів та їхні заступники, голова студмістечка. Голова Студентського парламенту обирається шляхом прямих таємних виборів строком на один рік.

До функціональних підрозділів СП ІФНТУНГ входять сектори: культурно-масовий, спортивний, проектний, медіа-сектор та сектор забезпечення якості освіти.

Кожен сектор відповідає за окремий напрям діяльності – від організації заходів до інформаційного супроводу та правового забезпечення. На рівні інститутів діють студентські ради, які очолюють обрані голови, а до складу входять заступники, секретарі та члени студентських рад. Контроль за діяльністю ОСС здійснює незалежна Контрольно-ревізійна комісія, що підзвітна Конференції студентів.

Після ознайомлення зі структурою та функціями СП ІФНТУНГ, важливо звернутись до думки самих студентів щодо діяльності цих органів. З цією метою нами було проведено опитування, яке дозволяє оцінити рівень обізнаності студентів щодо роботи студентського самоврядування на практиці.

У межах дослідження було проведено онлайн-опитування, у якому взяли 102 студентів ІФНТУНГ. До вибірки увійшли здобувачі освіти бакалаврського та магістерського рівнів з усіх курсів навчання, що дозволило охопити широкий спектр думок та досвіду представників студентської спільноти.

Опитування містило низку запитань, які стосувалися можливого порушення студентських прав, рівня довіри до органів студентського самоврядування, джерел отримання інформації про діяльність ОСС, а також готовності звертатися до ОСС у разі необхідності.

За результатами дослідження, 68,6 % опитаних зазначили, що не стикалися з порушенням своїх прав у межах навчального процесу чи університетського середовища. Водночас 9,8 % респондентів підтвердили, що мали такий досвід, а ще 21,6 % не змогли однозначно відповісти, що свідчить про можливу невизначеність у розумінні, що саме є порушенням прав. Такий рівень невпевненості вказує на потребу в додатковому роз'ясненні студентам їхніх прав та механізмів захисту.

У випадку гіпотетичного порушення прав 64,7 % студентів виявили готовність звертатися до куратора, тоді як лише 19,6 % обрали б представника ОСС.

Щодо ж до рівня обізнаності студентів про діяльність ОСС, то лише 20,6 % респондентів добре знайомі з положенням про ОСС ІФНТУНГ, 51 % – частково, а 28,4 % – зовсім не ознайомлені з цим документом. Крім того, 39,2 % опитаних визнали, що не знають, до кого саме з представників самоврядування можна звернутися при виникненні проблемної ситуації, що вкотре підкреслює потребу в покращенні інформування.

Разом з тим 71,6 % студентів підтримали ідею впровадження в освітній процес окремих ознайомчих лекцій або зустрічей, присвячених правам і обов'язкам студентів. Це свідчить про запит на просвітницьку роботу і готовність студентів брати активнішу участь у формуванні здорового освітнього середовища.

Результати проведеного опитування засвідчили, що значна частина студентів ІФНТУНГ недостатньо поінформована про діяльність ОСС, їх повноваження та можливості захисту прав. Водночас багато хто не знає, до кого конкретно звертатися у разі виникнення проблем або конфліктних ситуацій. Попри наявність Положення про студентське самоврядування та нормативно закріплені права, часто самі студенти не усвідомлюють, що ОСС може бути дієвим механізмом представлення їхніх інтересів. У багатьох випадках самоврядування сприймається виключно як організаційний осередок для культурних подій, а не як інструмент для захисту прав чи ініціювання змін.

На основі проведеного дослідження можемо зробити висновки, що для зміни ситуації необхідно розвивати інформаційну відкритість самоврядування, покращувати комунікацію зі студентами та впроваджувати постійну просвітницьку діяльність.

Ознайомчі зустрічі, публічні звіти, а також роз'яснення повноважень та функцій ОСС – усе це може стати першим кроком до підвищення обізнаності студентів і формування активнішої позиції щодо захисту власних прав у межах університету.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 01.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155618> (дата звернення 27.06.2025).

2. Положення про органи студентського самоврядування ІФНТУНГ. URL : https://nung.edu.ua/sites/default/files/202411/Положення_про_ОСС_ІФНТУНГ_2024_compressed.pdf (дата звернення 26.06.2025).

Каук П. В.,

УДК 34:004.8:(37+61)(477)

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний університет
радіоелектроніки, м. Харків

Крупеня В. І.,

канд. мед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної медицини,
організації і управління в охороні здоров'я,
Харківський національний медичний
університет, м. Харків

Каук О. І.,

канд. мед. наук, доцент,
доцент кафедри неврології,
Харківський національний медичний
університет, м. Харків

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ ТА МЕДИЦИНІ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) створює фундаментальні виклики та відкриває безпрецедентні можливості для ключових соціальних сфер, зокрема освіти та медицини. Для України, яка перебуває в процесі цифрової трансформації та прагне до інноваційного розвитку, ефективне регулювання ШІ є питанням національної конкурентоспроможності та безпеки. Водночас відсутність спеціалізованого законодавства створює "правовий вакуум", що гальмує інвестиції та породжує ризики порушення прав людини.

Нормативно-правова база України щодо застосування ШІ в освіті та медицині перебуває на початковому, фрагментарному етапі формування. Вона характеризується домінуванням стратегічних документів над прямими правовими нормами та спробами адаптувати існуюче законодавство (зокрема, про захист даних) до нових технологічних реалій. Цей підхід створює гнучкість для інновацій, але залишає невирішеними ключові питання відповідальності, етики та безпеки.

Ключовий документ – Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. Цей документ є наріжним каменем державної політики у сфері ШІ.[1]

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, що була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р від 2 грудня 2020 р., не є законом, це насамперед документ стратегічного планування, що визначає бачення та пріоритети.

Концепція наголошує на необхідності "сприяння застосуванню технологій ШІ для персоналізації процесу навчання", "розроблення розумних освітніх систем" та підготовки фахівців у сфері ШІ.

Документ також визначає як пріоритет "впровадження технологій ШІ у сфері охорони здоров'я, зокрема для діагностування захворювань, аналізу медичних зображень, персоналізації лікування", а також для прогнозування епідемій.

Концепція є рамковою і декларативною, вона закладає політичну волю, але не створює конкретних правових механізмів для її реалізації.

Закон України "Про захист персональних даних". Цей закон є де-факто основним регулятором для будь-яких ШІ-систем, що обробляють інформацію про фізичних осіб. [2] Оскільки ШІ-моделі потребують великих масивів даних для навчання та функціонування, їхня діяльність безпосередньо підпадає під дію цього закону. Але на жаль закон не враховує специфіку роботи ШІ, таку як автоматизоване профілювання, ризики алгоритмічної упередженості та складність отримання інформованої згоди на обробку даних "чорною скринькою".

Восени 2023 року в Україні була прийнята "Дорожня карта державного регулювання сфери штучного інтелекту." У її основу лягла концепція так званого Bottom-Up підходу, що передбачає поетапний рух від м'яких інструментів до юридично обов'язкового законодавства, але поки вона носить переважно рекомендаційний та експериментальний характер. На відміну від медицини, де ризики вищі, в освітній сфері регулювання розвивається за моделлю "м'якого права" (soft law) – через рекомендації та стратегічні плани.

"Дорожня карта з інтеграції штучного інтелекту в освіту" (2023) є продуктом співпраці МОН, Мінцифри та компанії Google. Ключовими напрямками є:

1. Трансформація освітнього процесу: Впровадження ШІ-інструментів для персоналізації навчання, адаптивного тестування та автоматизації перевірки робіт.

2. Підготовка кадрів: Навчання вчителів та викладачів використанню ШІ-інструментів та методології їх інтеграції в навчальні програми.

3. Етика та академічна доброчесність: Розробка рекомендацій щодо запобігання плагіату з використанням ШІ та формування етичних норм його використання.

Дорожня карта є важливим кроком, що сигналізує про перехід від декларацій до планування конкретних дій, але її реалізація залежить від ресурсів та ініціативи на місцях.

Закон України "Про освіту" не містить прямих згадок про ШІ, але його норми про академічну автономію закладів освіти (ст. 23) та інноваційну діяльність (ст. 54) створюють правову можливість для експериментів з новими технологіями. [3]

Нормативно-правове регулювання застосування ШІ в секторі медицини має інші виклики. Насамперед це інтеграція в уже існуючу цифрову екосистему.

Регулювання ШІ в медицині є більш жорстким через прямий вплив на життя та здоров'я пацієнтів. Впровадження технологій відбувається не хаотично, а через інтеграцію в централізовану Електронну систему охорони здоров'я (ЕСОЗ).

Робота системи ЕСОЗ регулюється Законом "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" та низкою підзаконних актів КМУ. ШІ-рішення, щоб бути легітимними, мають інтегруватися в цю систему.

Дані про здоров'я є "чутливими" згідно із Законом "Про захист персональних даних". Їх обробка за допомогою ШІ вимагає посиленних заходів безпеки та чіткої правової підстави (найчастіше – інформованої згоди пацієнта).

Стаття 39-1 "Основ законодавства України про охорону здоров'я" встановлює право пацієнта на таємницю про стан здоров'я. Будь-яка ШІ-система не повинна порушувати цей фундаментальний принцип. [4]

Якщо програмне забезпечення з елементами ШІ призначене для діагностики, профілактики чи лікування захворювання, воно підпадає під визначення "медичного виробу" і повинно пройти процедуру оцінки відповідності згідно з Технічними регламентами, що гармонізовані з європейськими. Це створює високий бар'єр для входу на ринок.

Але найскладнішим невирішеним питанням є - Хто несе юридичну відповідальність за шкоду, завдану внаслідок помилкового рішення ШІ? Будь то хибна оцінка знань студента, надання нерелевантного навчального матеріалу чи помилковий діагноз, неправильно визначена доза ліків.

Нажаль застосування ШІ завжди стикаються з деякими викликами:

1. Упередженість (Bias): ШІ-моделі, навчені на історичних даних, можуть відтворювати та посилювати існуючі соціальні упередження (гендерні, расові, соціальні), що неприпустимо в освіті та медицині.

2. Прозорість ("чорна скринька"): Багато сучасних ШІ-моделей є неінтерпретованими. Лікар або пацієнт не можуть зрозуміти, на основі чого система зробила висновок, що підриває довіру та унеможливлює апеляцію.

Україна як кандидат на вступ до ЄС уважно стежить за розробкою EU AI Act – першого в світі комплексного закону про ШІ. Ймовірно, майбутнє українське законодавство буде значною мірою гармонізоване з його підходом, що базується на оцінці ризиків (risk-based approach).

Для вирішення вище зазначених проблем на наш погляд треба зробити наступні кроки:

1. Розробка галузевих етичних кодексів та стандартів ("м'яке право").
2. Внесення точкових змін до профільних законів ("Про освіту", "Основи законодавства про охорону здоров'я") для визначення статусу ШІ-інструментів.
3. Розробка спеціального закону про ШІ в середньостроковій перспективі, який врегулює питання відповідальності, прозорості та нагляду.

Висновки. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення використання ШІ в освіті та медицині в Україні є перехідним. Держава продемонструвала стратегічне бачення, однак практичне регулювання відстає від темпів технологічного розвитку. Основним інструментом наразі є адаптація існуючих законів, що є недостатнім для вирішення специфічних викликів, пов'язаних з відповідальністю та етикою. Подальший розвиток законодавства, ймовірно, рухатиметься шляхом гармонізації з європейськими нормами, що вимагатиме від України створення збалансованої системи, яка б одночасно стимулювала інновації та надійно захищала фундаментальні права громадян.

Список використаних джерел

1. Розпорядження КМУ № 1556-р від 2 грудня 2020 р. "Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80>.
2. Закон України "Про захист персональних даних" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
3. Закон України "Про освіту" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

Тимчук А. Т.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

УДК 378:35:004.4:37.013.42
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.08>

ГРАФІЧНА ГРАМОТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Сучасне суспільство живе в період стрімкого наростання інформаційних потоків у різних сферах діяльності, зокрема й освіти. Впровадження різноманітних засобів отримання, переробки, передачі, зберігання та подання інформації тягне за собою необхідність уміння працювати з інформаційним матеріалом, що постійно надходить. До теперішнього часу склалася велика кількість видів інформації, що класифікуються за різними ознаками. З огляду на це майбутні педагоги професійного навчання повинні вміти створювати та свідомо використовувати різні види інформації. Особливо популярною нині є графічна інформація, яка подається у вигляді образів (наочних символів) або фігур на схемах, ескізах, діаграмах, графіках. Під графічною інформацією також розуміють усю сукупність інформації, нанесену на найрізноманітніші носії – папір, плівку, кальку, картон, полотно, оргаліт, скло, стіну тощо.

Це актуалізує пошук ефективних методів і засобів навчання майбутніх педагогів професійної освіти роботи з графічною інформацією, що зумовлює необхідність формування в них графічної грамотності. Яка охоплює глибоке й різнобічне оволодіння студентами графічними знаннями, процесами оперування різними видами графічних зображень, графічною діяльністю, набуття вмінь та навичок читання й виконання креслень, умінь конструювати й моделювати вироби, виконувати геометричні побудови на кресленнях, формування готовності до свідомого використання графічної інформації в майбутньому в процесі роботи.

В англomовних джерелах графічна грамотність ототожнена з візуальною грамотністю [5; 6]. Міжнародна асоціація візуальної грамотності дала таке визначення візуальної грамотності: "сукупність здібностей, які стосуються зору, вони дають змогу візуально грамотній людині розрізняти та інтерпретувати візуальні дії, об'єкти та (або) символи, природні або штучні, що трапляються в навколишньому середовищі". Члени асоціації зазначають, що розвиток цих здібностей є фундаментальним для нормального навчання людини [4].

Графічна грамотність, як правило, розглядається дослідниками в контексті приналежності до графічної діяльності, що являє собою загальноосвітній і виховний засіб, джерело знань і засіб формування графічної грамотності [1]. Розкриваючи змістовні характеристики доцільно проаналізувати існуючі в науковій літературі визначення цього терміна, які відбивають різні позиції дослідників щодо його наповнення. Так, Г. Петренко графічну грамотність студентів трактує через сукупність умінь створювати й читати різні графічні зображення, переходити від об'єктів і процесів різного роду до їхніх графічних зображень і від графічних зображень до об'єктів і процесів [1].

Тоді як Н. Пономаренко графічну грамотність розглядає як уміння студентів технічних спеціальностей читати різноманітні графічні зображення (креслення, схеми, малюнки, трафіки, таблиці тощо), уміння їх будувати за допомогою різноманітних креслярських інструментів, а також від руки та на око, уміння акуратно, раціонально оформлювати записи, моделювати та конструювати графічні ситуації [2].

Для С. Романюк графічна грамотність є первинною сходинкою формування графічної культури та являє собою сукупність знань елементарних закономірностей теорії зображень і способів їх пізнання, що ґрунтуються на загальній геометричній освіті, практичних навичоках оформлення зображень і роботи з необхідним креслярським інструментом [3].

Визначаючи сутність цього поняття, його також можливо характеризувати як автоматизований спосіб диференціювання та перекодування звуків (фонем) мовлення у відповідні літери, накреслення їх на папері й водночас усвідомлення відтворюваних літерних комплексів (слів). Важливість формування графічної грамотності майбутніх педагогів професійного навчання, які повинні виконувати фахові функції в новій реальності, диктується її роллю в розвитку проєктного мислення та пізнавальних здібностей, просторових уявлень і просторової уяви, оволодіння професійними прийомами вираження творчої думки та графічними способами формотворення. Оволодіння засобами та формами графічного відображення об'єктів або процесів, правилами виконання графічної документації, оволодіння методами читання технічної, технологічної та інструктивної інформації заявлено як предметні результати освоєння програми вищої педагогічної освіти.

Для підготовки сучасного майбутніх педагогів професійного навчання в університетах необхідно розв'язувати задачі організації ефективного наукового, інформаційно-змістовного та методичного навчання для того, щоб вони були здатні формувати міжпредметні лінії в предметному полі. Адже в закладах фахової перед вищої освіти запроваджуються всілякі інновації, зокрема інженерно-технологічні

класи. Для роботи в цих спеціалізованих інженерно-технологічних класах, крім професійних компетентностей педагога, на наш погляд, майбутні педагоги професійного навчання зобов'язані володіти компетентностями, які стосуються інженерної діяльності, такими як графічна культура і графічна грамотність.

Список використаних джерел

1. Петренко Г. П. Розвиток графічної культури у студентів педагогічних вишів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2022. № 1(17). С. 56–61. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2022.17.10>.
2. Пономаренко Н. Ю. Розвиток просторового мислення у студентів технічних спеціальностей як складова графічної грамотності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 1(105). С. 101–105. <https://visnyk.zu.edu.ua/article/view/261912>.
3. Романюк С. М. Графічна підготовка майбутніх педагогів у системі професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2020. № 3. С. 49–53. <https://doi.org/10.32840/2522-9729.2020.3.9>.
4. Association of College and Research Libraries. ACRL Visual Literacy Competency Standards for Higher Education. American Library Association. 2011. URL: <http://www.ala.org/acrl/standards/visualliteracy> (дата звернення: 20.06.2025).
5. Kedra J. What does it mean to be visually literate? Examination of visual literacy definitions in a context of higher education. *Journal of Visual Literacy*. 2018. № 37. P. 67–84.
6. Reyna, J. A framework for digital media literacies for teaching and learning in higher education. *E-Learning and Digital Media*. 2018. № 15. P. 176–190.

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Жукова А. В.,

PhD у галузі педагогіки,

доцент кафедри іноземних

мов та військового перекладу,

Національна академія імені гетьмана

Петра Сагайдачного, м. Львів

УДК 37.012:159.942

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.09>

ЕМПАТИЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Сучасна педагогічна наука ґрунтується на засадах гуманістичної парадигми, яка акцентує на пріоритетності особистісно-орієнтованого підходу, спрямованого на формування духовних і моральних цінностей, а також створення освітнього середовища, що забезпечує всебічний розвиток особистості. У цьому контексті емпатія постає як ключовий елемент, що забезпечує ефективну взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, сприяючи розумінню, підтримці та встановленню довірливих взаємин між педагогами й здобувачами освіти. У сучасних умовах, позначених високою динамікою соціальної взаємодії, емоційною насиченістю та складними викликами, зокрема спричиненими воєнними подіями, емпатія набуває статусу незамінного інструмента для створення гармонійного освітнього середовища, яке сприяє як академічному, так і психоемоційному розвитку учнів.

У психолого-педагогічній літературі поняття "емпатія" набуло поширення в середині ХХ століття, коли його початково інтерпретували як процес емоційного відображення психологічного стану іншої особи. Сучасне розуміння емпатії значно розширилось і охоплює комплексний феномен, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Емпатія розглядається як значущий чинник морального розвитку особистості, що забезпечує осягнення внутрішньої сутності морально-етичних відносин, естетичних норм і сприяє формуванню гуманних міжособистісних взаємодій. Вона відіграє провідну роль у забезпеченні діалогічності комунікації, саморегуляції поведінки, розвитку соціальної перцепції, а також у подоланні комунікативних бар'єрів, підвищенні адаптивності поведінки, створенні комфортного соціального середовища та зниженні психологічної напруженості [6, с. 314].

Емпатія, як складова педагогічної діяльності, є не лише здатністю педагога відчувати й розуміти емоційний стан здобувача освіти, але й інструментом для встановлення емоційного зв'язку, виявлення доброзичливості, турботи, уважності та поваги до індивідуальності учня. Вона передбачає активне слухання, чутливість до потреб і переживань учнів, а також емоційну стійкість педагога, яка включає терплячість, наполегливість, витримку та самоконтроль у стресових ситуаціях [1, с. 112]. Відсутність емпатії в педагогічній практиці призводить до втрати індивідуальної спрямованості освітнього процесу, обмежуючи його ефективність. Наприклад, дії педагога, що базуються виключно на співчутті без глибокого розуміння психологічного стану учня, можуть демонструвати природний, але недостатньо ефективний стиль педагогічної взаємодії [1, с. 114].

Гуманістична парадигма сучасної педагогіки визначає освіту як процес, спрямований на розкриття потенціалу особистості, розвиток її автономії, креативності та моральних цінностей. У цьому контексті емпатія виступає фундаментальним механізмом, що забезпечує реалізацію особистісно-орієнтованого підходу. Вона дозволяє педагогу не лише зрозуміти внутрішній світ учня, але й адаптувати навчальний процес до його індивідуальних потреб, створюючи умови для самореалізації та психологічного комфорту. Емпатія сприяє формуванню альтруїстичної поведінки, розвитку соціальних і емоційних компетентностей, а також зниженню напруженості в міжособистісних взаємодіях, що є особливо важливим у сучасних умовах високої соціальної динаміки.

У педагогічній практиці емпатія проявляється через низку конкретних якостей і навичок. Доброзичливість, повага до індивідуальності, чутливість до емоційного стану учнів, уміння дотримуватися обіцянок і встановлювати довірливі стосунки є основними ознаками емпатійного підходу. Емоційна стійкість педагога, що включає здатність зберігати самоконтроль у складних ситуаціях, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу. Ці якості дозволяють педагогу створювати безпечне та підтримувальне середовище, де учні відчують себе зрозумілими та цінними, що сприяє їхній мотивації до навчання та розвитку.

Дослідження показують, що в умовах війни педагоги демонструють підвищену чутливість до страждань учнів, що сприяє формуванню глибшої емпатії. Спільне переживання травматичних подій у межах освітнього середовища посилює емоційний зв'язок між педагогами та учнями, дозволяючи вчителям виконувати роль емоційних співрозмовників. Вони ініціюють заходи та програми, спрямовані на створення безпечного освітнього простору, що сприяє психосоціальній підтримці всіх учасників навчального процесу [2, с. 84]. Такий підхід не лише

допомагає учням долати емоційні труднощі, але й сприяє формуванню стійкості та соціальних компетентностей, необхідних для адаптації до складних умов.

Емпатія в педагогічній діяльності має багатогранний характер і проявляється через різні форми залежно від контексту міжособистісних взаємин. Вона включає когнітивну емпатію (розуміння думок і почуттів іншої особи), емоційну емпатію (співпереживання емоційному стану) та поведінкову емпатію (дії, спрямовані на підтримку та допомогу). У педагогічному процесі ці форми емпатії взаємодіють, забезпечуючи комплексний підхід до взаємодії з учнями. Наприклад, когнітивна емпатія дозволяє педагогу аналізувати мотивацію та потреби учня, емоційна емпатія сприяє створенню довірливих взаємин, а поведінкова емпатія проявляється через конкретні дії, такі як індивідуалізована підтримка чи організація інклюзивного середовища.

Функціонально емпатія в педагогіці виконує низку завдань. По-перше, вона сприяє пізнанню суб'єкта суб'єктом, дозволяючи педагогу краще зрозуміти індивідуальні особливості учня. По-друге, вона забезпечує діалогічність спілкування, створюючи умови для відкритої взаємодії. По-третє, емпатія підтримує саморегуляцію поведінки, допомагаючи педагогу адаптувати свої дії до конкретної ситуації. Крім того, вона сприяє розвитку соціальної перцепції, подоланню комунікативних бар'єрів і створенню комфортного соціального середовища, що є особливо важливим у стресових умовах.

В умовах війни в Україні емпатія набуває особливої актуальності. Педагоги стикаються з необхідністю підтримувати учнів, які переживають психоемоційні травми, втрати чи вимушене переміщення. У таких умовах емпатія стає не лише педагогічним інструментом, але й засобом психосоціальної підтримки. Педагоги, які демонструють емпатію, сприяють створенню безпечного освітнього середовища, де учні можуть висловлювати свої емоції, отримувати підтримку та адаптуватися до складних обставин. Дослідження показують, що емпатійний підхід допомагає знижувати рівень стресу в учнів, підвищувати їхню мотивацію до навчання та сприяти формуванню психологічної стійкості [2, с. 84].

Педагоги, які активно застосовують емпатію, виконують роль фасилітаторів психосоціальної підтримки, організовуючи групові заняття, тренінги та заходи, спрямовані на зміцнення емоційного благополуччя учнів. Наприклад, організація групової роботи, де учні можуть ділитися своїм досвідом, сприяє формуванню почуття спільноти та взаємопідтримки. Такі ініціативи є особливо важливими в умовах воєнного часу, коли учні потребують не лише знань, але й емоційної безпеки.

Емпатія є невід'ємною складовою професійної компетентності педагога, оскільки вона впливає на якість педагогічної взаємодії, ефективність навчання та

розвиток особистості учня. Педагог, який володіє емпатійними навичками, здатний створювати індивідуалізований підхід до кожного учня, враховуючи його емоційні, когнітивні та соціальні особливості. Це сприяє підвищенню мотивації учнів, їхньої залученості до навчального процесу та формуванню позитивного ставлення до освіти.

Незважаючи на важливість емпатії, її розвиток у педагогів стикається з низкою викликів. По-перше, недостатня увага до формування емпатійних навичок у системі професійної підготовки педагогів обмежує їхню здатність ефективно застосовувати емпатію в практиці. По-друге, високе емоційне навантаження, особливо в умовах воєнного часу, може призводити до професійного вигорання, що знижує здатність педагогів до емпатії. По-третє, брак систематичних програм і тренінгів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, ускладнює вдосконалення емпатійних навичок.

Перспективи розвитку емпатії в педагогічній практиці пов'язані з інтеграцією сучасних психолого-педагогічних підходів у професійну підготовку. Розробка систематичних методик, таких як тренінги з емоційного інтелекту, програми з розвитку стресостійкості та міждисциплінарні курси, сприятиме підвищенню рівня емпатії серед педагогів. Крім того, використання цифрових технологій, таких як онлайн-платформи для навчання та симуляційні програми, може допомогти педагогам практикувати емпатійні навички в контрольованих умовах.

Емпатія є фундаментальним компонентом гуманістичної парадигми сучасної педагогічної науки, що забезпечує реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, формування духовних і моральних цінностей, а також створення гармонійного освітнього середовища. Вона відіграє провідну роль у встановленні довірливих взаємин між педагогами та здобувачами освіти, сприяючи розвитку соціальних і емоційних компетентностей, зниженню психологічної напруженості та подоланню комунікативних бар'єрів. У сучасних умовах, зокрема в контексті воєнних викликів, емпатія стає інструментом психосоціальної підтримки, допомагаючи учням адаптуватися до складних обставин і зберігати мотивацію до навчання.

Розвиток емпатійних навичок у педагогів вимагає систематичного підходу, що включає тренінги з емоційного інтелекту, техніки активного слухання, методи управління стресом і рефлексію педагогічного досвіду. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку комплексних методик формування емпатії, інтеграцію цих методик у систему професійної підготовки педагогів і вдосконалення освітньої практики. Емпатія, як основа гуманістичної педагогіки, не лише підвищує якість освітнього процесу, але й сприяє формуванню гармонійної особистості, готової до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Ковальова, О. (2024). Емпатія, як передумова побудови здорових стосунків в освітньому процесі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 1(32), 112-116.
2. Кулешова, О. В., Росолович, О. В. (2024). Особливості прояву емпатії в учителів в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*, 1(3), 82-87.
3. Прокопів, Л., Єгорова, І., Деренюк, М. Я., & Досин, В. (2023). Формування емоційного інтелекту в майбутніх фахівців різних галузей знань: диференційований підхід. *Молодь і ринок*, (3/211), 129-133.
4. Сергієнко, Н. П., Тищенко, А. П. (2020). Роль емпатії у формуванні міжособистісних відносин у студентів в процесі навчання. *Сучасна педагогіка та психологія: методологія, теорія і практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4-5 грудня 2020 р.* Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 178-182.
5. Сухомлинський, В. О. (1976). Вибрані твори: В 5-ти тт. Т. 2. Київ: Радянська школа. 670 с.
6. Штих, І. І. (2016). Емоційні компоненти в структурі особистості студента. *Україна – Цивілізація: збірник наукових праць / гол. редкол. В.В. Бедь.* Ужгород: Видавничий відділ КаУ. Том 5: Утвердження українського цивілізованого простору: духовно-історичні передумови, сучасні тенденції та перспективи розвитку, 313-324.

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Заводна Л. М.,

УДК 81'276.6:355(477)'2020/2025'

методист кабінету інформаційних
комунікацій та видавничої діяльності,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти, м. Рівне

Мазурок М. В.,

завідувач кабінету інформаційних
комунікацій та видавничої діяльності,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти, м. Рівне

Полицяк Н. І.,

директор,
Комунальна установа "Центр
професійного розвитку педагогічних
працівників" Гощанської селищної ради
Рівненської області, с-ще Гоща

**ВІЙСЬКОВІ ФЕМІНІТИВИ:
МОВНА РЕАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Війна покликала на фронт не лише чоловіків. Жінки, які мужньо стоять нині на передовій – військовослужбовиці, воячки, бійчині, парамедикині, волонтерки – це не слабка чи красива стаття, а справжня міць і незламність нашої держави, тому головний виклик для української мови сьогодні – утворити правильні фемінітиви для окреслення їхніх назв за посадою, званням, покладеними на них обов'язками [3].

За свідченням Генерального штабу України, станом на кінець жовтня 2024 року в складі Збройних сил України нараховувалося 68 тисяч жінок (7,3 % від загальної кількості складу ЗСУ), зокрема понад 18,5 тисяч із них – перебувають на цивільних посадах, 48 тис – військовослужбовиці, а понад 5 тисяч служать безпосередньо на передовій та займають бойові посади. Зважаючи на це, дедалі частіше ми почали чути, а отже, і вживати військові фемінітиви, тобто назви професій / посад жінок, які служать у Збройних силах та інших підрозділах Сил оборони України [2].

Ставлення до означених мовних одиниць з боку мовців кардинально різне: хтось до них абсолютно байдужий, хтось з ентузіазмом підтримує їхнє поширення

в мові загалом та використання у військовій сфері зокрема, але є й такі, що сприймають фемінітиви як явище на рівні чогось надмірного та суперечливого, мовляв, це "знущання над мовою" або "не гарно звучить". Також нерідко можна почути, що начебто більшість таких слів ускладнюють мову, невластиві для неї, особливо ті з них, що використовуються для опису професійної діяльності.

Однак хай там як, але жінок у Збройних силах України нині служить чимало, а отже, і позначення назв їхніх професій та посад мають право на існування. Варто наголосити, що деякі військові назви жінок в українській мові – це аж ніяк не данина моді, навпаки, вони мають понад столітню історію. Наприклад, відомо про цілу низку військовичок в армії Української Народної Республіки та в Українській Галицькій армії, серед яких – Олена Степанів і Ганна Дмитерко (обидві були *медсестрами*), які починали свою службу в добровольчому легіоні Українських січових стрільців у роки Першої світової війни. Зокрема, Олена Степанів згодом стала першою у світі жінкою, яку офіційно було зараховано до війська в офіцерському званні й стосовно неї вживалися фемінітиви *офіцерка* й *чотарка* (чотá – військове формування / тактичний підрозділ, що входить до складу роти, батареї). Інша відома особистість – *стрільчиня* Софія Галечко – також командувала бойовою чотією, а пізніше отримала звання *хорунжої*, що відповідає сучасному званню "*молодша лейтенантка*". Як бачимо, вже тоді в українській мові з'явилися перші номінації на позначення жінок-воячок, хоча на той час ці слова, як і позначувані ними поняття, ще були неабиякою екзотикою.

Чимало жінок-українок воювали й на фронтах Другої світової війни. Щодо них вживали такі позначення посад, як: *воячка*, *зв'язкова*, *фронтовичка*, *медсестра*, *зенітниця*, *кулеметниця*, *спайперка* і навіть *шпигунка*. До речі, найвідомішою з усіх снайперок в арміях того часу була українка Людмила Павличенко.

Сьогодні, сто років потому, в період новітньої російсько-української війни за незалежність, жінка у війську вже не сприймається як щось виняткове, а чинні раніше гласні й негласні обмеження на доступні для жінок армійські посади відступають, відкриваючи весь спектр таких можливих позицій: не лише в медичних частинах, підрозділах зв'язку, в канцеляріях штабів, а й безпосередньо в бойовому шиківі – в піхоті, артилерії, десантно-штурмових військах, у військах сил спеціальних операцій, у кібервійськах (як операторки безпілотників) тощо. Станом на жовтень 2022 року в українській армії жінок було 22 % від особового складу – це один із найбільших показників серед країн Європи. Майже тисяча військовослужбовиць обіймають командні посади, серед них є командирки батарей, чот, машин і відділень безпілотної авіації, а також снайперки [5].

Сучасні українки беруть активну участь у бойових діях, долучаються до волонтерської та гуманітарної активностей, творять власну ідентичність. Захищаючи цілісність держави ціною власного життя, жінки поряд із чоловіками стоять на сторожі демократичних змін в українському суспільстві. Відповідно, усі ці процеси набувають словесних означень щодо назв української військової та воїнки,

розвиваються нові відтінки значень [6]. Переважно – це лексичні новотвори новітнього періоду, починаючи із 2014 року, однак більшість із них з’явилися та поширилися в мовленні саме після 24 лютого 2022 року. Серед них – *військовослужбовиця, військовичка, воячка, воїнка, войовниця, солдатка, розвідниця, артилеристка, десантниця, навідниця, пілотеса, командирка, танкістка, снайперка, ветеранка, морська піхотинка, військова медикуня, медична інструкторка, співробітниця військового підрозділу, заступниця Міноборони України, речниця (Сил оборони)* та ін. [1].

Також можна сміливо використовувати такі жіночі військові звання, як: *сержантка, лейтенантка, капітанеса, майорка, підполковниця, полковниця, офіцерка, генералка*. Однак варто пам’ятати про вживання таких складних звань-фемінітивів, як: *генерал-майорка, генерал-лейтенантка, генерал-полковниця* [4].

Зважаючи на викладене вище, пропонуємо ознайомитися з основними моделями творення військових фемінітивів, які для зручності ми вмістили у *таблицю*.

Таблиця 1

Моделі творення військових фемінітивів

Маскулінітив (слово чоловічого роду)	Фемінітив (слово жіночого роду)
ЗА ПОСАДОЮ ТА ПОКЛАДЕНИМИ ОБОВ’ЯЗКАМИ	
Більшість основ: воїн, вояк, військовик, солдат, артилерист, командир, танкіст, снайпер, волонтер, оператор дронів, медичний інструктор	Додаємо суфікс -к-: воїнка, воячка, військовичка, солдатка, артилеристка, командирка, танкістка, снайперка, волонтерка, операторка дронів, медична інструкторка
Основа на -ник, -ець: войовник, розвідник, десантник, навідник, речник, військовослужбовець морський піхотинець	Додаємо суфікс -иц-(я): войовниця, розвідниця, десантниця, навідниця, речниця, військовослужбовиця АЛЕ! морська піхотинка
Основа на -ик: військовий медик, парамедик	Додаємо суфікс -ин-(я): військова медикуня, парамедикуня
Іншомовна основа: пілот (фр.)	Додаємо суфікс -ес-: пілотеса
ЗА ВІЙСЬКОВИМ ЗВАННЯМ	
Більшість основ: сержант, лейтенант, майор, капітан, офіцер, генерал генерал-майор, генерал-лейтенант	Додаємо суфікс -к-: сержантка, лейтенантка, майорка, капітанка (і капітанеса), офіцерка, генералка АЛЕ! генерал-майорка, генерал-лейтенантка
Основа на -ник: полковник, підполковник	Додаємо суфікс -иц-(я): полковниця, підполковниця АЛЕ! генерал-полковниця

Варто наголосити, що небажаними для утворення військових фемінітивів є суфікси *-ш-* та *-их-*, адже вони надають словам відтінок зневажливості та згрубілості, зокрема неправильними та недоречними для вживання формами є, наприклад, такі: *капітанша, офіцерша, генеральша, комісариха* [3]. До речі, усі означені вище фемінітиви до війська не мають жодного відношення, адже позначають відповідно дружин *генерала, офіцера, капітана, комісара*.

Аналізуючи військові фемінітиви, неможливо не згадати також про назви людей, без яких би не втримався фронт – парамедики та волонтери. Дуже часто – це представниці жіночої статі, а отже, правильно іменувати їх *парамедикнями* й *волонтерками*.

Отже, мовна динаміка в суспільстві останніх років позначилася особливим переосмисленням фемінітивів, адже їхнє використання не лише формує нові мовні образи, а й сприяє розширенню мовної картини світу загалом. Вживання фемінітивів, зокрема й на позначення звань та посад військовослужбовиць, – передусім питання часу та готовності суспільства до прийняття відносно нової ролі жінки. Ці мовні одиниці нині досить вдало витримують випробування часом та становлять одну із найбільших лексичних підсистем української мови.

Тож продовжуймо боротися за існування українського слова та вірмо в незламність наших захисників і захисниць!

Список використаних джерел

1. Борищук В. Чи використовують українські регіональні медіа воєнні фемінітиви? *Інститут демократії імені Пулипа Орлика: вебсайт*. 2023. URL: <https://idpo.org.ua/articles/5642-chi-vikoristovuyut-ukra%D1%97nski-regionalni-media-voyenni-feminitivi.html> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Данильчук Д. Ветеранка, солдатка, пілотеса. Про фемінітиви зараз і 100 років тому. *Чутомо*. 2024. URL: <https://chytomo.com/veteranka-soldatka-pilotesa-pro-feminityvy-zaraz-i-100-rokiv-tomu/> (дата звернення: 22.05.2025).
3. Коваленко І. Військовослужбовиця, офіцерка, бійчиня: як правильно називати жінок-захисниць України. *Kyiv24.news*. 2024. URL: <https://kyiv24.news/news/vijskovosluzhbovytzya-oficzerka-bijchynya-yak-pravylno-nazyvaty-zhinok-zahysnycz-ukrayiny> (дата звернення: 22.05.2025).
4. Крамаренко О. Воїнка, воячка, солдатка – як правильно називати жінок-військовослужбовиць українською. *KRIVBASS.CITY*. 2023. URL: <https://krivbass.city/news/view/voinka-voyachka-soldatkayak-pravilno-nazivati-zhinok-vijskovosluzhbovits-ukrainskoju> (дата 25.05.2025).
5. Мовний фронт: про фемінітиви зараз і 100 років тому. *Освіта Нова*. 2024. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/6450-movnyi-front-pro-feminityvy-zaraz-i-100-rokiv-tomu> (дата звернення: 25.09.2024).
6. Синчак О. Абетка фемінітивів. 2022. URL: <https://behindthenews.ua/spetsproiekti/po-toy-bik-genderu/abetka-feminitiviv-358> (дата звернення: 25.02.2025).

Каменщик Т. Д.,

канд. пед. наук,

в.о. директора Департаменту

гуманітарної політики Вінницької

обласної військової адміністрації,

старша наукова співробітниця лабораторії

психологічного супроводу дітей з

особливими освітніми потребами,

Український науково-методичний

центр практичної психології і

соціальної роботи, м. Вінниця

УДК 159.937:94:246.3:159.91

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.10>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: НА ПРИКЛАДІ ВІННИЧЧИНИ

Анотація. У статті розглянуте актуальне питання реалізації державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами. Проблема впровадження інклюзивної освіти в повній мірі надзвичайно важка та важлива як для науки, так і для педагогічної практики, і для управлінської діяльності. Її рішення, з одного боку, пов'язане з фінансовими можливостями держави, а з іншого впливає на план побудови гнучкої, доступної та якісної системи освіти для всіх категорій здобувачів освіти. Наведено статистичні дані щодо реалізації субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами та охоплення інклюзивною освітою осіб з особливим освітніми потребами у Вінницькій області у 2024-2025 н.р.

Ключові слова: державна субвенція, діти з особливим освітніми потребами, освітні послуги, Інклюзивно-ресурсні центри, заклади освіти.

Відповідно до статті 26 Закону України "Про Державний бюджет України на 2025 рік" [1] у 2025 році Кабінетом Міністрів України у визначеному ним порядку здійснюється розподіл субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами між обласними бюджетами та бюджетами місцевого самоврядування. Видатки загального фонду за бюджетною програмою 221 1220 "Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами" (далі - субвенція) залишились на рівні попереднього року і становлять 304 595,3 тис. гривень [2].

В Україні протягом останніх кількох років успішно реалізовується субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки

особам з особливими освітніми потребами, які отримують освітні послуги в закладах освіти. Так, Вінницька область отримала цю субвенцію у сумі 14 411,4 тис. грн. На разі, в області існує позитивна тенденція до збільшення залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання в закладах освіти. За оперативними даними органів управління освітою територіальних громад Вінницької області, для 2827 дітей з особливими освітніми потребами на базі у 2092 класах 411 закладів загальної середньої освіти організовано інклюзивне навчання. Допомагають здобувати освіту дітям з особливими освітніми потребами 1618 асистентів учителя та 92 асистента дитини.

Для 784 дітей з особливими потребами дошкільного віку організовано інклюзивне навчання в 453 групах 219-и закладів дошкільної освіти. Особистісно орієнтоване навчання забезпечують 402 асистенти вихователя. Допомагають дітям 16 асистентів дитини.

Позашкільною освітою охоплено 186 дітей з особливими освітніми потребами в 19 закладах позашкільної освіти. В закладах професійної (професійно-технічної освіти) здобуває освіту 88 осіб з особливими освітніми потребами.

У закладах освіти, де організовано інклюзивне навчання, облаштовано ресурсні кімнати для проведення корекційно-розвиткових занять. Учні вищезазначеної категорії охоплені психолого-педагогічним супроводом, з ними проводять корекційні заняття практичні психологи, корекційні педагоги, вчителі розвитку мовлення та вчителі-реабілітологи.

Також, вагомою підтримкою дітей з особливими освітніми потребами є діяльність 41-го Інклюзивно-ресурсних центрів, що функціонують в області. Існуюча мережа Інклюзивно-ресурсних центрів задовольняє потреби територіальних громад щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В інклюзивно-ресурсних центрах створені умови для безпечного, комфортного надання послуг. Фахівці-консультанти забезпечені необхідним обладнанням, наочністю, дидактичними матеріалами, посібниками. Інклюзивно-ресурсні центри на 87% укомплектовані фахівцями-консультантами відповідно до штатних розписів. Фахівці-консультанти інклюзивно-ресурсних центрів співпрацюють з закладами освіти області, долучаються до роботи команд психолого-педагогічного супроводу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти, допомагають у складанні індивідуальних програм розвитку дітей на підставі висновків про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (відповідно до необхідного рівня підтримки дитини). Зкладами дошкільної та загальної середньої освіти укладаються цивільно-правові угоди з фахівцями для проведення корекційно-розвиткових занять відповідно до індивідуальної програми розвитку дітей [3].

В області функціонує 6 спеціальних автобусів – мобільних ІРЦ. Вони перебувають у Барській, Бершадській, Жмеринській, Махнівській, Шаргородській, Ямпільській територіальних громадах. Мобільний ІРЦ обладнаний усіма необхідними

корекційно-розвивальними технологіями та інструментами, як і традиційні ІРЦ. Мобільний ІРЦ використовується для дітей з особливими освітніми потребами за місцем їх проживання для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини чи надання корекційно-розвиткових послуг.

З метою надання допомоги батькам та закладам освіти інклюзивно-ресурсні центри області підключені до автоматизованої системи роботи ІРЦ (АС ІРЦ), за допомогою якої батьки можуть подати заяву до інклюзивно-ресурсного центру не виходячи з дому та отримати запрошення на проходження комплексної оцінки розвитку дитини. В автоматизованій системі зберігаються заяви батьків та висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в електронному вигляді.

У 2024 році у Вінницькій області створено та функціонує освітній центр Державної установи "Школа супергероїв" на базі двох лікарень: Вінницької обласної дитячої клінічної лікарні та Вінницького обласного медичного центру реабілітації дітей. Школа має три форми навчання – групові заняття в класі, індивідуальні уроки біля ліжка та дистанційна форма для дітей, які лежать в ізольованих боксах. Уся програма відповідає офіційній шкільній, але методика викладання враховує режим лікарні. Освітній простір Школи Супергероїв оснащений сучасними навчальними матеріалами, включаючи інтерактивні дошки, планшети та доступ до інтернету. Освітні послуги отримують діти з відділень – онкогематологія, хірургія, травматологія, неврологія, педіатрія.

Таким чином, звертаючи увагу на управлінський аспект проблеми реалізації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами, аналізуючи статистичні дані охоплення цих дітей та учнів освітніми послугами, ми обґрунтовано забезпечуємо визначення та конкретизацію предмету спеціального впливу на дитину в процесі її навчання та виховання, відповідної йому мети та очікуваних результатів.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про Державний бюджет України на 2025 рік" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20> [in Ukrainian].
2. Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2025 році. Постанова КМУ від 27 грудня 2024 р. № 1519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-2024-%D0%BF> [in Ukrainian].
3. Психолого-педагогічне вивчення розвитку дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивно-ресурсному центрі та в закладі освіти (методичні питання): методичний посібник / авт. кол. : Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Український науковометодичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2024. 86 с. ISBN 978-617-7118-49-6. URL: https://lib.iitta.gov.ua/.../1/Psych.ped.assessment_2024.pdf.

Луцак М. І.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

УДК 001.8:37.01
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.11>

РОЗВИТОК НАУКИ ТА ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний світ перебуває у стані постійних і динамічних змін, що охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства. Глобалізація, швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, поява нових економічних і соціокультурних викликів зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до організації наукової та освітньої діяльності. Наука та освіта виступають не лише важливими інструментами економічного зростання і культурного поступу, а й визначальними чинниками формування особистості, здатної успішно адаптуватися до умов трансформаційних процесів. У таких обставинах актуалізується питання пошуку ефективних моделей розвитку науки і освіти, впровадження інноваційних технологій навчання, розширення міждисциплінарної співпраці та інтеграції у світовий освітній і науковий простір.

Трансформаційні процеси сучасного суспільства характеризуються багатовимірністю та високою динамікою змін, що зумовлюють появу як нових можливостей, так і комплексних викликів для системи освіти та наукової діяльності. Одним із ключових чинників цих змін є стрімкий розвиток цифрових технологій, який призводить до формування принципово нового інформаційного середовища. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розширенню доступу до освітніх ресурсів, створенню відкритих електронних платформ, розвитку дистанційних форм навчання, що дає змогу охоплювати значно ширші аудиторії здобувачів освіти незалежно від їхньої територіальної віддаленості.

Згідно з позицією І.Адамової, застосування інтернет-технологій у навчальному процесі має чимало переваг. Зокрема, це відкриває доступ до актуальної інформації з будь-якої галузі знань, дозволяє працювати з різноманітними джерелами, здійснювати їх аналіз і виділяти ключову інформацію. Такі технології створюють комфортні умови для засвоєння навчального матеріалу та сприяють економії часу при здобутті знань [1, с. 377].

І. Піголенко наголошує, що Інтернет виступає важливою складовою сучасної комунікації, служить сховищем даних і джерелом знань, а також є простором для навчання та професійної діяльності [4, с. 7].

Водночас цифровізація освіти супроводжується низкою викликів, серед яких варто виокремити необхідність оновлення змісту навчальних програм, підвищення цифрової компетентності педагогічних працівників, забезпечення належного технічного оснащення навчальних закладів, а також формування навичок критичного мислення в умовах надлишку інформації.

Глобалізаційні процеси, що охоплюють сучасні суспільства, зумовлюють потребу гармонізації національних систем освіти зі світовими стандартами та підвищення їхньої конкурентоспроможності. Відкриття наукових і освітніх кордонів створює сприятливі умови для міжнародної мобільності студентів і викладачів, спільної реалізації міждисциплінарних досліджень, обміну інноваційними практиками та формування глобальних мереж знань. У такому контексті одним із важливих завдань стає інтеграція національної освіти та науки у європейський і світовий простір шляхом участі у міжнародних проєктах, грантових програмах і консорціумах. [2, с. 137].

Крім того, соціально-економічні трансформації актуалізують проблему адаптації системи освіти до мінливих потреб ринку праці. Зростає значення формування у здобувачів освіти гнучких професійних компетентностей, здатності до безперервного навчання та швидкої перекваліфікації. Це вимагає переходу від знаннєвої парадигми навчання до компетентнісної, орієнтованої на розвиток практичних навичок, творчого потенціалу та соціальної відповідальності.

Інновації та міждисциплінарний підхід у сучасних умовах набувають статусу ключових чинників розвитку науки й освіти, оскільки саме вони забезпечують адекватну відповідь на складні й комплексні виклики трансформаційного суспільства. Сьогодні значно посилюється тенденція до інтеграції різних галузей знань, що дозволяє створювати нові наукові напрями, формувати принципово нові підходи до розв'язання актуальних проблем і генерувати унікальні знання на межі суміжних дисциплін. [3, с. 275].

Міждисциплінарність визначається як взаємодія та взаємопроникнення методів, концепцій і теоретичних засад різних наукових сфер для формування цілісного уявлення про складні об'єкти дослідження. Зокрема, сучасні напрями наукових розвідок, такі як біоінженерія, когнітивна наука, екологічна економіка, цифрові гуманітарні науки, є яскравими прикладами синергетичного поєднання різнорідних знань, що уможливорює більш глибоке пізнання й вирішення проблем глобального масштабу.

Важливим аспектом є роль інноваційних технологій як засобу трансформації не лише наукових досліджень, а й освітнього процесу. Використання електронних освітніх платформ, технологій доповненої і віртуальної реальності,

штучного інтелекту в навчанні сприяє підвищенню якості підготовки здобувачів освіти, формуванню їхніх цифрових компетентностей і розвитку навичок самостійного здобуття знань. Водночас впровадження інноваційних моделей організації освітньої діяльності (змішане навчання, проектно-орієнтоване навчання, відкриті онлайн-курси) дає змогу реалізувати індивідуалізовані траєкторії розвитку особистості, підвищити мотивацію та залученість студентів.

Сучасна інноваційна діяльність у сфері науки передбачає активну взаємодію академічних інституцій, бізнес-середовища, громадських організацій і державних установ, що формує інноваційні екосистеми, здатні забезпечувати комерціалізацію наукових розробок і впровадження їх у практику. У такому контексті університети виступають як осередки генерації знань, платформою для міждисциплінарної співпраці та центрами трансферу технологій.

Однією з ключових тенденцій реформування є впровадження компетентнісного підходу, який передбачає переорієнтацію освітнього процесу з передавання сукупності знань до формування комплексу компетентностей — інтегрованих знань, умінь, навичок, цінностей і здатності їх застосовувати у реальних життєвих та професійних ситуаціях. Такий підхід спрямований на розвиток критичного мислення, комунікативних здібностей, уміння працювати в команді та самостійно приймати рішення.

Важливою складовою реформ є забезпечення академічної доброчесності як базової цінності сучасної освіти. У цьому контексті особливого значення набувають розроблення й упровадження механізмів запобігання плагіату, формування культури чесного здобуття знань та об'єктивного оцінювання результатів навчання.

Активне використання електронних освітніх ресурсів, платформ дистанційного навчання, систем управління навчальним процесом забезпечує розширення доступу до якісної освіти, гнучкість і мобільність навчальних траєкторій, індивідуалізацію освітніх програм. Водночас реформування вимагає підготовки педагогічних працівників до ефективного використання цифрових технологій, підвищення їхньої цифрової компетентності та готовності до впровадження інноваційних методів навчання.

Окремої уваги заслуговує реформування системи вищої освіти, що включає розширення автономії закладів вищої освіти, запровадження трирівневої моделі підготовки (бакалавр — магістр — доктор філософії), розвиток внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та академічної доброчесності. Розширення автономії університетів створює передумови для більш гнучкого реагування на потреби ринку праці, посилення дослідницької діяльності та міжнародної співпраці.

Значну роль у реформах відіграє інтеграція національної системи освіти у європейський простір вищої освіти відповідно до положень Болонського процесу. Така інтеграція передбачає запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), модульно-рейтингової організації навчального процесу, визнання кваліфікацій, що здобуваються в інших країнах, а також участь у міжнародних освітніх програмах і проектах.

У контексті модернізації освіти важливим є також розвиток інклюзивної освіти, що забезпечує рівні можливості для всіх здобувачів освіти незалежно від стану здоров'я, соціального чи економічного становища. Формування інклюзивного середовища потребує комплексної роботи з підготовки педагогічних кадрів, створення відповідної інфраструктури, розроблення адаптованих освітніх програм.

Перспективи розвитку науки та освіти в умовах трансформаційних процесів визначаються взаємодією технологічних інновацій, глобалізаційних тенденцій та змін у соціокультурному середовищі. Однією з ключових перспектив є подальше впровадження цифрових технологій, що створюють умови для формування інтелектуального середовища нового типу, де поєднуються традиційні знання з можливостями штучного інтелекту, великих даних (Big Data) та віртуальної реальності. Такий розвиток сприятиме підвищенню ефективності освітніх процесів, забезпеченню персоналізації навчання та розширенню меж дослідницької діяльності.

У перспективі очікується посилення міжнародної співпраці у сфері освіти і науки, що сприятиме інтеграції національних систем у глобальний освітній простір, розширенню мобільності студентів і науковців, а також обміну передовими освітніми та науковими практиками. Такий процес підвищуватиме конкурентоспроможність випускників і сприятиме формуванню освіченого громадянського суспільства.

Отже, у сучасних умовах глибоких трансформацій наука та освіта виступають ключовими чинниками розвитку суспільства, здатними забезпечити його адаптацію до стрімких змін і викликів часу. Виклики трансформаційної доби, зумовлені цифровізацією, глобалізацією та соціально-економічними змінами, ставлять перед системою освіти і науки завдання оновлення змісту, методів і організації діяльності. Водночас ці виклики відкривають нові можливості для розвитку, пов'язані з активним впровадженням інноваційних технологій та міждисциплінарних підходів. Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів є не лише відповіддю на виклики часу, а й стратегічною основою сталого прогресу суспільства, що формує інтелектуальний потенціал для побудови інноваційного і конкурентоспроможного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Адамова І. З. Використання інтернет-технологій у навчальному процесі / І. З. Адамова, М. І. Уграк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014. Вип. 1. с. 374-379.
2. Дубасенюк О. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи. Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матеріали Всеукр. конф. Київ, 2011. с.135-142.
3. Кадемія М. Ю. STEAM-освіта як інноваційна технологія навчання в сучасних освітніх закладах. Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів: матеріали VI науково-практичної конференції 28–29 травня 2020 року / за заг. ред. Романовського О. Г. Харків. : НТУ "ХПІ", 2020. с. 274 – 277
4. Пиголенко І. В. Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ "КПІ"): автореф. дис. ...канд. філос. наук / І. В. Пиголенко. Київ, 2007. – с.7.

Ніколайчук К. В.,

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Центральноукраїнський державний

університет імені Володимира

Винниченка, м. Кропивницький

УДК 376.42:159.9-053.2

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.12>

ВПЛИВ ПСИХОТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Воєнні дії є потужним фактором стресу, що значно впливає на розвиток мовлення у дітей дошкільного віку. Екстремальні ситуації, пов'язані з війною — обстріли, вимушене переселення, втрата близьких, постійне перебування у стані тривоги — викликають у дітей психоемоційні травми, які призводять до порушень мовленнєвого розвитку.

Щоб глибше зрозуміти природу психотравми, необхідно враховувати не лише саму подію, але й обставини, за яких вона виникла, а також індивідуальні особливості сприйняття дитини. Психотравмуючі події часто мають пролонгований вплив, тому надання психологічної підтримки на ранньому етапі є надзвичайно

важливим для забезпечення здорового емоційного та мовленнєвого розвитку. До чинників, здатних викликати психотравму, належать природні катаклізми (землетруси, пожежі, повені), аварії на транспорті, техногенні інциденти (зокрема витоки небезпечних речовин), збройні конфлікти, кримінальні ситуації (наси́льство, викрадення, агресія в родині), а також втрата близьких, здоров'я чи життєво значущих ресурсів.

Як зазначають вчені О. Бабелюк та Н. Гоцуляк [1], перші уявлення про суть стресу як наукове явище були сформульовані ще у 1936 році завдяки дослідженням Ганса Сельє. Він розглядав стрес як своєрідну захисну функцію організму у відповідь на вплив зовнішніх факторів, яка спрямована на збереження внутрішньої рівноваги (гомеостазу) та адаптацію до змін. Таким чином, стрес є природною реакцією на подразники як фізичного, так і психологічного характеру. У моделі Сельє стресовий процес проходить три ключові фази: тривоги — активація захисних систем, зниження опору; адаптації — стабілізація стану, пристосування до умов; виснаження — зменшення ресурсів і порушення адаптації.

Отже, стрес може мати як мобілізуючий ефект, так і деструктивні наслідки. Якщо вплив надто сильний чи раптовий, виникає психологічна травма — глибше порушення психічної рівноваги, яке вимагає окремого розгляду.

Слід зазначити, що дослідниками кризової психології[2] психотравма розглядається як реакція на шоківу подію, що загрожує життю або базовим потребам. Вона може спричинити тимчасові або тривалі психологічні порушення: від зниження працездатності до розладів уваги та імунітету. Причини психотравми: важкі травми, хвороби, втрати, аварії, розриви стосунків, насильство. Симптоми включають шок, гнів, тривогу, емоційне виснаження, безсоння, напади страху, фізичну напругу. Соціальні чинники — неблагополучне середовище, психічні захворювання батьків, алкоголь чи насильство — теж впливають негативно.

Воєнний стан в Україні суттєво ускладнив доступ дошкільнят до логопедичної допомоги. Мовлення дитини чутливе до стресу, емоційної депривації, психологічних травм. Пережите насильство, втрати, переселення чи постійна загроза — усе це може призвести до затримок розвитку мовлення, заїкання чи навіть німоти. Ефективна логопедична допомога можлива лише за комплексного підходу: підтримка психологічного стану дитини, розуміння її досвіду, поєднання класичних і новітніх методик.

Однією з найбільш вразливих сфер у цих умовах є мовленнєвий розвиток. Почуття страху, тривоги та безпорадності негативно впливають на когнітивні процеси, уповільнюючи формування мовлення.

Висвітлюючи етапи мовленнєвого розвитку, вчені зазначають, що від перших звуків у немовляти (плач, гукання) до формування простих фраз у віці 2–3 років, дитина проходить складний шлях розвитку мовлення. У 4–6 років діти вже володіють граматичними конструкціями та будують зв'язні висловлювання, а до 7–8 років опановують складні звуки. Темпи мовного розвитку індивідуальні, залежать від стану здоров'я, середовища, слухових здібностей і мотивації. До початку шкільного навчання дитина повинна мати сформовану мовленнєву базу, хоча удосконалення мовлення триває й далі [3].

Найпоширенішими видами мовленнєвих порушень у дітей, що пережили війну, є затримка мовленнєвого розвитку, заїкання, а також функціональні порушення, такі як німота, пов'язана з психологічними травмами. Затримка мовлення проявляється у відставанні від вікових норм у формуванні словникового запасу, граматичних конструкцій, складності звуковимови. Заїкання у таких дітей часто має психогенне походження і може загострюватися під впливом тривалого стресу. Німота, або мовленнєве мовчання, пов'язана з глибокими емоційними травмами і вимагає комплексної корекції.

Для подолання таких порушень необхідний комплексний міждисциплінарний підхід, який включає психологічну підтримку, медичне обстеження та спеціалізовану логопедичну корекцію. Логопедична робота повинна враховувати індивідуальний психологічний стан дитини та бути адаптованою до наслідків воєнного стресу.

Список використаних джерел

1. Бабелюк О. В., Гоцуляк Н. І. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2020. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6015/Babeliuk-O.V.-Hotsuliak-N.Ie.-Psykhohiia-travmuiuch-ykh-sytuatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.06.2025).
2. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ, 2016.
3. Мовленнєві порушення та психоемоційний стан дітей, які пережили війну. Освіта Донеччини. 2014. № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=OsDon_2014_1_3 (дата звернення: 05.06.2025).

Семигіна Т.,
д-р політ. наук, професорка,
Академія праці, соціальних
відносин і туризму, м. Київ

УДК 364(477)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ: ПРОФЕСІЯ У ВИРІ ВІЙНИ ТА ЗМІН

Вступ. Процес професіоналізації соціальної роботи в Україні від самого початку відзначався складністю, суперечливістю та впливом зовнішніх факторів. Ще у 2007 році було запропоновано метафору "перерваного польоту", яка позначала спроби становлення професії, що не отримували належного інституційного завершення чи підтримки [5]. Повномасштабна війна, що триває з 2022 року, загострила ці структурні дисбаланси, і водночас актуалізувала роль соціальної роботи у збереженні соціальної стабільності, підтримці вразливих груп та мобілізації локальних ресурсів [1; 3; 4].

Ця робота має на меті проаналізувати трансформацію професійних практик соціальних працівників у контексті війни. Вона поєднує ретроспективний, аналітичний та прогностичний погляди на розвиток соціальної роботи в Україні. Методологічно використано міждисциплінарний аналіз, вторинний аналіз наявних досліджень і критичну професійну рефлексію.

Результати. Війна стала потужним каталізатором як для виявлення вразливостей професії соціальної роботи, так і для формування нових практик реагування, підтримки та солідарності. З одного боку, соціальні працівники опинилися у винятково складних умовах: вони часто діють без чітких алгоритмів, у ситуаціях моральної двозначності, емоційного виснаження, нормативної невизначеності та нестачі професійної підтримки. В умовах постійного ризику, обмежених ресурсів і щораз вищого тиску з боку як клієнтів, так і системи, загострюються ризики професійного вигорання, дезорієнтації, втрати віри у власну ефективність. Ці обставини підсвічують ті структурні обмеження розвитку професії, які накопичувалися впродовж десятиліть.

Разом із тим спостерігається активізація ініціатив з "низів" – практик, що спонтанно виникають без очікування на інституційну підтримку. Ці практики засновані на емпатії, взаємодопомозі та глибокому знанні локального контексту [2; 15]. Йдеться, зокрема, про самоорганізовані мережі підтримки, мобільні команди, інтервенції в громадах, роботу з колективною травмою, групову підтримку та формати "*соціальної присутності*" (*social presence*). Теорія

соціальної присутності була вперше сформульована Шортом, Вільямсом і Крісті у 1976 році. Вони визначали її як "ступінь помітності іншої особи у взаємодії та, як наслідок, помітності міжособистісних стосунків" [14]. У нашому контексті під соціальною присутністю мається на увазі ситуація, коли фахівець фізично або символічно залишається поруч із людьми в кризі, створюючи безпечний простір підтримки без прямого втручання [10; 11]. Це може виявлятися у таких формах:

– **Присутність соціального працівника у життєвому просторі людини/громади** — не обов'язково як формального фахівця, а як людини, яка є поруч, готова слухати, підтримати, бути свідком досвіду іншого. Це важливо особливо у контексті травми, втрат, кризи. Це наближається до концепцій *"bearing witness", "being with", "relational presence"*.

– **Формати ненав'язливої, але стабільної допомоги** — коли соціальний працівник або волонтер **не втручається активно**, але залишається доступним, уважним, відкритим до контакту (наприклад, під час кризових подій, у шелтерах, на гарячих лініях, у тимчасових центрах перебування).

– **Участь у просторі громади** як форма підтримки — не шляхом адміністрування, а через спільну діяльність, ритуали, дії солідарності. Це може бути присутність у місцях, де збираються люди у стресі (наприклад, Пункт незламності, простір для матері й дитини тощо), без прямої інтервенції.

– **Цифрова соціальна присутність** — виявляється через онлайн-зустрічі, чати підтримки, відеозв'язок, сторінки в соцмережах або просто повідомлення "Я тут, якщо потрібно". У ситуаціях відсутності фізичного контакту цифрові платформи стають каналом постійної емоційної доступності. Такі формати можуть набирати форми груп у месенджерах, Zoom-груп, Telegram-каналів підтримки або особистих повідомлень від знайомих фахівців, які залишаються "на зв'язку" як фігури довіри. Ця форма підтримки особливо цінна для ВПО, людей з інвалідністю, доглядальників та тих, хто живе в ізольованих або тимчасово окупованих громадах.

Ці прояви фахової активності засвідчують адаптивність соціальної роботи як професії, що здатна мобілізувати ресурси в умовах невизначеності та слугувати інструментом опору, стійкості та відновлення.

Війна також виразно окреслила межі ефективності запозичених моделей. Актуалізується потреба в розвитку власних, контекстуально вбудованих теоретичних підходів до соціальної роботи, які б базувалися на українському досвіді, враховували реалії тривалих криз і соціальних потрясінь, а також могли б бути інтегровані в міжнародний науковий дискурс [6]. Це стосується як змісту інтервенцій, так і осмислення ролі фахівця в суспільстві.

Наразі у сфері освіти та професійної підготовки виявлено низку суперечностей. Компетентнісні моделі, закріплені у стандартах освіти й професійних кваліфікаціях [8], мають нормативний характер, однак часто залишаються відірваними від реального запиту практики [13]. Дисбаланс між формалізованими уявленнями про компетентності та реальними викликами призводить до того, що фахівці недостатньо готові до дій у складних, кризових умовах [2; 9; 12].

Стає очевидною потреба у системному осмисленні нових практик, що виникають під час війни, і в їх науковому аналізі. Вивчення цих практик може дати підґрунтя для оновлення компетентнісної рамки — з урахуванням досвіду кризового реагування, роботи з травмою, колективною вразливістю та етичними дилемами. Лише на основі емпірично обґрунтованих висновків та міждисциплінарного аналізу можливо сформувати сучасну модель компетентностей, яка відповідатиме як викликам сьогодення, так і майбутнім трансформаціям професії.

У контексті війни доцільно фокусуватися на дослідженні локальних практик соціальної підтримки у громадах, інноваційних підходів до мобілізації ресурсів в умовах обмеженого фінансування, неформальних механізмів солідарності, самодопомоги та горизонтальних моделей взаємодії між фахівцями і клієнтами. Важливо аналізувати, як соціальні працівники адаптують наявні методи до екстремальних умов, яким чином приймають рішення в ситуаціях невизначеності, які стратегії застосовують для самозбереження і збереження професійної ефективності.

Методологічно це може включати якісні кейс-стаді, партисипативні дослідження за участю самих фахівців, інтерпретативний аналіз практик, а також динамічний моніторинг змін у польовій роботі [7]. Під час аналізу слід враховувати не лише індивідуальні практики, але й організаційні та міжсекторальні формати співпраці, що виникають у кризовому контексті. Окрему увагу варто приділяти практикам, які виникають поза межами формальних інституцій, зокрема ініціативам громадських організацій, волонтерських груп, самозайнятих фахівців.

Такі дослідження можуть не лише збагачувати знання про адаптаційні механізми професії, а й стати підґрунтям для перегляду освітніх програм, підвищення кваліфікації, супервізійних моделей і етичних стандартів — відповідно до реалій воєнного часу та повоєнної відбудови у перспективі, задекларованого реформування системи надання соціальних послуг.

Висновки. Соціальна робота в Україні як професія перебуває у точці розлому, яка водночас є і можливістю нового злету. Подолання інституційного розриву ("перерваного польоту") потребує не лише зміцнення професійної ідентичності та розвитку власного теоретичного дискурсу, але й критичного

перегляду освітніх і практичних моделей — у напрямі більшої гнучкості, адаптивності та етичної чутливості. Війна поставила перед соціальною роботою надзвичайно складні завдання, але вона ж і відкрила простір для глибшого осмислення професії як ресурсу соціальної стійкості, відновлення та трансформації.

Нові практики, що виникають у кризових умовах, потребують системного аналізу та наукового вивчення. Саме вони можуть стати джерелом оновлення компетентнісної рамки та основою для формування сучасних моделей навчання і підтримки фахівців. Подальший розвиток соціальної роботи в Україні залежатиме від здатності поєднати локальний досвід із науково обґрунтованим підходом до реформування професії в умовах війни та повоєнної відбудови.

Список використаних джерел

1. Албул І. Соціально-педагогічна діяльність в умовах російсько-української війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. №2 (13). С. 11-19.
2. Байдарова О., Семигіна, Т. "Нам марафон вже бігти треба": аналіз досвіду проведення тренінгів із соціальної роботи в умовах війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 2(13). С. 70-82.
3. Захаріна Т. І. Російсько-українська війна як каталізатор змін у соціальній роботі з ветеранами. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. №3. С. 26-35.
4. Сахарук Ю. Соціальна робота з вразливими групами населення в умовах воєнного стану. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1(12). С. 48-54.
5. Семигіна Т. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? *Соціальний захист*. 2007. № 5. С. 41–44.
6. Семигіна Т. В. Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали IV Міжнар. наук.-практ.конф. / За ред. Ю. М. Швалба*. Київ: КНУТШ, 2018. С. 90-194.
7. Семигіна Т. Сприяючи змінам: дослідження в соціальній роботі. Таллінн: Teadmus, 2025. 436 с.
8. Семигіна Т.В., Пожидаєва О.В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmrfsn.ed-1.05>.
9. Столярик О., Семигіна Т. Голоси стійкості: рефлексії українських соціальних працівників у час війни. *Social Work and Education*. 2024. № 11(1). С. 7-22.
10. Cui G., Lockee B., & Meng C. Building modern online social presence: A review of social presence theory and its instructional design implications for future

trends. *Education and information technologies*. 2013, Vol. 18. P. 661-685.

11. Boyens T. Always Presence of Social Work. *The British Journal of Social Work*. 2023. Vol. 53(3). P. 1587-1592.

12. Gusak N., Martin J., Sousa C. Reflections from a seminar series supporting Ukrainian social workers in time of war: Professional solidarity and human rights. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Vol. 9. P. 496–503.

13. Semigina T., Stoliaryk O., Slozanska H. Preparing Ukrainian social workers: Adapting higher education to wartime requirements. *Professional training of future specialists amidst modern realities*. Vol. 2. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 387-410.

14. Short, J., Williams E., Christie B. The Social Psychology of Telecommunications. London: John Wiley & Sons, 1976.

15. Stoliaryk O., Semigina T. Working with ex-combatants in Ukraine: implications for local and international social work academia. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Vol. 9. P. 453-463.

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 8. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Доценко Д. В.,

УДК 005.412:658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Чернігівська політехніка", м. Чернігів

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ

Сучасна економічна ситуація в Україні, обтяжена тривалим воєнним станом, вимагає від підприємств високої гнучкості, здатності до адаптації та стратегічного мислення. За таких умов маркетинг перетворюється з інструменту збуту на системний підхід до управління розвитком підприємства. Метою цієї роботи є дослідження ключових маркетингових механізмів, що забезпечують сталий розвиток підприємства в умовах динамічного та кризового середовища. У центрі уваги — практична цінність механізмів для українських підприємств, які функціонують в умовах воєнної економіки.

Рис. 1. Основні маркетингові механізми управління розвитком підприємства

Під механізмами управління розвитком на засадах маркетингу розуміється сукупність взаємопов'язаних інструментів, методів і процесів, які дозволяють підприємству:

- 1) визначити стратегічні напрями розвитку на основі маркетингової аналітики;
- 2) сформувати конкурентні переваги через позиціювання та управління брендом;

- 3) залучити, утримати та монетизувати цільову аудиторію;
- 4) адаптувати продуктову та цінову політику до змін ринку;
- 5) використовувати цифрові канали комунікації для підтримки зв'язку зі споживачем.

На рисунку 1 наведено узагальнену структуру маркетингових механізмів, які забезпечують управління розвитком підприємства на стратегічному та операційному рівнях. Взаємозв'язок між ними дозволяє досягти комплексного впливу на цільовий ринок, внутрішні процеси та конкурентну позицію.

1. Стратегічне маркетингове планування - є фундаментальним механізмом управління розвитком підприємства, оскільки дає змогу формувати довгострокові орієнтири на основі комплексного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища [1]. В умовах високої невизначеності, спричиненої війною, саме стратегічне планування дозволяє своєчасно ідентифікувати ризики, адаптуватися до змін та визначити ефективні напрями розвитку.

Ключові інструменти стратегічного маркетингового планування включають:

- PEST-аналіз, який допомагає оцінити вплив політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів на діяльність підприємства;
- SWOT-аналіз, що виявляє сильні та слабкі сторони підприємства, а також зовнішні загрози й можливості;
- аналіз життєвого циклу товарів і послуг, що дозволяє визначити фази розвитку продуктів і своєчасно оновлювати асортимент;
- сегментування ринку, що дає змогу фокусуватися на найбільш прибуткових категоріях споживачів;
- аналіз конкурентного середовища (наприклад, за моделлю Портера), який дозволяє виявити сили, що формують конкурентну позицію фірми;
- прогнозування поведінки споживачів з використанням даних із CRM, соціальних мереж і аналітики поведінкових патернів.

Ці інструменти у взаємозв'язку створюють базу для розробки стратегічних рішень, визначення маркетингових цілей і формування системи контролю за досягненням очікуваних результатів.

Як приклад можна навести українські підприємства зі сфери швидкого споживання, які з початком війни зіткнулися з порушенням логістики та падінням відвідуваності. За результатами SWOT-аналізу та оцінки ринкових трендів, такі компанії включили до стратегічних планів трансформацію бізнес-моделі. Зокрема, одним із рішень стало швидке масштабування електронної комерції, розвиток мобільних застосунків, впровадження систем онлайн-замовлень і доставки, а також переорієнтація на нові споживчі сегменти — наприклад, внутрішньо переміщених осіб у відносно безпечних регіонах. Також

застосовувався PEST-аналіз для врахування регіональних відмінностей у регуляторному середовищі, логістиці та попиті [2]. Усе це дозволило зменшити втрати ринку та частково компенсувати падіння продажів в інших регіонах.

2. Позиціювання та брендинг

Позиціювання - є одним із базових механізмів маркетингового управління розвитком, що спрямований на створення в свідомості споживача чіткої асоціації з продуктом або брендом підприємства. У сучасних умовах нестабільності бренд відіграє роль не лише комерційного активу, а й комунікативного інструменту, який забезпечує психологічну стійкість, довіру та емоційний зв'язок із цільовою аудиторією [3].

Брендинг охоплює формування унікальної торгової пропозиції (УТП), розробку візуальної ідентичності, побудову репутації та ціннісної орієнтації бренду, що актуально для підприємств, які прагнуть виділитися серед конкурентів.

Основні інструменти брендингу включають створення слоганів, логотипів, айденітики, а також реалізацію соціальних і ціннісно зорієнтованих кампаній.

Вплив ефективного брендингу в умовах кризи підтверджує порівняльний аналіз поведінки українських споживачів до і після початку повномасштабної війни демонструє підвищення значущості бренду як чинника вибору товарів та послуг.

Таблиця 1

Вплив брендингу на споживчу поведінку в кризовий період

Показник	До війни	Під час війни
Довіра до локальних брендів (%)	58	74
Готовність платити більше	42	35
Впізнаваність логотипів (%)	67	81

Джерело: сформовано автором на основі [4].

3. Управління клієнтською цінністю

Управління клієнтською цінністю є механізмом, що передбачає формування довготривалих, вигідних і взаємовигідних відносин із клієнтами на основі глибокого розуміння їхніх потреб і очікувань [5]. У нинішніх умовах, коли ринок переживає скорочення платоспроможного попиту, утримання існуючих клієнтів часто є економічно вигіднішим, ніж залучення нових.

Суть цього механізму полягає в створенні доданої цінності не лише через продукт, а й через сервіс, персоналізовану взаємодію, гнучку політику лояльності та цифрову підтримку. Чим більше клієнт відчуває, що його потреби враховано, тим вищим буде його рівень довіри, повторних покупок і рекомендацій.

До основних інструментів управління цінністю споживача належать:

- CRM-системи для управління контактами, історією взаємодії та вподобаннями;

- програми лояльності з накопиченням бонусів або знижок;
- персоналізовані пропозиції на основі поведінкового аналізу;
- післяпродажне обслуговування, що підсилює позитивний досвід клієнта.

Згідно з аналітичними даними, українські компанії, що впровадили багатоканальні CRM-системи, змогли на 25–30% підвищити рівень утримання клієнтів у порівнянні з аналогами, які працюють без таких технологій [6].

4. Адаптація маркетинг-міксу.

Комплекс маркетингу в умовах зовнішньої турбулентності підлягає системній адаптації до нових вимог ринку, змін у поведінці споживачів та доступності ресурсів. Гнучкість у зміні кожного елементу цього комплексу забезпечує підприємству здатність не лише зберегти свою ринкову позицію, а й реалізовувати стратегічні цілі.

Адаптація продукту - передбачає перегляд асортименту з фокусом на базові, затребувані або адаптовані до нових умов товари. Цінова політика - часто трансформується у бік гнучких тарифів, тимчасових знижок або розстрочок для підвищення доступності. Канали розподілу - потребують перегляду логістичних рішень: активується електронна комерція, впроваджуються гібридні моделі (онлайн + доставка). Комунікація - переходить у цифрову площину — основний акцент робиться на соціальні мережі, таргетовану рекламу та контент-маркетинг.

За даними нещодавніх досліджень, компанії, які оперативно інтегрували e-commerce-платформи та адаптували свій маркетинг-мікс до реалій війни, зберегли частку ринку та продемонстрували зростання у нових регіонах [7].

5. Цифровий маркетинг і комунікації

Цифровий маркетинг перетворився на стратегічно важливий механізм управління розвитком підприємства, особливо в умовах обмеженого фізичного контакту зі споживачем. Онлайн-інструменти дозволяють не лише зберегти присутність бренду, а й забезпечити повноцінне функціонування бізнес-процесів, включаючи просування, комунікацію, обслуговування та продаж.

Ключові канали цифрового маркетингу включають:

- SMM (social media marketing) — ведення сторінок у соціальних мережах для підвищення лояльності та залучення аудиторії;
- SEO та контент-маркетинг — створення корисного, релевантного контенту, який підвищує видимість сайту в пошукових системах;
- email-розсилки та чат-боти — підтримка прямої комунікації зі споживачем;
- веб-аналітика — оцінка результатів кампаній та поведінки клієнтів для прийняття управлінських рішень.

Підприємства, які впровадили цифрові канали взаємодії, значно підвищили свою адаптивність та зменшили залежність від фізичної інфраструктури. Це

особливо важливо в умовах воєнного стану, коли традиційні канали можуть бути тимчасово недоступними.

Маркетингові механізми управління розвитком підприємства виступають системним інструментом адаптації до нестабільного середовища. Їх ефективне впровадження дозволяє підприємствам: сформулювати стратегічне бачення; забезпечити ринкову гнучкість; зберегти клієнтську базу; підтримати сталий розвиток навіть в умовах війни. Український бізнес, який зумів переосмислити роль маркетингу в управлінні, демонструє кращі показники виживання та розвитку.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Управління розвитком підприємства: теоретико-методологічні аспекти. Чернівці: ЧНТУ, 2018.
2. Якимчук Т. Маркетинг в умовах війни: як адаптуються українські підприємства. // Бізнес-Інформ. 2023. № 3. С. 23–30.
3. Котлер Ф., Келлер К. Маркетинг менеджмент. – Київ: Вільямс, 2020.
4. Пилипенко А. Вплив бренду на поведінку споживачів в умовах кризи. // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2022. № 2. С. 77–84.
5. Козак Ю. Г., Павленко А. Ф. Управління клієнтськими відносинами. Київ: КНЕУ, 2021.
6. Дорошенко С. Впровадження CRM-систем в українських компаніях. // Бізнес-навігатор. 2022. № 1. С. 44–50.
7. Андрусів У. Інтернет-маркетинг як інструмент адаптації підприємства. // Економіка і управління. 2023. № 5. С. 18–24.

Кулиняк І. Я.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

УДК 338.48

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ КРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації туризм набуває дедалі більшого значення як інструмент соціально-економічного розвитку країни, а його регіональні прояви стають важливими чинниками формування просторової

спеціалізації. Для України з її значним природно-ресурсним, культурно-історичним і рекреаційним потенціалом питання туристичної спеціалізації країни набуває особливої актуальності. Однак формування ефективної туристичної політики потребує не лише оцінки ресурсної бази, а й ґрунтового аналізу інформаційного поля, у якому відображаються уявлення, попит і пріоритети, пов'язані з різними видами туризму. У цьому контексті особливої цінності набуває контент-аналіз як метод дослідження інформаційного середовища, що дозволяє виявити домінантні теми, інтереси й тенденції в туристичній сфері. На відміну від традиційних статистичних або картографічних підходів, контент-аналіз охоплює не лише кількісні характеристики, а й якісні аспекти інформаційного простору – наукового, цифрового, пошукового та стратегічного. Застосування цього методу дозволяє не просто фіксувати наявність туристичних ресурсів чи туристичних потоків, а й вивчати репрезентацію видів туризму в різних джерелах інформації, які по-різному формують образи регіонів.

Пропонується проводити контент-аналіз на базі вивчення чотирьох ключових складових, що дають змогу створити об'єктивну картину регіональних переваг і туристичного потенціалу:

1. Згадування видів туризму у наукових публікаціях. Вагомим джерелом інформації є аналіз наукових праць, у яких фігурують ті чи інші види туризму. Частота згадування свідчить про актуальність того чи іншого напрямку, рівень дослідженості та наукову увагу. Такий підхід дозволяє виявити, наскільки активно ті чи інші форми туризму (наприклад, культурно-пізнавальний, сільський, лікувально-оздоровчий, екологічний, релігійний тощо) розглядаються науковою спільнотою. Частота згадувань певного виду туризму в поєднанні з географічним фокусом публікацій свідчить про наукову увагу до туристичного потенціалу відповідної території, рівень дослідженості регіональних особливостей та зацікавленість у розвитку конкретних напрямів. Водночас це дозволяє ідентифікувати ті види туризму, які асоціюються з певними регіонами на академічному рівні. Наприклад, якщо в наукових джерелах Закарпаття найчастіше згадується у контексті лікувально-оздоровчого туризму, а Чернівецька область – у контексті етнографічного, це формує уявлення про домінантні туристичні напрями, що мають потенціал для подальшої підтримки, розвитку або брендування.

2. Пошуковий інтерес за даними Google Trends. Іншим важливим індикатором є аналіз зацікавлення користувачів через Google Trends. Цей інструмент дозволяє виявити популярність певних видів туризму на основі пошукових запитів. Такий аналіз дає уявлення про фактичну зацікавленість

населення або потенційних туристів у тих чи інших туристичних активностях. Аналіз даних Google Trends дає змогу виявити географічні осередки інтересу до певних туристичних напрямів, таких як "гірськолижний туризм у Карпатах", "відпочинок на морі в Одеській області", "етнотуризм на Гуцульщині" тощо. На відміну від академічних досліджень або офіційних стратегій, пошукові запити відображають реальну поведінку користувачів і фактичний рівень зацікавленості населення, що робить цей показник особливо цінним для прикладного аналізу. Зокрема, він дозволяє виявити трендові напрями, сезонність інтересу, а також потенційні "білі плями" – території або види туризму, які мають низьку видимість у цифровому просторі, незважаючи на наявність ресурсного потенціалу.

3. Кількість запитів у Google Search. Третій компонент – це кількісна оцінка пошукових запитів у Google щодо назв видів туризму. Такий підхід дозволяє зафіксувати загальний рівень інтересу до певного виду туризму з прив'язкою до часу та з урахуванням територіального контексту. Це доповнює динамічні дані Google Trends більш стабільною інформацією про довгостроковий інтерес до певних тем. На відміну від Google Trends, який відображає відносну популярність запитів у динаміці, цей підхід зосереджується на абсолютній кількості запитів, що дає змогу оцінити загальний обсяг інтересу до конкретного виду туризму в більш тривалому часовому горизонті або за обраний період. Для кожного виду туризму (наприклад, гастрономічний, екологічний, подієвий, медичний туризм тощо) здійснюється підрахунок запитів із територіальними уточненнями: наприклад, "сільський туризм Полтавська область", "лікувальні курорти Хмельниччини", "екотуризм у Чернівецькій області" тощо. Такий підхід дозволяє визначити, які туристичні напрями мають найбільший попит у мережі Інтернет, незалежно від сезонних коливань або короткострокових трендів. Отримані дані слугують індикатором інформаційної активності користувачів, зокрема потенційних туристів, і дозволяють оцінити маркетингову видимість різних регіонів та видів туризму в інформаційному просторі. Наприклад, якщо певна область стабільно асоціюється у пошукових запитах з конкретним видом туризму (скажімо, Львівська область з культурно-пізнавальним туризмом), це свідчить про її сформований імідж у цифровому середовищі. Водночас низький рівень запитів щодо певного напрямку може вказувати на недостатню популяризацію, слабку цифрову присутність або невідповідність між потенціалом території та її інформаційним відображенням.

4. Аналіз регіональних стратегій і програм. Четвертий напрям – аналіз стратегічних документів, зокрема регіонального рівня, таких як Стратегії розвитку та Програми розвитку туризму. У цих документах зазвичай закладаються пріоритети туристичного розвитку, що дозволяє зіставити реальні

плани регіонів з їхнім іміджем у публічному та інформаційному просторі. Аналіз таких джерел дозволяє виявити, які саме види туризму визначаються владою як пріоритетні або перспективні. Наприклад, у стратегіях окремих областей може бути акцент на розвиток культурно-історичного туризму (наприклад, у Чернігівській області), медичного та оздоровчого туризму (Закарпатська чи Хмельницька області), активного і гірського туризму (Івано-Франківська область), подієвого чи гастрономічного туризму тощо. Важливо також враховувати частоту згадування конкретних видів туризму у документах, характер їхнього представлення (формальні згадки, деталізовані заходи, цільові показники) та співвіднесення з реальними ресурсними можливостями регіону. Аналіз дозволяє зіставити декларативні наміри влади з науковим інтересом і фактичним попитом користувачів, визначити, наскільки системною є туристична політика в тій чи іншій області, та виявити регіони, які лише формують або, навпаки, цілеспрямовано розвивають свою туристичну ідентичність. Вивчення стратегічних документів у межах контент-аналізу надає уявлення про інституційний вимір туристичної спеціалізації регіонів – тобто про те, як місцева влада бачить і формує туристичне майбутнє своєї території, які напрями підтримуються на рівні програмного забезпечення та які з них вважаються конкурентоспроможними в межах країни й за її межами.

Поєднання цих чотирьох джерел інформації створює багатовимірну модель територіальної спеціалізації туризму, що охоплює як експертний (наукові публікації), так і соціальний (пошукові запити) та інституційний (стратегічні документи) виміри. Такий комплексний підхід дає змогу зіставити наукову увагу, суспільний інтерес, цифровий попит та стратегічні наміри щодо туристичної спеціалізації країни. Результати аналізу можуть бути корисними для формування регіональних туристичних брендів, розроблення програм маркетингу територій, планування інфраструктурних рішень, а також для переосмислення ролі туризму в загальнодержавному розвитку. Такий підхід дозволяє:

- ідентифікувати туристичні "профілі" регіонів;
- виявити узгодженість або розбіжності між громадським інтересом, науковими дослідженнями та планами органів влади;
- оптимізувати стратегічне планування на основі реального попиту;
- сприяти більш ефективному просуванню туристичних напрямів, що мають високий потенціал, але залишаються недооціненими.

Контент-аналіз туристичної спеціалізації країни чи певного регіону відкриває нові можливості для цілісного бачення розвитку туризму. Завдяки інтеграції різноманітних джерел інформації дослідники, управлінці й підприємці можуть отримати глибше розуміння тенденцій та формувати більш ефективні стратегії позиціонування туристичних регіонів у внутрішньому та міжнародному туристичному середовищі.

Савош Г. П.,

канд. соціол. наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
Український державний університет
науки і технологій, м. Дніпро

УДК 330.101.2

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.13>

Пихтін М. О.,

здобувач вищої освіти,
Український державний університет
науки і технологій, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах економічна культура підприємств виступає не лише як складова менеджменту або внутрішньої політики організації, а як один із вирішальних чинників їх життєздатності. Особливо це актуально для України, яка сьогодні переживає період глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених війною. Вона являє собою сукупність цінностей, норм, традицій і форм поведінки, що формуються в середовищі підприємств і визначають їхню здатність адаптуватися до викликів, впроваджувати інновації та забезпечувати стабільний розвиток. Це багатогранне явище, яке охоплює сукупність морально-етичних, правових, економічних і соціальних норм, що регулюють господарську діяльність організації. Вона визначає стиль управління, характер взаємодії між працівниками, підходи до прийняття рішень, а також ставлення до клієнтів, партнерів і суспільства загалом [1;7].

Економічна культура виступає важливим чинником конкурентоспроможності підприємства. Вона формує корпоративну ідентичність і впливає на довіру з боку працівників, партнерів і клієнтів. Особливо це проявляється в кризових умовах, коли стабільність внутрішніх цінностей дозволяє ефективно мобілізувати ресурси і приймати зважені рішення [6].

Значну роль у формуванні сучасної економічної культури відіграють історичні передумови, зовнішнє середовище, культурний контекст суспільства, а також персоналії керівництва підприємства. В умовах України, де економічне життя протягом останніх десятиліть зазнало глибоких змін, питання економічної культури особливо актуальне [2].

Формування економічної культури українських підприємств має глибоке історичне коріння, яке простежується від часів Київської Русі, через період промислової модернізації у XIX–XX століттях, радянську епоху, і до сучасності.

Після проголошення незалежності в 1991 році Україна розпочала складний шлях переходу до ринкової економіки. Це супроводжувалося крахом старої економічної культури, появою нового бізнес-класу, гіперінфляцією, тінізацією економіки та масовим відходом від морально-етичних норм у бізнесі. У 1990-х роках домінували такі риси економічної культури як культ швидкого прибутку, відсутність довіри; слабкість правових механізмів, нехтування соціальною відповідальністю.

З початку 2000-х років почали формуватися основи корпоративної культури західного зразка. Підприємства поступово інтегрували стандарти управління, соціальної відповідальності, внутрішніх комунікацій, що сприяло зміцненню ринкової економіки. Однак виклики — фінансова криза 2008 року, політична нестабільність 2014-го, повномасштабна війна з 2022 року — постійно змушували підприємства адаптувати свою культуру до умов виживання, мобілізації ресурсів і трансформаційного лідерства.

Сьогодні українські компанії все більше орієнтуються на поєднання традиційних цінностей із глобальними трендами управління. Основні характеристики сучасної економічної культури в Україні [3;4;5]:

1. Інноваційність та цифровізація:

– Використання діджитал-інструментів (ERP-систем, CRM-платформ, аналітики Big Data) стає нормою для великих і середніх підприємств [7] (наприклад, "Нова Пошта", Rozetka).

– Створення внутрішніх стартап-хабів, програм внутрішнього підприємництва (intrapreneurship), які заохочують працівників до розробки нових продуктів та сервісів [7].

2. Прозорість і підзвітність:

– Активне впровадження принципів корпоративного управління (CG Code України), зокрема створення незалежних наглядових рад та комітетів з аудиту [5].

– Публікація нефінансових звітів із показниками ESG (екологія, соціальний вплив, корпоративне управління) — на кшталт практик міжнародних корпорацій.

3. Соціальна відповідальність та етика:

– Велике значення надається внутрішнім кодексам етики, антикорупційним політикам, програмам розвитку співробітників і благодійним ініціативам.

– Підприємства фінансують освітні програми, локальні громади, медичні заклади тощо, що підвищує рівень довіри та лояльності.

4. Адаптивність і гнучкість:

– Перехід на гібридні та віддалені форми роботи, коли це можливо, забезпечує безперервність бізнес-процесів.

– Запровадження Agile-методологій у проєктному менеджменті дозволяє швидко реагувати на зміни ринку й запити клієнтів.

5. Культура ризик-менеджменту

– Системний підхід до ідентифікації, оцінки та управління ризиками, зокрема фінансовими й операційними [7].

– Внутрішні тренінги з кризового менеджменту й планування безперервності бізнесу (Business Continuity Planning).

6. Лідерство та розвиток талантів

– Інвестиції в навчання і менторські програми, розвиток "м'яких навичок" (soft skills) і лідерських компетенцій.

– Культура відкритого зворотного зв'язку та коучингу, спрямована на залучення й утримання ключових кадрів.

Ці характеристики найкраще проявилися в останні роки, коли конкуренція на внутрішньому ринку й інтеграція в міжнародні ланцюги створили нові стандарти якості управління.

Повномасштабне вторгнення Росії у лютому 2022 року стало потужним стрес-тестом для українських підприємств і їх культури. Основні зміни [8]:

1. Підвищення рівня солідарності:

– Усвідомлення суспільної місії бізнесу: багато компаній виділили більші бюджети на волонтерські ініціативи, гуманітарну допомогу та підтримку армії.

– Внутрішні програми мотивації, що заохочують співробітників до участі в благодійності та волонтерстві.

2. Спрямованість на виживання та стійкість:

– Перегляд стратегічних пріоритетів: акцент на збереженні операційної діяльності, диверсифікації поставок, релокації співробітників і виробництв.

– Розробка кризових сценаріїв ("best-case", "worst-case") та адаптація бізнес-моделей.

3. Прискорена цифрова трансформація:

– Масовий перехід на цифрові комунікації (Zoom, Teams), автоматизацію рутинних процесів і використання хмарних сервісів для забезпечення гнучкості.

– Зростання інвестицій в кібербезпеку та стійкість IT-інфраструктури до хакерських атак.

4. Нова роль лідерів:

– Поява "трансформаційного лідерства": керівники стали частіше залучати співробітників у процеси прийняття рішень, демонструючи відкритість і готовність до швидких рішень під тиском.

– Фокус на емоційній підтримці персоналу та створенні безпечного психологічного клімату.

5. Мобілізація ресурсів та інновації у логістиці:

– Підприємства впровадили "мобільні" виробничі майданчики, локальні склади та альтернативні маршрути поставок.

– Розробка нових сервісів.

Таким чином, війна виступила каталізатором трансформації економічної культури — від традиційної централізації та бюрократії до високого рівня гнучкості, колективної відповідальності й інноваційності.

Щодо перспектив розвитку економічної культури в післявоєнний період, вони наступні:

1. Інтеграція в ЄС та глобальні ланцюги: поглиблена адаптація директив ЄС (Corporate Sustainability Reporting Directive, GAAP-to-IFRS) вимагатиме зміни внутрішніх процесів і культури звітності.

2. "Зелена" трансформація: ESG-компонент стане пріоритетом: від енергоефективності до соціальних ініціатив, що вплине на цінності бізнесу.

3. Розвиток людського капіталу: інвестиції в освіту й перекваліфікацію працівників сприятимуть підвищенню довіри та залученості в корпоративне життя.

4. Гібридні моделі роботи: поєднання офісу та віддаленої роботи вимагає трансформації корпоративної культури — від контролю до результат-орієнтованості.

5. Діджиталізація й кіберстійкість: постійні інвестиції в безпеку даних, аналітику та автоматизацію процесів зміцнять культуру швидкої адаптації [8].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Системний розвиток економічної культури потребуватиме послідовності реформ, активного залучення бізнес-асоціацій і громадянського суспільства, а також збереження набутого досвіду корпоративної солідарності та інноваційності. Війна стала каталізатором переходу до гнучких, децентралізованих і солідарних форм управління, що посилює інноваційність і соціальну відповідальність. Порівняння із західними моделями демонструє, що Україні варто посилювати прозорість, довіру та стандарти корпоративного управління. Роль держави й міжнародної підтримки є ключовою у встановленні етичних норм і стандартів управління. У післявоєнний період подальший розвиток економічної культури вимагатиме системних реформ, інвестицій у людський капітал та зеленої трансформації.

Список використаних джерел

1. Ахновська І. О. Формування економічної культури суспільства. *Modern economics*, 2017. № 3. - С. 6-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2017_3_3.

2. Данченко О.Б., Занора В.О. Проектний менеджмент: управління ризиками та змінами в процесах прийняття управлінських рішень: монографія. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А. 2019. 278 с.

3. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*, 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С.44-52. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/42.pdf.

4. Кононенко Ж.А., Карнаухова Г.В., Балюк О.В. Цифровізація підприємницької діяльності: значення та вплив. *Проблеми сучасної трансформації. Серія: економіка та управління / Економіка та управління підприємствами (за видами діяльності)*, 2023. № 9. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-04-08>.

5. Лепак П. А. Трансформація стану економічної культури в Україні. Економіка та держава, 2019. № 11. С. 111–115. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4450&i=22>.

6. Лукашевич М.П. *Соціологія економіки: підручник* / М.П. Лукашевич. К.: Каравела, 2016. 280 с.

7. Михалюк Н.І. Вплив економічної культури на розвиток організаційних структур і бізнесу. *Аграрна економіка*, 2016. Т. 9, № 1—2. С. 89—97.

8. Олійник Д. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Жовтень 2024 року. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-zhovten-2024>.

Сторожук А. В.,

УДК 005.6:005.8:334.722(477)

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Національний технічний університет

України "Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського", м. Київ

Хлебінська О. І.,

асистент кафедри

менеджменту підприємств,

Національний технічний університет

України "Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського", м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ISO 9001:2015 В УКРАЇНСЬКИХ СТАРТАПАХ: ВИКЛИКИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

У сучасних умовах турбулентної економіки та стрімкого розвитку цифрових технологій роль системного управління якістю в підприємствах зростає з кожним роком. Особливо актуальним це питання є для молодих інноваційних компаній, які прагнуть швидкого зростання, довіри з боку інвесторів та виходу на міжнародні ринки. Одним з інструментів, що дозволяє забезпечити стабільність процесів, прозорість управління та орієнтованість на клієнта, є система менеджменту якості ISO 9001:2015. Проте запровадження цього стандарту у

стартапах має як низку очевидних переваг, так і низку викликів, які потребують спеціального підходу.

ISO 9001:2015 є міжнародним стандартом, що встановлює вимоги до системи управління якістю, орієнтуючись на задоволення вимог споживачів, управління ризиками, доказовість процесів і постійне вдосконалення. Його універсальність дозволяє застосовувати вимоги як у великих корпораціях, так і у невеликих командах — з урахуванням специфіки їхньої діяльності та ресурсних можливостей. За даними українського сертифікаційного центру TMS, головними чинниками успішного впровадження стандарту в невеликих організаціях є адаптивність процесного підходу, наявність чіткого бачення менеджменту та впровадження культури якості на ранніх етапах розвитку бізнесу [1].

У випадку стартапів, які часто діють в умовах обмеженого фінансування, високої швидкості змін та нестабільної внутрішньої структури, впровадження ISO 9001:2015 може виглядати надмірно складним і недосяжним. Одним із основних бар'єрів є відсутність розуміння, що стандарт не є лише набором формальних вимог або "паперовою системою", а навпаки — гнучкою рамкою, яка дозволяє оптимізувати внутрішні процеси, мінімізувати втрати та забезпечити стабільність продукту [4].

Як зазначають експерти ISOCERT, головна причина, чому стартапам слід звернути увагу на ISO 9001, полягає в необхідності мислити стратегічно, як великі гравці. Незважаючи на малий масштаб, стартапи стикаються з такими ж викликами, як і великі компанії: необхідність утримання клієнтів, управління якістю розробки продукту, захист від репутаційних ризиків. Дотримання вимог стандарту дозволяє систематизувати діяльність і підвищити рівень довіри з боку інвесторів, банків та партнерів, зокрема за межами України [2].

Разом з тим, повна імплементація ISO 9001:2015 у стартапі потребує адаптованого підходу. Згідно з рекомендаціями сертифікаційного органу TMS, одним із ефективних способів є поетапне впровадження ключових елементів стандарту. Наприклад, на першому етапі доцільно зосередитись на встановленні чіткої структури процесів, впровадженні контролю якості продукції, формалізації внутрішніх правил та ролей у команді. Далі — поступове введення систем оцінювання задоволеності клієнтів, внутрішніх аудитів і механізмів коригування [3].

Важливою перевагою ISO 9001:2015 є те, що стандарт не диктує жорстких процедур, а лише встановлює принципи, які можна інтерпретувати залежно від контексту компанії. Наприклад, вимога до наявності "документованої

інформації" не означає необхідність багатосторінкових інструкцій, а може бути реалізована у вигляді інтерактивних шаблонів, діаграм чи електронних інструкцій. Такий підхід особливо зручний для команд, що працюють в Agile- або Lean-середовищі.

Стартапам також рекомендовано використовувати зовнішню експертизу або консалтингову підтримку для прискорення процесу впровадження. На думку фахівців, залучення зовнішніх консультантів може зекономити час, уникнути типових помилок та зробити процес максимально ефективним. Водночас, кінцева ефективність системи залежить від внутрішньої культури, усвідомлення цінності якості всіма членами команди та систематичного підходу до вдосконалення.

У практичному вимірі, компанії, які впровадили ISO 9001 на ранніх етапах, зазвичай демонструють кращу адаптивність до масштабування бізнесу, менший відсоток браку, чіткішу документацію та більшу стійкість у періоди кризи. Це особливо важливо для українських стартапів, які прагнуть працювати на глобальному ринку, де сертифікація є важливим конкурентним чинником.

Таким чином, система менеджменту якості ISO 9001:2015 може стати ефективним інструментом побудови стійких організаційних структур у стартапах. За умови адаптивного підходу до впровадження, належного інформування та готовності до змін, навіть малі інноваційні компанії здатні впровадити світовий стандарт якості без надмірного навантаження. Це відкриває їм нові горизонти для партнерств, інвестицій та розвитку в умовах глобальної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Посібник з впровадження ISO 9001. TMS. URL: <https://tms.ua/blog/posibnyk-z-vprovadzhennia-iso-9001> (дата звернення: 26.06.2025).
2. ISO для стартапів: чому маленькі компанії мають думати як великі гравці. ISOCERT. 2025. URL: <https://isocert.org.ua/2025/04/02/iso-dlya-startapiv-chomu-malen'ki-kompaniyi-mayut'-dumaty-yak-velyki-hravtsi> (дата звернення: 26.06.2025).
3. Як адаптувати вимоги ISO 9001 до потреб малого бізнесу. TMS. URL: <https://tms.ua/blog/iak-adaptuvaty-vymohy-iso-9001-do-potreb-maloho-biznesu> (дата звернення: 26.06.2025).
4. Сертифікація по ISO 9001 (ДСТУ EN ISO 9001: 2018, ISO 9001 діє до: 2015, IDT). ISO Пріоритет. URL: <https://www.isoprioritet.com.ua/systema-menedzhmentu-yakosti-iso-9001> (дата звернення: 26.06.2025).

Khmelyarchyk, M.,

Dr hab., prof. of Poznan

University of Technology,

Professor of Ivan Franko

National University of Lviv

Pavlyshyn, A.,

PhD student of Ivan Franko

National University of Lviv

УДК 336.71:658.14(477)

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250630.14>

ACCESS TO FINANCE AND INVESTMENT POTENTIAL OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN INTERNATIONAL COMPARISONS: A CLUSTER ANALYSIS

The authors conducted a study on the significance of access to finance for the investment activity of Ukrainian enterprises from the perspective of international comparisons, using the methodology of cluster analysis conducted on the basis of the World Bank Enterprise Surveys (WBES) on business opportunities. This research is relevant for identifying the main barriers and exploring sources for enhancing the investment potential of the Ukrainian economy, which is particularly important for the post-war recovery of Ukraine.

The purpose of the study is to analyze the access of Ukrainian enterprises to investment financing sources in the context of international comparisons of business environment indicators, and to assess, on this basis, the investment climate and investment potential of Ukrainian businesses.

Research Methodology: cluster analysis of business access to investment financing sources in an international dimension, based on the WBES regarding access of economic entities to financial services. The methodology involves grouping countries according to similar characteristics of access to investment financing. The analysis includes data normalization and selection of relevant indicators (percent of firms with full, partial, or no credit constraints; percent of firms with a checking or savings account, a bank loan or a credit line; percent of firms that do not need a loan; percent of firms whose recent loan application was rejected; percent of firms using banks to finance investments or working capital; percent of firms using supplier/customer credit to finance working capital; percent of firms identifying access to finance as a major or very severe constraint) as well as the application of clustering algorithms, particularly the Single-Linkage Clustering method using Euclidean distance (the shortest path between two objects in a multidimensional space). The results of the analysis make it possible to compare the investment opportunities of Ukrainian businesses with those of other countries, highlighting strengths and weaknesses in the context of international comparisons.

Based on the results of the cluster analysis conducted on survey data from 114 countries [1], five country clusters were formed based on the characteristics of access to financing and the investment potential of their business structures:

- cluster 1 – 20 countries – significant restrictions on investment financing;
- cluster 2 – 24 countries – high liquidity of enterprises and internal financial potential for doing business and financing investments;
- cluster 3 – 23 countries – well-developed financial monitoring and legal framework to foster investment activity;
- cluster 4 – 30 countries – insufficient liquidity and slowed financial flows;
- cluster 5 – 17 countries – favorable conditions for access to finance and the development of investment activities.

According to the results of the research, Ukraine was included in the first cluster of countries (Lesotho, Mozambique, Tanzania, Zambia, Ukraine, Senegal, Liberia, Mauritania, Ethiopia, Cameroon, Benin, Moldova, Chad, Madagascar, Thailand, Sierra Leone, Pakistan, Yemen, Gambia, Zimbabwe), which are characterized by significant limitations in financing investments. These countries have the highest percentage of firms experiencing full credit constraints and identifying limited access to finance as the main obstacle to investment activity and business development. At the same time, Ukraine and other countries in this cluster have the lowest average percentage of firms without credit constraints, the lowest share of firms with bank loans or do not need bank loans, and very low average percentages of firms using banks to finance investment and working capital.

The fifth cluster (Georgia, North Macedonia, Croatia, Estonia, Czech Republic, Germany, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Hungary, Montenegro, Bhutan, Slovenia, Serbia, Poland, Uruguay, Spain, Peru) includes many European countries, including Poland. This cluster is characterized by a favorable environment for business access to investment financing sources. Accordingly, this cluster shows the highest percentage of firms with a checking or savings account and those using banking services (loans) to finance investments. At the same time, it has the lowest share of firms with credit constraints or that perceive access to finance as an obstacle to doing business.

The results of the research have significant scientific and practical value. From a scientific point of view, they confirm the importance of business access to finance (financial inclusion) as a key determinant of the investment potential of a national economy. From a practical standpoint, the findings are relevant for developing a national strategy for the post-war recovery of Ukraine's economy based on strengthening financial resources to boost its investment capacity. As the research materials showed, the experience of neighboring countries and EU member states, particularly Poland, which have built reliable financial systems and demonstrate high levels of investment potential and economic growth, can serve as a good model for successful reforms in this area.

The conducted research requires further study of the issues of the investment and innovation potential of the Ukrainian economy, which is a systemic phenomenon and covers not only the issues of financial inclusion, but also the specifics of the macroeconomic situation, as well as the institutional environment in Ukraine, which in turn requires significant improvement in the context of implementing the European integration strategy and post-war economic recovery of Ukraine.

References

1. World Bank Enterprise Surveys <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploretopics/finance>.

Шестак Я. І.,

УДК 004.01/.08

доктор філософії (комп'ютерні науки), старший викладач,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

Завгородня Є. О.,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, асистентка,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

Харченко О. А.,

канд. техн. наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вступ. Розвиток сучасного підприємства залежить від багатьох факторів, адже необхідно постійно проводити моніторинг його розвитку, відповідність вітчизняним і зарубіжним стандартам. Одним із важливих факторів розвитку є конкурентоспроможність підприємства. Діагностика торговельних підприємств наразі є актуальною проблемою оскільки в умовах конкурентного середовища підприємства мають постійно аналізувати результати своєї діяльності та визначати власну життєздатність.

Метою дослідження є оглядів методів оцінки конкурентоспроможності підприємств електронної торгівлі.

Об'єкт дослідження — процес і структура проектування моделей вивчення підприємств торгівлі.

Результати дослідження. Інформаційні технології торговельних підприємств постійно трансформуються, удосконалюються та розкривають потенціал інформаційної інфраструктури. Зазначимо, наше дослідження було проведене в межах НДР № 0123U103237 "Інформаційна технологія економічної діагностики суб'єкта господарювання". Для розвитку підприємств необхідно дотримуватися сучасних трендів, новацій та векторів розвитку. Для оцінки стану підприємства, його векторів розвитку необхідно постійно розвивати інфраструктуру, переосмислювати і реорганізувати захист мережі, баз даних та систем безпеки. До інформаційних технологій економічної діагностики торговельних підприємств відносимо інструменти, які дозволяють глибоко аналізувати фінансово-господарську діяльність, виявляти проблеми, оцінювати конкурентоспроможність і приймати обґрунтовані управлінські рішення. Приклади основних аналітичних інформаційних систем: фінансово-аналітичні технології, SWOT-аналіз, моніторинг ключових показників, ABC- і XYZ-аналіз, методи експертних оцінок, інформаційні системи та BI-платформи, інтелектуальний аналіз даних (з *англ.* "Data Mining"). Всі ці інструменти необхідно деталізувати.

Фінансово-аналітичні технології включають аналіз ліквідності, рентабельності, оборотності активів, структури витрат і доходів, що є основою для оцінки фінансової стійкості підприємства. У свою чергу **інформаційні фінансово-аналітичні технології** є сукупністю методів, інструментів і програмних рішень, які дозволяють підприємствам ефективно аналізувати фінансову інформацію, приймати обґрунтовані управлінські рішення та прогнозувати майбутні результати. Ось основні напрями, які охоплює ця сфера:

- **фінтех-рішення** (з *англ.* "FinTech") є цифровими платформами, що автоматизують фінансові операції, управління активами, кредитування, страхування та платежі (наприклад, сервіси PayPal, Stripe, Monobank і Portmone активно використовують аналітику для прийняття рішень);

- **BI-системи** (з *англ.* "Business Intelligence") дозволяють візуалізувати фінансові дані, будувати дашборди, аналізувати тренди в реальному часі (наприклад, Power BI, Tableau, QlikView);

- **інтелектуальний аналіз даних** (з *англ.* "Data Mining") застосовується для виявлення прихованих закономірностей у великих обсягах фінансової інформації, що є особливо корисним для виявлення шахрайства, оцінки ризиків і прогнозування попиту;

- *ERP-системи* (з англ. "Enterprise Resource Planning") інтегрують фінансові, логістичні та управлінські процеси підприємства (наприклад, SAP, Oracle або українські BAS ERP);

- *Моделі фінансового прогнозування* включають регресійний аналіз, сценарне моделювання та аналіз чутливостей, які допомагають передбачити грошові потоки, прибуток і потребу в фінансуванні.

SWOT-аналіз є стратегічним інструментом, який допомагає оцінити внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність підприємства. Назва походить від перших літер англійських слів, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також зовнішні можливості й загрози (табл. 1). Для того щоб провести *SWOT-аналіз*, зазвичай створюють матрицю з чотирма секціями, де перераховують відповідні фактори для того, щоб побачити повну картину ситуації та сформувану стратегію, яка використовує сильні сторони, мінімізує слабкі, реалізує можливості та протидіє загрозам.

Таблиця 1

Узагальнена SWOT-матриця торговельного підприємства

Внутрішні походження	S (Strengths)	W (Weaknesses)
	те, що дає перевагу над конкурентами (наприклад, лояльні клієнти, унікальний продукт, сильна команда, налагоджені мережі постачальників, конкурентне ціноутворення, міцний фінансовий стан та кредитна історія тощо)	внутрішні недоліки, які заважають розвитку (наприклад, нестача фінансування, слабкий маркетинг, залежність від обмеженої кількості постачальників або клієнтів, низька впізнаваність бренду, неефективна система управління запасами або логістики, слабкий маркетинг тощо)
Зовнішні походження	O (Opportunities)	T (Threats)
	зовнішні фактори, які можна використати для зростання (наприклад, нові ринки, зміни в законодавстві, стратегічні партнерства та спільні підприємства, зростаючий інтерес до сталої торгівлі тощо)	зовнішні ризики, які можуть зашкодити (наприклад, конкуренція, економічна нестабільність, тарифні та нетарифні бар'єри, нестабільні ціни на товари та доставку, нові конкуренти з інноваційними моделями бізнесу)

Джерело: сформовано авторами.

Сутність методу моніторингу ключових показників (KPI) для торговельного підприємства полягає в систематичному та безперервному спостереженні, зборі, аналізі та оцінці динаміки основних кількісних і якісних показників діяльності підприємства, які прямо впливають на його ефективність, конкурентоспроможність та дохідність (табл. 2).

Таблиця 2

Приклади показників для KPI-моніторингу торговельного підприємства

Категорія	Приклади KPI
Фінанси	дохід, прибуток, рентабельність, маржа, витрати
Продажі	обсяг продажів, середній чек, частота покупок
Запаси	оборотність товарних запасів, рівень залишків
Обслуговування	швидкість обслуговування, рівень задоволеності клієнтів
Онлайн-активність	конверсія сайту, кількість замовлень онлайн

Джерело: сформовано авторами.

До ключових етапів реалізації цього методу належать:

- 1) визначення релевантних KPI для конкретного торговельного підприємства;
- 2) налаштування автоматизованого збору даних (через касові апарати, CRM, ERP, BI);
- 3) побудова інструментів візуалізації (дашбордів, звітів);
- 4) регулярний аналіз відхилень від цільових значень;
- 5) прийняття управлінських рішень на основі результатів моніторингу.

ABC- і XYZ-аналіз класифікує товари, клієнтів або ресурси за рівнем їхньої важливості, цінності та стабільності споживання, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення в галузі товарного асортименту, запасів, логістики, постачання і продажів (табл. 3).

Таблиця 3

Узагальнення методу ABC/XYZ-аналізу торговельного підприємства

ABC-аналіз товарів за обсягом продажів або за рівнем їхнього внеску в прибуток			
Група	% у продажах	% в асортименті	Характеристика
A	~70-80%	~10-20%	найбільш цінні товари (ключові джерела прибутку)
B	~15-25%	~30%	середня важливість
C	~5-10%	~50%	найменш прибуткові
XYZ-аналіз ступеню стабільності або передбачуваності попиту на товари у часі			
Група	Характер споживання	Варіація попиту	Характеристика
X	стабільний, передбачуваний	низька	прогнозування можливе
Y	помірно коливний	середня	частково передбачуваний
Z	нестабільний, хаотичний	висока	труднощі прогнозування

Джерело: сформовано авторами.

Додатково, рекомендовані програмні та платформні рішення для проведення ABC/XYZ-аналізу варіюються в залежності від масштабів діяльності торговельних підприємств: для МСП – Excel, Google Sheets, Power BI, Zoho, Odoo

та ін.; для великих підприємств – SAP, Oracle, Dynamics 365, Tableau, Qlik та ін. Окрема категорія спеціалізованих програмних рішень для логістичних компаній враховує WMS-системи з ABC/XYZ-модулями.

Методи експертних оцінок використовуються для прийняття рішень у ситуаціях, коли бракує повної інформації, але є доступ до думок досвідчених фахівців. Вони широко застосовуються в економіці, управлінні, прогнозуванні, інноваційній діяльності та соціальних дослідженнях. Перерахуємо основні типи методів: *інтерв'ю* (особисте опитування експерта з фіксацією його оцінок), *анкетування* (експерт заповнює стандартизовану форму з питаннями), *аналітичні огляди* (експерт самостійно формує висновки на основі аналізу), *метод комісії* (група експертів обговорює проблему та формує спільну думку), *метод мозкового штурму* (генерація ідей у вільному форматі без критики), *метод Делфі* (анонімне опитування експертів у кілька раундів із зворотним зв'язком, що дозволяє досягти консенсусу), *метод віднесеної оцінки* (експерти оцінюють об'єкти за шкалою, а потім результати агрегуються).

Інформаційні системи та BI-платформи є автоматизованими системами збору, обробки та візуалізації даних, які значно прискорюють діагностику. Найпопулярнішими BI-платформами є: Power BI від Microsoft (інтегрується з Excel, SQL, ERP-системами та дозволяє створювати інтерактивні дашборди/та звіти в реальному часі), Tableau (платформа для візуалізації даних, підтримує інтеграцію з Google Таблицями, AWS, Python, R), Qlik Sense (дозволяє досліджувати дані, виявляти взаємозв'язки та створювати аналітичні панелі), Фінтар (український онлайн-сервіс для фінансового обліку малого бізнесу, інтегрується з банками, CRM, ERP та навіть Telegram-ботами), Zoho Analytics (платформа з AI-помічником, яка дозволяє створювати звіти за допомогою запитів у природній мові), Google Looker (хмарна BI-платформа з можливостями побудови звітів і аналітики).

Зазначимо, перевагою *BI-систем* для торговельного бізнесу є те, що вони надають актуальну інформацію для оперативного контролю за фінансами/продажами/запасами, прогнозування попиту/витрат/прибутку, виявлення аномалій і ризику у бізнес-процесах, оптимізацію рішень на основі даних.

Інтелектуальний аналіз даних (з англ. "Data Mining") є процесом виявлення прихованих закономірностей, трендів і зв'язків у великих масивах даних з метою прийняття обґрунтованих рішень (рис. 1).

До основних прикладів програмних та платформних рішень для проведення інтелектуального аналізу даних віднесемо Orange, Weka, RapidMiner, Excel + Add-ins, KNIME, R, Python, SPSS Modeler, Power BI, SAS, IBM SPSS, Tableau, Google Cloud, Azure, AWS та ін.

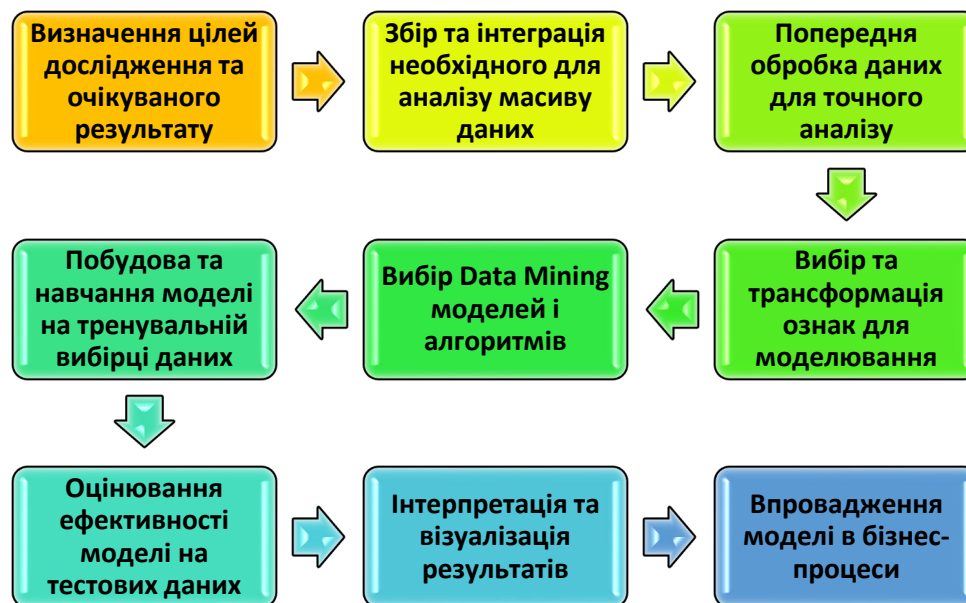

Рис. 1. Основні етапи інтелектуального аналізу даних (з англ. "Data Mining")*

Джерело: сформовано авторами.

* періодична перевірка ефективності моделі та її оновлення при зміні даних необхідна для забезпечення актуальності і стабільності результатів аналізу у динамічному середовищі.

Висновки. Використовуючи аналіз різних інформаційних систем, технологій можна проводити ефективну діагностику торговельного підприємства, яка має бути комплексною, поєднувати класичні методи з сучасними цифровими технологіями та враховувати специфіку ринку, в якому працює компанія. Оскільки оцінка конкурентоспроможності підприємств є складною актуальною задачею, надзвичайно важливо аналізувати рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, адже порівнюючи результати їхньої діяльності, можна своєчасно виявити сильні та слабкі сторони підприємств, оцінити ефективність використання ресурсів, а також визначити стратегічні напрями підвищення їх ринкових позицій. Таким чином, інформаційні технології економічної діагностики суб'єктів господарювання, інфраструктура та вся система методів, інструментів і програмних засобів, яка дозволяє здійснювати комплексний аналіз фінансово-економічного стану торговельного підприємства допомагає прийняттю ефективних управлінських рішень та потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкурентна стратегія. Техніки аналізу галузей і конкурентів: пер. з англ. Київ: Наш формат, 2020. 424 с.
2. Шестак Я., Завгородня Є., Білявський В., Криворучко О. Побудова захисту інфраструктури торговельного підприємства за допомогою Security Information

and Event Management. Наука в контексті сучасних викликів та перспектив : Матеріали Міжнар. наук. конф., м. Утрехт, 21 трав. 2025 р. 2025. С. 199–203. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2025/06/re-21.05.25.pdf>.

3. Завгородня Є. О., Шестак Я. І., Долманський О. Ю. Теоретичні засади захисту конфіденційної інформації в корпоративних мережах торговельного підприємства. European congress of scientific achievements : Proceedings of the 12th International scientific and practical conference, м. Барселона, 2–4 груд. 2024 р. 2024. С. 218–222. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/european-congress-of-scientific-achievements-2-4.12.24.pdf>.

СЕКЦІЯ 9. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.....

SECTION 9. FOREIGN LANGUAGES

Monastyrova, L.,

УДК 811:37.013

Senior Lecturer of the Department of Philology,

Translation and Strategic Communications

National Academy of National Guard

of Ukraine, Kharkiv

WRITING TASKS AS A TOOL TO TEACH SPEAKING

In the modern language classroom, the need for effective speaking instruction is more urgent than ever. However, speaking alone is often not enough to ensure progress. Learners may struggle with fluency, hesitate over vocabulary, or speak with limited grammatical accuracy. One underused but highly effective strategy for addressing these challenges is the integration of writing tasks into speaking-oriented curricula. Writing allows learners to prepare, rehearse, and refine language in a structured way that naturally supports oral communication. Instead of viewing writing and speaking as separate skills, teachers can design tasks that create a bridge between them – using writing as a scaffold for better speaking. [2, p. 427]

The importance of this study lies in its contribution to a more integrated approach to skill development, suggesting that writing (traditionally taught alone) can serve as a scaffold for spoken language. Writing helps learners generate language at their own pace and prepares them for more confident and coherent oral communication. This study addresses a gap in communicative language teaching by offering practical methods for bridging the skills of writing and speaking

The aim of this work is to explore how writing tasks can be systematically used as a tool to support and improve speaking skills.

Writing-to-speak tasks vary in form and complexity, depending on the linguistic goals and learner level. One of the most effective types is *dialogue writing*, where students script conversations based on real-life scenarios, such as visiting a doctor, making a complaint, or planning a trip. This task type requires learners to consider tone, register, turn-taking, and question forms, all of which are key to successful conversation. Once the script is complete, students can rehearse and perform it, transforming written language into spontaneous speech.

Another valuable approach is *story completion* or *narrative writing*. Here, students are given a story prompt or sequence of pictures and are asked to write a short narrative. This promotes the use of past tenses, connectors, descriptive language, and chronological structure. Later, students retell or summarize their story orally, improving their ability to speak fluently and coherently on a topic they have already organized in writing.

Opinion paragraphs are another useful tool. When students write their views on familiar or debatable topics, such as technology in education or healthy lifestyles, they learn to organize arguments, use linking phrases, and express degrees of certainty – all important features of spoken discourse. After writing, learners can take part in debates, discussions, or interviews based on their written content. This transfer from written form to oral expression helps learners build confidence while reinforcing vocabulary and functional language.

Email writing and *written role-play tasks* are also effective, especially in preparing for spoken tasks related to professional communication. Learners might compose formal or informal emails, then role-play phone calls or meetings that follow from those messages. These tasks help reinforce pragmatic awareness and situational language use. Moreover, guided writing activities, where students complete partially written texts or respond to prompts with sentence starters, provide structured practice that supports learners at lower proficiency levels. These tasks can focus on specific language functions – such as making suggestions, agreeing and disagreeing, or giving directions – which can later be rehearsed in oral form. [4, p. 67- 69]

Overall, writing tasks give learners time to think, plan, and internalize language, which they can then use in speaking. These tasks help reduce cognitive overload by breaking the speaking process into manageable steps. By practicing vocabulary, grammar, and discourse patterns in writing, learners are better equipped to use them in spontaneous speech. Thus, writing tasks not only enhance linguistic competence but also serve as a powerful foundation for speaking development. When integrated meaningfully, writing activities offer a flexible and supportive route to spoken fluency. Teachers should not view writing as merely a literacy skill but as a stepping stone toward confident and effective oral communication. write references.

References

1. Bolito R., Tomlinson B. (2006) Discover English: a language awareness workbook. New Edition. Macmillan Heinemann. English Language Teaching. 122 p.

2. Bygate, M. (2009). *Teaching and testing speaking*. In M. Long & C. Doughty (Eds.), *The handbook of language teaching* (pp. 412–440). Wiley-Blackwell. URL: <https://research.stmarys.ac.uk/id/eprint/575>.
3. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Pearson Longman. URL: <https://happinesscaress.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/the-practice-of-english-language-teaching-4th-edition-harmer.pdf>.
4. Thornbury S. (2008) *How to Teach Speaking*. Pearson. 156 p.

Research
Europe.org